

Antonio Gramsci

Den moderne Fursten

1931-33

Innehåll

Anteckningar angående Machiavellis politik	1
Politikens vetenskap	5
Politiken som självständig vetenskap	6
Element av politiken	10
Det politiska partiet	12
Industrimän och agrarer	16
Några teoretiska och praktiska aspekter av "ekonomismen"	17
Prognos och perspektiv	23
Analys av situationerna. Kraftförhållanden	24
Observationer angående vissa aspekter av de politiska partiernas struktur under perioder av organisk kris	30
Caesarismen	35
Politisk kamp och militärt krig	38
Begreppet passiv revolution	42
Om byråkratin	45
Teoremet om de bestämda proportionerna	47
Sociologi och politisk vetenskap	48
Antal och kvalitet i de representativa regimerna	49
Frågan om den "kollektiva människan" eller den "sociala konformismen"	51
Statens ekonomisk-korporativa fas	52
Hegemoni (civilt samhälle) och maktfördelning	53
Rättsuppfattning	54
Politik och konstitutionell rätt	54

Anteckningar angående Machiavellis politik

Vad som i grunden karakteriserar *Fursten* är att det inte är någon systematisk avhandling utan en "levande" bok, där den politiska ideologin och den politiska vetenskapen smälter samman i "mytens" dramatiska form. Ställd mellan utopin och den skolastiska traktaten, de former i vilka den politiska vetenskapen tagit gestalt ända fram till Machiavelli, gav denne åt sin uppfattning en fantastisk och konstnärlig form, som låter det doktrinära och rationella elementet förkroppsligas i en kondottiär som plastiskt och "antropomorfistiskt" framträder som symbol för den "kollektiva viljan". Den process varigenom en bestämd kollektiv vilja utformas för ett bestämt politiskt mål framställs inte genom pedantiska undersökningar och klassificeringar av principer och kriterier för en handlingsmetod, utan såsom egenskaper, karaktärsdrag, plikter och tvingande krav hos en konkret person, så att den konstnärliga fantasin får arbeta hos den som man vill övertyga och de politiska passionerna ges en mer konkret form.¹

¹ Man bör hos de politiska författarna före Machiavelli se efter om det finns skrifter utgestaltade som *Fursten*. Också avslutningen i *Fursten* sammanhänger med denna "mytiska" karaktär hos boken: efter att ha framställt den idealiske kondottiären vänder sig Machiavelli, med en övergång av stor konstnärlig verkan, direkt till den verkliga kondottiär som historiskt förkroppsligar honom, och denna lidelsefulla invokation kastar sitt sken över hela boken och ger den just dess dramatiska karaktär. I L. Russos *Prolegomeni* kallas Machiavelli politikens konstnär, och en gång finner man också uttrycket "myt", men inte precis i ovan antydda mening.

Machiavellis *Fursten* skulle kunna studeras som ett historiskt exempel på Sorels ”myt”, alltså på en politisk ideologi som framläggs inte som kall utopi eller doktrinärt resonemang, utan som en skapelse av konkret fantasi, som verkar på ett splittrat och pulvriserat folk för att uppväcka och organisera dess kollektiva vilja. Den utopistiska karaktären hos *Fursten* ligger däri att Fursten inte existerade i den historiska verkligheten, inte framträdde för det italienska folket med direkt objektiva karaktärsdrag, utan var en ren doktrinär abstraktion, symbol för ledaren, den idealiske kondottiären; men de lidelsefulla mytiska element, som finns hela boken igenom, sammanfattas på ett dramatiskt synnerligen verkningsfullt sätt och blir levande i avslutningen, invokationen av en ”verkligt existerande” furste. Boken igenom skriver Machiavelli om hurdan Fursten bör vara för att kunna leda ett folk till grundandet av den nya staten, och behandlingen är genomförd med logisk skärpa och vetenskaplig distans; i avslutningen blir Machiavelli själv folket, han smälter samman med folket, men inte med ett folk ”i allmänhet” utan med det folk som han med sin föregående avhandling velat övertyga, det folk som han blir och känner sig vara ett samvete och en röst för, som han känner sig identisk med: det verkar som om hela det ”logiska” arbetet bara vore något som folket tänker för sig själv, ett inre resonemang som äger rum i det folkliga medvetandet och som får sin upplösning i ett omedelbart lidelsefullt skri. Från att ha varit ett resonemang om sig själv blir lidelsen åter ”affekt”, feber, handlingsfanatism. Därför är epilogen i *Fursten* inte något ovidkommande, något utifrån påklistrat, något retoriskt, utan det måste ses som ett nödvändigt element i arbetet, ja, rentav som det element som återkastar sitt sanna ljus över hela arbetet och gör det till ett slags ”politiskt manifest”.

Man kan studera hur Sorel från sin uppfattning av ideologin-myten inte kommit fram till en förståelse av det politiska partiet utan hejdat sig vid idén om det fackliga syndikatet. Det är sant att för Sorel ”myten” inte fann sitt högsta uttryck i syndikatet som organisation av en kollektiv vilja, utan i syndikatets och en redan verksam kollektiv viljas praktiska handlande, ett handlande vars högsta realisering hade bort vara generalstrejken, alltså en så att säga ”passiv aktivitet” av negativ och preliminär karaktär (den positiva karaktären fås först i den överenskommelse som uppnås i de associerade viljorna), en aktivitet som inte ser framåt mot sin ”aktiva och konstruktiva” fas. Hos Sorel kämpade alltså två krav: det som ställdes av myten och det som ställdes av kritiken av myten, så till vida som ”varje på förhand fastställd plan är utopisk och reaktionär”. Lösningen överlämnades åt det irrationellas och ”godtyckligas” impuls (i den bergsonska betydelsen av ”vitalimpuls”), eller ”spontaneitetens” impuls.²

Men kan en myt vara ”icke konstruktiv”, kan man i Sorels tankevärld föreställa sig att det instrument är verkligt produktivt som lämnar den kollektiva viljan i dess primitiva och elementära fas, då den ännu bara håller på att utformas, för att åstadkomma ett avskiljande (en ”klyvning”), även med våld, d.v.s. genom att förstöra de existerande moraliska och juridiska förhållandena? Kommer inte denna kollektiva vilja så elementärt utformad att genast upphöra att existera, att lösa upp sig i en oändlig mängd enskilda viljor som under den positiva fasen följer olika och motsatta riktningar? Så har vi också frågan om det kan finnas destruktion, förnekande utan en därmed förknippad konstruktion, bejakande, och detta inte i ”metafysisk” mening, utan praktiskt, d.v.s. politiskt, som partiprogram. I detta fall syns det att man bakom

² Man skulle här kunna notera en inneboende motsägelse mellan det sätt, på vilket Croce ställer sitt problem om historia och antihistoria, och andra tänkesätt hos honom: hans motvilja mot de ”politiska partierna” och hans sätt att ställa frågan om de sociala faktas ”förutsebarhet” (jfr *Conversazione critiche*, serie prima, ss. 150-152; recension av boken i Ludovico Limentani, *La previsione dei fatti sociali*, Torino, Bocca 1907). Om de sociala fakta är omöjliga att förutse och själva begreppet förutseende är ett ord utan innebörd, måste nödvändigtvis det irrationella dominera och varje organisation av människor är antihistorisk, en ”fördom”: det återstår ingenting annat än att gång för gång och med omedelbara kriterier lösa de enskilda praktiska problem som den historiska utvecklingen ställer (jfr Croces artikel *Il partito come giudizio e come pregiudizio*, i *Cultura e vita morale*) och opportunismen är den enda möjliga politiska linjen.

spontaneiteten förutsätter en mekanicitet, bakom friheten (friheten – élan vital) ett maximum av determinism, bakom idealismen en absolut materialism.

Den moderne fursten, myten-fursten, kan inte vara en verklig person, en konkret individ; det kan bara vara en organism, ett sammansatt samhällselement i vilket det redan föreligger en begynnande konkretisering av en erkänd kollektiv vilja som redan delvis hävdad sig i handling. Denna organism är redan given av den historiska utvecklingen, och det är det politiska partiet: den första cell i vilken är inneslutna de frön till en kollektiv vilja som tenderar att bli universella och totala. I den moderna världen kan bara en direkt och omedelbart förestående historisk-politisk handling karakteriserad av kravet på ett blixtnabbt tillvägagångssätt, få sin mytiska inkarnation i en konkret individ: snabbheten kan göras nödvändig endast av en stor, omedelbart förestående fara, som just åstadkommer att passioner och fanatism blixtnabbt blossar upp, och som förintar det kritiska sinne och den ironiska frätning som kan förstöra kondottiärens ”karismatiska” karaktär (något som inträffar i fallet Boulanger). Men en direkt handling av detta slag kan på grund av själva sin natur inte ha något större omfattning eller någon organisk karaktär: den blir nästan alltid av typen restauration och reorganisation och inte av den typ som kännetecknar grundandet av nya stater och nya nationella och sociala strukturer (såsom fallet var i Machiavellis *Fursten*, där restaurationsaspekten bara var ett retoriskt element, d.v.s. knutet till det litterära begreppet Italien som härstammade från Rom och som borde återställa den romerska ordningen och den romerska makten).³ Den blir av defensiv och inte originellt skapande typ: man antar alltså i detta fall att en redan existerande kollektiv vilja har förlorat sin kraft och enhet, har undergått en farlig och hotande men inte avgörande och katastrofal kris, så att man måste återge den koncentration och styrka, och inte att en kollektiv vilja måste skapas ex novo och inriktas mot mål, som visserligen har konkretion och rationalitet men av ett slag som ännu inte verifierats och kritiserats av en faktisk och universellt känd historisk erfarenhet.

Den ”abstrakta” karaktären hos Sorels uppfattning av myten framgår av aversionen (som antar den lidelsefulla formen av etisk motvilja) mot *jakobinerna*, vilka säkerligen utgjorde en ”kategorisk inkarnation” av Machiavellis Furste. *Den moderne Fursten* måste ha en del ägnad åt *jakobinismen* (i den fullständiga betydelse som detta begrepp haft i historien och bör ha också idémässigt), såsom exempel på hur en kollektiv vilja fått konkret form och verkat, en vilja som åtminstone i vissa avseenden var ursprunglig skapelse *ex novo*. Och man måste definiera den kollektiva viljan och den politiska viljan i allmänhet i modern mening: viljan såsom verksamt medvetande om den historiska nödvändigheten, såsom protagonist i ett verkligt och faktiskt drama.

En av de första delarna borde just ägnas den ”kollektiva viljan”, i det man ställer problemet på följande sätt: ”När kan man säga att förutsättningarna finns för att en nationell-folklig kollektiv vilja skall kunna väckas och utvecklas?” Därefter en historisk (ekonomisk) analys av ifrågasvarande lands sociala struktur och en ”dramatisk” framställning av de försök som under århundradenas gång gjorts för att uppväcka denna vilja och av orsakerna till de successiva misslyckandena. Varför hade man inte i Italien en absolut monarki på Machiavellis tid? Man

³ Utan den förebild som de stora absoluta monarkierna i Frankrike och Spanien erbjöd, var det minnet av Roms förflutna som drev Machiavelli till hans politiska uppfattning om *nödvändigheten* av en enhetlig italiensk stat. Man måste dock framhäva att Machiavelli inte fördenskull bör sammanblandas med den litterära-teoretiska traditionen. Dels därför att detta element inte utesluter andra och inte heller är dominerande – det är inte därur som nödvändigheten av en stor nationalstat härledes – och sedan också därför att själva hänvisningen till Rom är mindre abstrakt än vad det kan förefalla, om man riktigt placerar in den i humanismens och renässansens klimat. I sjunde boken av *Krigskonsten* läser man: ”Denna provins (Italien) tycks skapad för att återuppväcka döda ting, såsom man sett i poesin, målningar och skulpturen”, varför skulle den då inte kunna återfinna den militära dygden o.s.v. Man borde sammanställa andra antydningar i samma riktning för att fastställa deras exakta karaktär.

måste gå tillbaka ända till det romerska imperiet (frågan om språket, om de intellektuella o.s.v.), förstå de medeltida kommunernas funktion, katolicismens betydelse o.s.v.: man måste kort sagt göra en skiss över hela Italiens historia, en skiss som är syntetisk men exakt.

Orsaken till de successiva misslyckandena vid försöken att skapa en nationell-folklig kollektiv vilja är att söka i existensen av bestämda sociala grupper, som växer fram ur upplösningen av kommunernas borgerskap, och i den speciella karaktären hos andra grupper, som återspeglar Italiens internationella funktion såsom säte för kyrkan och depositarie för det heliga romerska riket, o.s.v. Denna funktion och den därav följande ställningen åstadkommer en inre situation som kan kallas "ekonomisk-korporativ", d.v.s. ur politisk synpunkt den sämsta av de feodala samhällsformerna, den minst progressiva och mest stagnerande formen: det saknades alltid och kunde inte bildas en verksam *jakobinsk* kraft, just den kraft som i andra nationer har väckt och organiserat den nationella och folkliga kollektiva viljan och grundat de moderna staterna. Och slutligen, finns förutsättningarna för denna vilja, eller rättare sagt hurudant är det nuvarande förhållandet mellan dessa förutsättningar och de motsatta krafterna? Traditionellt har de motsatta krafterna utgjorts av jordaristokratin eller mera allmänt de jordägande över huvudtaget, med sitt i Italien karakteristiska drag av ett särskilt "lantligt borgerskap", en parasitföreteelse som åt den moderna tiden lämnats i arv av upplösningen av det kommunala borgerskapet som klass (de hundra städerna, tystnadens städer). De positiva förutsättningarna är att söka i existensen av sociala grupper i städerna, som har fått en motsvarande utveckling på den industriella produktionens område och som uppnått en viss nivå av historisk-politisk kultur. Varje formande av en nationell-folklig kollektiv vilja är omöjlig, om inte de stora massorna av jordbrukare simultant bryter in i det politiska livet. Det avsåg Machiavelli att uppnå genom milisreformen, det åstadkom jakobinerna i Frankrike, och i denna Machiavellis insikt kan man identifiera en jakobinism i förtid, det (mer eller mindre fruktbara) frö som låg i hans idé om den nationella revolutionen. Hela historien från 1815 och framåt visar de traditionella krafternas ansträngningar för att förhindra formandet av en kollektiv vilja av detta slag, för att behålla den "ekonomisk-korporativa" makten i ett internationellt system av passiv jämvikt.

En viktig del av den moderne Fursten bör ägnas åt frågan om en intellektuell och moralisk reform, d.v.s. åt den religiösa frågan eller världsåskådningsfrågan. Också på detta område finner vi i traditionen frånvaro av jakobinism och fruktan för jakobinism (det senaste filosofiska uttrycket för en sådan fruktan är B. Croces malthusianska attityd gentemot religionen). Den moderne Fursten bör vara och kan inte undgå att vara härold för och organisatör av en intellektuell och moralisk reform, vilket sedan betyder att skapa jordmån för en fortsatt utveckling av den nationella och folkliga kollektiva viljan i riktning mot fullbordandet av en högre, total form av modern kultur.

Dessa två grundläggande punkter: formandet av en nationellfolklig kollektiv vilja, vars organisatör den moderne Fursten är samtidigt som han är dess aktiva och verkande uttryck, och den intellektuella och moraliska reformen borde utgöra arbetets struktur. De konkreta programpunkterna bör infogas i den första delen, d.v.s. de bör "dramatiskt" framgå ur det sagda, inte ha formen av ett torrt och pedantiskt framläggande av ett resonemang.

Kan det finnas en kulturell reform, en höjning av de förtryckta skikten inom samhället, utan en föregående ekonomisk reform och en förändring i den sociala ställningen och den ekonomiska världen? En intellektuell och moralisk reform kan inte undgå att vara knuten till ett ekonomiskt reformprogram, ja, det ekonomiska reformprogrammet är rent av den konkreta form i vilken varje intellektuell och moralisk reform framträder. Under sin utveckling kastar den moderne Fursten hela det rådande systemet av intellektuella och moraliska förhållanden över ända, såtillvida som hans utveckling just betyder att varje handling uppfattas som nyttig eller skadlig, dygdig eller brottslig uteslutande med hänsyn till Fursten själv, om den tjänar till att öka hans makt eller till att bjuda honom motstånd. Fursten intar i människors medvetande

gudomlighetens eller det kategoriska imperativets plats, han blir grundvalen för en modern lekmanamoral och en fullständig sekularisering av hela livet och alla sedliga förhållanden.

Politikens vetenskap

Den grundläggande förnyelse som praktikens filosofi genomfört i historiens och politikens vetenskap är ett bevis på att det inte existerar någon abstrakt ”mänsklig natur” som är fast och oföränderlig (det är ett begrepp som säkerligen härrör från det religiösa tänkandet) och människonaturen är i stället helheten av de historiskt bestämda sociala relationerna, alltså ett historiskt faktum som inom vissa gränser kan bestyrkas med filologins och kritikens metoder.

Därför bör den politiska vetenskapen i sitt konkreta innehåll (och även i sin logiska utformning) uppfattas som en organism stadd i utveckling. Man bör dock observera att den form Machiavelli givit åt politikens problem (nämligen det i hans skrifter underförstådda påståendet att politiken är en självständig verksamhet, med egna principer och lagar som skiljer sig från moralens och religionens, en sats av stor filosofisk räckvidd, ty indirekt förnyar den uppfattningen av moralen och religionen, förnyar alltså hela världsåskådningen) ännu idag är diskuterad och motsagd och inte har lyckats bli ”sunt förnuft”. Vad betyder detta? Betyder det bara att den intellektuella och moraliska revolution, vars element in nuce innehålles i Machiavellis tanke, ännu inte förverkligats, ännu inte blivit offentlig och uppenbar form för den nationella kulturen? Eller har det en rent aktuell politisk betydelse, så att det utvisar det avstånd som föreligger mellan styrande och styrda, förekomsten av två kulturer, de styrandes och de styrdas? Utvisar det att den ledande klassen, liksom kyrkan, har en speciell attityd gentemot de enkla som dikteras av nödvändigheten att å ena sidan inte söndra sig från dem och att å den andra hålla dem kvar i övertygelsen att Machiavelli inte är något annat än en uppenbarelse av djävulen?

Så ställer sig problemet vilken betydelse Machiavelli hade på sin egen tid och vilka mål han satte upp för sig då han skrev sina böcker, särskilt *Fursten*. Machiavellis lära var inte på hans tid något uteslutande ”bokligt”, ett monopol för isolerade tänkare, en hemlig bok som cirkulerade bland invigda. Machiavellis stil är inte den man finner hos en systematisk traktatförfattare av den typ som både medeltiden och humanismen uppvisade, tvärtom: det är stilen hos en handlingsmänniska, hos en som vill driva till handling, det är stilen i ett partimanifest. Den ”moraliska” tolkning som Foscolo givit är säkert felaktig; dock är det riktigt att Machiavelli har avslöjat något och inte bara teoretiserat över verkligheten. Men vilket var hans syfte med avslöjandet? Var syftet moralistiskt eller politiskt? Man brukar säga att Machiavellis normer för den politiska verksamheten ”tillämpas men inte uttalas”; stora politiker börjar – sägs det – med att förbanna Machiavelli, förklara sig antimachiavelliska, bara för att sedan ”fromt” kunna tillämpa hans normer. Skulle inte Machiavelli ha varit föga machiavellisk, en av dem som ”kan spelet” och enfaldigt nog lär ut det, medan vulgärmachiavellismen lär att göra motsatsen? Croce påstår, att machiavellismen eftersom den är en vetenskap, tjänar de reaktionära likaväl som demokraterna, liksom fäktkonsten tjänar ädlingar likaväl som rövare, tjänar till att försvara sig likaväl som till att mörda, och att Foscolos omdöme bör tolkas i denna riktning. Detta påstående äger en abstrakt sanning. Machiavelli själv anmärker, att de ting han skriver tillämpas och alltid har tillämpats av historiens största män; det verkar inte för den skull som om han ville lämna förslag åt dem som redan vet, och hans stil är inte den som kännetecknar vetenskaplig verksamhet utan biavsikter och man kan inte heller tänka sig att han kommit fram till sina teser i politisk vetenskap, via filosofisk spekulation, något som i detta speciella ämne skulle ha varit något av ett under på hans tid, om det ännu idag möter så mycket motstånd och opposition.

Man kan alltså anta att Machiavelli har blicken riktad på dem ”som inte vet”, att han avser att åstadkomma en politisk uppfostran av dem ”som inte vet”, en politisk uppfostran som inte är

negativ, till tyrannhat, såsom Foscolo tycks mena, utan positiv, till att erkänna nödvändigheten av vissa medel, även om de är utmärkande för tyranner, om man vill uppnå vissa mål. Den som är född inom den tradition, som råder bland de styrande männen, hämtar ur sin familjemiljö, där de dynastiska intressena och förmögenhetsintressena är förhärskande, en omfattande uppfostran som gör att han nästan automatiskt förvärvar realpolitikerns karaktärsdrag. Vem är det alltså som inte vet? Det är tidens revolutionära klass, det italienska "folket" och "nationen", stadsdemokratien som ur sig frambringar en Savonarola och en Pier Soderini, inte en Castruccio och en Valentino. Men kan tänka sig att Machiavelli vill övertyga dessa krafter om nödvändigheten av att ha en ledare, som vet vad han vill och hur han skall uppnå vad han vill, och att acceptera honom med entusiasm, även om hans handlingar kan vara eller tyckas vara i kontrast med tidens spridda ideologi, religionen. Samma ställning som Machiavellis politik intar praktikens filosofi. Det är åter nödvändigt att vara "antimachiavellisk", i det man utvecklar en politikens teori och teknik som kan tjäna båda de stridande parterna, även om man tror att de i det långa loppet är till störst nytta för den part som "inte visste", och detta därför att man tror att det är hos den historiens progressiva kraft ligger. Ett resultat uppnår man genast, nämligen att krossa den enhet, som är baserad på den traditionella ideologin, och att åstadkomma en brytning, som är nödvändig för att den nya kraften skall kunna förvärva medvetandet om sin egen oberoende personlighet. Machiavellismen bidrog till att förbättra de ledande konservativa gruppernas traditionella politiska teknik, precis som praktikens filosofi; men det får inte maskera dess väsentligen revolutionära karaktär, som man ännu idag känner och som förklarar all antimachiavellism alltifrån jesuiternas till Pasquale Villaris pietistiska.

Politiken som självständig vetenskap

Den begynnelsefråga man måste ställa och lösa i en avhandling om Machiavelli är frågan om politiken som självständig vetenskap, alltså frågan om vilken plats den politiska vetenskapen intar eller bör inta i en systematisk (sammanhängande och konsekvent) världsåskådning, i en praktikens filosofi.

Croce har på denna punkt åstadkommit framsteg inom studiet av Machiavelli och den politiska vetenskapen och hans insats består huvudsakligen (liksom på andra områden för Croces kritiska verksamhet) i upplösandet av en rad falska, obefintliga eller illa ställda problem. Croce har utgått från sitt särskiljande av andens moment och från hävdandet av ett praktikens moment, en praktisk ande som är självständig och oberoende, fastän cirkulärt bunden till verkligheten i dess helhet genom de åtskildas dialektik. I en praktikens filosofi skall distinktionen naturligtvis inte göras mellan den absolute Andens moment, utan mellan superstrukturens nivåer, och det gäller alltså att fastställa vilken dialektisk position som tillkommer den politiska verksamheten (och motsvarande vetenskap) såsom bestämd superstrukturell nivå: antydningssvis och approximativt kan man till en början säga, att den politiska verksamheten just utgör det första momentet eller den första nivån, det moment då superstrukturen ännu befinner sig i den omedelbara fasen av ett rent viljemässigt obestämt och elementärt hävdande.

I vilken mening kan man identifiera politiken och historien och följaktligen hela livet och politiken? Kan hela systemet av superstrukturer fattas som åtskillnader inom politiken varigenom åtskillnadsbegreppets införande i en praktikens filosofi bleve berättigat? Men kan man ta om de åtskildas dialektik, och hur skall man uppfatta begreppet cirkel mellan superstrukturens nivåer? Begreppet "historiskt block", d.v.s. enhet mellan naturen och anden (struktur och superstruktur), motsatsernas och de åtskildas enhet.

Kan man införa åtskillnadskriteriet också i strukturen? Hur skall man fatta strukturen? Kan man i systemet av sociala relationer åtskilja elementen "teknik", "arbete", "klass" o.s.v., uppfattade historiskt och inte "metafysiskt"? Kritik av Croces inställning, som i polemiskt

syfte gör strukturen till en ”dold gud”, ett ”noumenon” i motsats till superstrukturens ”sken”. ”Sken” i metaforisk och i positiv mening. Varför har man, ”historiskt” och ur språklig synpunkt, talat om ”sken”?

Det är intressant att fastställa hur Croce ur denna allmänna uppfattning härlett sin speciella lära om misstaget och om misstagets praktiska ursprung. För Croce har misstaget sitt ursprung i en omedelbar ”lidelse”, av individuell karaktär eller gruppkaraktär; men vad är det som framkallar ”lidelsen” av största historiska räckvidd, lidelsen som ”kategori”? Den omedelbara intresselidelsen som är ursprung till ”misstaget” är det moment som i Teser om Feuerbach kallas *schmutzig-jüdisch*: men liksom intresselidelsen som är *schmutzig-jüdisch* bestämmer det omedelbara misstaget, så bestämmer den vidaste sociala gruppens lidelse det filosofiska ”misstaget” (mitt emellan står ideologimistaget, som Croce behandlar för sig); det betydelsefulla i denna serie ”egoism (omedelbart misstag) – ideologi – filosofi” är den gemensamma termen ”misstag”, som är knuten till lidelsens olika nivåer, och som skall uppfattas inte i moralisk eller doktrinär mening utan i den rent ”historiska” och dialektiska betydelsen av ”något som är historiskt förgängligt och värt att förgås”, i betydelsen av ”något icke definitivt” i varje filosofi, av ”död – liv”, ”vara – icke vara”, d.v.s. av dialektisk term att övervinna under utvecklingen.

Termen ”skenbar”, ”sken” betyder just detta och ingenting annat än detta och måste rättfärdigas gentemot dogmatismen: den innebär ett hävdande av förgänglighet hos varje ideologiskt system, jämte ett hävdande av varje systems giltighet och nödvändighet (”På ideologins mark förvärvar människan medvetande om de sociala relationerna”: är inte detta att hävda ”skenets” nödvändighet och giltighet?)

Croces uppfattning om politik-lidelse utesluter partier, ty man kan inte tänka sig en organiserad och bestående ”lidelse”: den bestående lidelsen är ett orgastiskt och krampartat tillstånd, som gör en oförmögen att verka. Den utesluter partier, och den utesluter varje på förhand överenskommen handlingsplan. Men partierna existerar, och handlingsplaner utarbetas, tillämpas och realiserar ofta i avsevärd utsträckning: det finns alltså något ”fel” i Croces uppfattning. Det hjälper inte att säga, att, om partierna existerar, detta inte har någon större betydelse, ty i handlingsmomentet är det ”parti” som verkar inte samma sak som det ”parti” som existerade förut. Detta kan delvis vara sant, men ändå finns det i de båda partierna så mycket som sammanfaller att man i realiteten kan säga att det rör sig om samma organism.

Men för att vara giltig borde uppfattningen också kunna tillämpas på ”kriget” och alltså förklara det faktum att det finns stående härar, krigsakademier och officerskårer. Också ett pågående krig är ”lidelse” i dess mest intensiva och febrila form, det är ett moment av det politiska livet, en fortsättning i andra former av en viss politik; man måste alltså kunna förklara hur ”lidelsen” kan bli moralisk ”plikt”, och en plikt som inte härledes ur den politiska moralen utan ur etiken.

Vad beträffar de ”politiska planerna” som är knutna till partierna såsom bestående bildningar, kan man komma ihåg vad Moltke sade om de militära planerna, nämligen att de inte på förhand kan utarbetas och fixeras i alla sina detaljer, utan bara till sin kärna och centrala utformning, eftersom aktionens enskildheter i viss utsträckning beror av motståndarens rörelser. Lidelsen manifesterar sig just i enskildheterna, men det verkar inte som om Moltkes princip skulle kunna rättfärdiga Croces uppfattning; i varje fall skulle det återstå att förklara vad det finns för slags ”lidelse” i generalstaben som utarbetade planen kallblodigt och ”lidelsefritt”.

Om Croces uppfattning om lidelsen som moment i politiken stöter på svårigheter när det gäller att förklara och rättfärdiga de bestående politiska bildningarna, såsom partierna och än mera de nationella härarna och generalstaberna, eftersom man inte kan tänka sig en lidelse beständigt organiserad utan att den blir rationalitet och avvägd reflexion, alltså inte längre

lidelse, kan lösningen endast finnas i att man identifierar politik med ekonomi. Politiken är bestående handling och ger upphov till bestående organisationer just så till vida som den identifieras med ekonomin. Men den skiljer sig också därifrån, och därför kan man tala separat om ekonomi och politik, och man kan tala om ”politisk lidelse” såsom omedelbar impuls till handling, som föds på det ekonomiska livets ”bestående och organiska” mark, men som går utöver den och låter känslor och strävanden komma med i spelet i vilkas glödheta atmosfär det individuella människolivets beräkning lyder andra lagar än det individuella vinstintressets o.s.v.

Vid sidan av förtjänsterna hos den moderna ”machiavellistiken”, som härrör från Croce, bör man också fästa uppmärksamheten på de ”överdrifter” och avvikelser den givit upphov till. Det har utbildats en vana att i alltför hög grad betrakta Machiavelli som ”politiker i allmänhet”, som ”politikens vetenskapsman”, aktuell i alla tider.

Man måste i högre grad betrakta Machiavelli som nödvändigt uttryck för sin tid och som nära knuten till tidens förhållanden och krav, som framgår av 1) de inre striderna i den florentinska republiken och den speciella strukturen i en stat som inte förstod att befria sig från de kommunal-municipala resterna, d.v.s. en form av feodalism som blivit en boja; 2) striderna mellan de italienska staterna för en jämvikt på det italienska området, som försvårades av påvedömetts existens och av de andra feodala, municipalistiska resterna av stadsstat och inte territorialstat; 3) de italienska staternas mer eller mindre solidariska kamp för en europeisk jämvikt, eller rättare motsättningarna mellan kraven på en inre italiensk jämvikt och de krav som ställdes av europeiska stater i kamp för hegemonin.

På Machiavelli inverkar exemplet från Frankrike och Spanien, som uppnått en stark territorialstatlig enhet: Machiavelli gör en ”elliptisk jämförelse” (för att använda Croces uttryck) och härleder reglerna för en stark stat i allmänhet och en stark italiensk stat i synnerhet. Machiavelli är helt sin tids barn, och hans politiska vetenskap återger tidens filosofi, som tenderar mot organisationen av absoluta nationella monarkier, den politiska form som medger och underlättar en fortsatt utveckling av de borgerliga produktionskrafterna. Hos Machiavelli kan man in nuce upptäcka maktfördelningen och parlamentarismen (den representativa regimen): hans ”raseri” är riktat mot resterna av den feodala världen, inte mot de progressiva klasserna. Fursten bör göra slut på den feodala anarkin; och det gör Valentino i Romagna stödande sig på de produktiva klasserna, köpmän och bönder. Eftersom statschefen är av militärdiktatorstyp, såsom det krävs i en period av kamp för grundandet och konsolideringen av en ny makt, kan den klassanvisning som ingår i *Krigskonsten* också uppfattas som gällande den statliga strukturen i allmänhet: om klasserna i städerna vill göra slut på den inre ordningen och den yttre anarkin, måste de stödja sig på bönderna som massa och åstadkomma en säker och trogen krigsmakt av helt annan typ än legosoldatesken. Man kan säga att den väsentligen politiska synen är så dominerande hos Machiavelli att den låter honom begå misstag på det militära området: han tänker särskilt på infanteriet, vars massor kan värvas med en politisk aktion, och förbiser därvid artilleriets betydelse.

Russo observerar med rätta (i Prolegomeni a Machiavelli) att *Krigskonsten* kompletterar *Fursten*, men han drar inte alla slutsatser ur sin iakttagelse. Också i *Krigskonsten* bör Machiavelli betraktas som en politiker som måste syssla med krigskonst; hans ensidighet (med andra ”kuriositeter”, som t.ex. falangteorin, som ger upphov till lättköpta kvickheter såsom den mest kända som dragits fram av Bandello) beror på att centrum för hans intresse och hans tänkande inte ligger i de teknisk-militära problemen, av vilka han bara tar upp så mycket som är nödvändigt för hans politiska konstruktion. Men det är inte bara *Krigskonsten* som bör sammanhållas med *Fursten*, det gäller också Florentinsk historia, som just kan tjäna som analys av de reella italienska och europeiska förhållanden, ur vilka de direkta kraven i *Fursten* springer fram.

Ur en syn på Machiavelli som är mera avpassad efter hans egen tid uppstår i andra hand en mera historicistisk värdering av de s.k. ”antimachiavelliska” eller åtminstone av de mera naiva bland dem. Det rör sig i själva verket inte om antimachiavellism, utan om politiker som uttrycker krav som hör till deras egen tid och till förhållanden som skiljer sig från dem som inverkat på Machiavelli; den polemiska formen är en ren litterär tillfällighet. Ett typiskt exempel tycks mig vara att söka hos Jean Bodin (1530-1596), som var deputerad vid generalständerna 1576 och åstadkom att det tredjeståndet vägrade de subsidier som begärts för inbördeskriget.⁴

Under inbördeskrigen i Frankrike är Bodin företrädare för det tredje partiet, det s.k. ”politikerpartiet”, som anlägger det nationella intressets synvinkel och alltså syftar till en inre jämvikt mellan klasserna, där hegemonin genom monarken tillhör tredjeståndet. Det tycks mig i högsta grad ytligt och ovidkommande att klassificera Bodin som en företrädare för ”antimachiavellismen.” Bodin grundlägger den politiska vetenskapen i Frankrike i en jordmån som är mycket mer avancerad och komplicerad än den Italien hade erbjudit Machiavelli. För Bodin gäller det inte att grunda en enhetlig nationell territorialstat (som skulle inneburet att återvända till Ludvig XI:s epok) utan att åstadkomma jämvikt mellan de sociala krafter som kämpar inom denna redan starka och fast rotade stat; det är inte våldsmomentet utan samtycksmomentet som intresserar Bodin. Med honom tenderar den absoluta monarkin att utveckla sig: det tredjeståndet är till den grad medvetet om sin styrka och sin värdighet, vet så väl att den absoluta monarkins öde är förknippat med dess eget öde och dess egen utveckling, att det *ställer villkor för sitt samtycke*, framställer krav, strävar att sätta gränser för absolutismen. I Frankrike tjänade Machiavelli redan reaktionens intressen, eftersom han kunde användas till att rättfärdiga att man ständigt höll världen i ”vaggan” (enligt Bertrando Spaventas uttryck), och därför måste man vara ”polemiskt” anti-machiavellisk.

Det är värt att observera att det i det Italien som Machiavelli studerade inte fanns några redan utvecklade representativa institutioner med betydelse för det nationella livet av samma typ som generalständerna i Frankrike. När man i modern tid tendentiöst påpekar att de parlamentariska institutionerna i Italien importerats från utlandet, tar man inte hänsyn till att detta bara är en reflex av det tillstånd av efterblivenhet och stagnation, som kännetecknar den politiska och sociala historien i Italien från 1500- till 1700-talet, ett tillstånd som i stor utsträckning berodde på de internationella relationernas övervikt över de inre, som var paralyserade och förstenade. Att den statliga strukturen i Italien på grund av utländsk övervikt förblivit vid en halvfeodal fas av objekt för utländsk suzeraineté, är det kanske en nationell ”originalitet” som förstärks genom importen av parlamentariska former – former som i stället ger stöd åt nationella frigöringsprocessen och åt övergången till modern (oberoende och nationell) territorialstat? För övrigt har det existerat representativa institutioner, särskilt i Syditalien och på Sicilien, men av mycket mer begränsad karaktär än i Frankrike, på grund av att det tredjeståndet varit så föga utvecklat i dessa områden; något som gjorde att parlamenten blev instrument för att vidmakthålla baronernas anarki gentemot förnyelsesträvandena från monarkins sida, som måste stödja sig på ”lazzaronerna” i avsaknad av ett borgerskap.⁵ Att programmet och tendensen att knyta samman staden och landsbygden hos Machiavelli bara

⁴ Arbeten av Bodin: *Methodus ad facilem historiarum cognitionem* (1566), där han pekar på klimatets inflytande på statsformerna, ger en antydning om en framstegsidé o.s.v.: République (1576), där han uttrycker det tredjeståndets åsikter om den absoluta monarkin och dess förhållande till folket; *Heptaplomeres* (ej utgiven förrän i modern tid), där han jämför alla religioner och rättfärdigar dem såsom olika uttryck för den enda förnuftsmässiga naturliga religionen, alla i lika mån förtjänta av respekt och tolerans.

⁵ Man bör komma ihåg Antonio Panellas studie över *De antimachiavelliska* som publicerats i *Marzocco* för 1927 (eller kanske 1926? Elva artiklar) och se efter hur Bodin där blivit bedömd i sitt förhållande till Machiavelli och hur problemet om antimachiavellismen rent allmänt blivit ställt. (De första tre artiklarna publicerades 1926, de återstående 1927 - Utg. anm.)

kunde få ett militärt uttryck, förstår man om man betänker att den franska jakobinismen skulle vara oförklarlig utan den förutsättning som ligger i den fysiokratiska kulturströmningen med dess framhävande av den ekonomiska och sociala betydelsen hos den som direkt brukar jorden. Machiavellis ekonomiska teorier har studerats av Gino Arras (i Bocconiuniversitetets ”Annali d'Economia”), men man måste fråga sig om Machiavelli haft några ekonomiska teorier: det gäller att se efter om Machiavellis huvudsakligen politiska språk kan översättas till ekonomiska termer och till vilket ekonomiskt system det kan hänföras. Man får se efter om Machiavelli, som levde under den merkantilistiska perioden, politiskt varit före sin tid och föregripit en del krav som sedan funnit sitt uttryck hos fysiokraterna.⁶

Element av politiken

Man måste verkligen säga att de element man först glömmer är just de första, de mest elementära tingen: å andra sidan blir dessa, då de upprepar sig ett oändligt antal gånger, stödpelarna för politiken och för vilken kollektiv handling som helst.

Det första elementet är att det verkligen existerar styrda och styrande, ledare och ledda. Hela den politiska vetenskapen och konsten baserar sig på detta grundläggande och oreducerbara faktum (under vissa allmänna omständigheter). De ursprungliga orsakerna till detta faktum är ett problem för sig, som bör studeras för sig (åtminstone kan och bör man studera hur man skall mildra detta faktum och få det att försvinna genom att förändra vissa identifierbara förutsättningar såsom verkande i denna riktning), men kvar står faktum att det existerar ledare och ledda, styrande och styrda. Då detta faktum är givet bör man se efter hur man kan leda på effektivaste sätt (med vissa mål givna) och hur man tills vidare på bästa sätt skall utbilda ledarna (och häri ligger mera exakt den första avdelningen av den politiska vetenskapen och konsten), och hur man å andra sidan lär känna linjerna för minsta motstånd, de linjer som är rationella för att uppnå de leddas och styrdas lydnad. Vid utbildandet av ledarna är en premiss grundläggande: vill man att det alltid skall finnas styrda och styrande, eller vill man skapa de förutsättningar under vilka nödvändigheten av denna uppdelning försvinner? Utgår man alltså från premissen att uppdelningen av människosläktet är beständig, eller tror man att denna bara utgör ett historiskt faktum som svarar mot vissa förutsättningar? Man måste dock hålla klart för sig att uppdelningen i styrda och styrande, fastän den i sista hand går tillbaka på en uppdelning i sociala grupper, likväl såsom tingen en gång är också återfinns i det inre av en och samma grupp, även om den är socialt homogen; på sätt och vis kan man säga att denna uppdelning är en skapelse av arbetsfördelningen, ett tekniskt faktum. Över denna koexistens av motiv spekulerar de som i allt blott ser ”teknik”, ”teknisk” nödvändighet o.s.v., för att inte behöva förelägga sig det fundamentala problemet.

Eftersom det också inom samma grupp föreligger en uppdelning i styrande och styrda, är det nödvändigt att fastställa några ofrånkomliga principer, och det är just på detta område som de allvarligaste ”misstagen” inträffar, där man alltså möter exempel på den mest kriminella oförmåga, som också är svårare att avhjälpa. Man tror att eftersom principen ställts av gruppen själv, måste lydnaden bli automatisk och inträda utan behov av att man bevisar ”nödvändigheten” och rationaliteten – man tror rent av att den inte ens behöver diskuteras

⁶ Skulle Rousseau varit tänkbar utan den fysiokratiska kulturströmningen? Det tycks mig inte riktigt när man säger att fysiokraterna uteslutande representerat jordbruksintressen och att det är först med den klassiska ekonomin som stadskapitalismens intressen hävdats. Fysiokraterna representerar brytningen med merkantilismen och med korporationernas regim, och de utgör en fas för att komma fram till den klassiska ekonomin, men just därför tycks det mig att de representerar ett mycket mera sammansatt framtidssamhälle än det som de bekämpar, och så mera sammansatt än vad som direkt framgår av deras satsar: deras språk är alltför bundet till sin tid och uttrycket den omedelbara kontrasten mellan stad och landsbygd, men det låter förutse en utbredning av kapitalismen till jordbruket. Formeln ”laissez faire, laissez passer”, d.v.s. den industriella frihetens och den fria företagsamhetens formel, är förvisso inte knuten till agrara intressen.

(somliga tror, och vad värre är handlar i enlighet med denna sin tro, att lydningen ”kommer” utan att man ber om den och utan att man ger anvisningar om vägen som skall följas). Det är alltså svårt att ur ledarna utrota ”cadornismen”, d.v.s. övertygelsen att en sak blir gjord bara därför att ledaren finner det riktigt och rationellt att den göres: om den inte blir gjord, kastas ”skulden” på den som ”hade bort” o.s.v. Så är det också svårt att utrota den kriminella vanan att inte försöka undvika onödiga offer. Och ändå visar sunda förnuftet att större delen av de kollektiva (politiska) katastroferna inträffar som följd av att man inte sökt undvika det onödiga offret, eller att man visat sig inte ta hänsyn till en annans offer och satt en annans skinn på spel. Envar har hört officerare från fronten berätta om hur soldaterna verkligen riskerade livet, när det var mest nödvändigt, men i stället revolterade, när de såg sig försummade. Till exempel: ett kompani var i stånd att fasta många dagar då man såg att livsmedel inte kunde komma fram på grund av oöverstigliga hinder, men gjorde myteri om en enda måltid blev överhoppad av vårdslöshet och byråkratism, o.s.v.

Denna princip skall utsträckas till att gälla alla aktioner som kräver offer. Därför måste man alltid efter varje motgång söka utröna ledarnas ansvar, och det i sträng mening (till exempel: en front består av flera avsnitt och varje avsnitt har sina ledare; det är möjligt att ledarna för ett avsnitt bär större ansvar för ett nederlag än ledarna för ett annat, men det rör sig om ett mer och mindre, aldrig om befrielse från ansvar för någon).

Då man slagit fast att det existerar ledda och ledare, styrande och styrda, är det ett faktum att ”partierna” än så länge utgör det lämpligaste sättet att utbilda ledare och ledande förmågor (”partierna” kan framträda under de mest skilda namn, de kan rent av kalla sig antiparti eller ”negation av partierna”, i realiteten är också de s.k. ”individualisterna” partimänniskor, det är bara det att de skulle vilja vara ”partichefer”, genom Guds nåd eller sina anhängares imbecillitet).

Ett utvecklande av det allmänna begrepp som ryms i uttrycket ”statsanda”. Detta uttryck har en mycket exakt och historiskt bestämd innebörd. Men då ställer sig problemet: finns det något liknande det som kallas ”statsanda” i varje rörelse som är allvarlig, d.v.s. inte bara ett godtyckligt uttryck för mer eller mindre berättigad individualism? ”Statsandan” förutsätter emellertid ”kontinuitet”, både gentemot det förflutna, eller traditionen, och gentemot framtiden, d.v.s. den förutsätter att varje handling är ett moment i en sammansatt process, som redan har påbörjats och som kommer att fortsätta. Att känna ansvar för denna process, ansvar som medverkande i denna process, att vara solidarisk med i materiell mening ”okända” krafter, som dock känns såsom verkande och aktiva och som man tar hänsyn till som om de vore ”materiella” och kroppsligt närvarande, detta kallas i vissa fall just ”statsanda”. Det är uppenbart att ett sådant medvetande om ”varaktighet” måste vara konkret och inte abstrakt, det får alltså på sätt och vis inte gå utöver vissa gränser; låt oss anta att de trängsta gränserna är en generation bakåt och en generation framåt, vilket inte vill säga litet, ty generationerna räknas inte vardera trettio år tillbaka respektive framåt från i dag, utan man räknar organiskt, i historisk mening, vilket är lätt att förstå åtminstone när det gäller det förflutna: vi känner oss solidariska med de män som idag är åldringar och som för oss representerar det förflutna, som ännu lever bland oss, som man måste lära känna, måste göra upp räkningen med, som är ett av elementen i det närvarande och en av förutsättningarna för framtiden. Och vi känner oss solidariska med barnen, med den generation som föds och växer upp, som vi är ansvariga för. (Något annat är ”kulten” av ”traditionen”, som har ett tendentiöst värde, innebär ett val och ett bestämt mål, d.v.s. ligger till grund för en ideologi.) Om man nu kan säga att en ”statsanda” i denna mening finns hos alla, måste man gång efter annan bekämpa deformationer av den eller avvikelser från den.

”Gesten för gestens skull”, kampen för kampens skull, o.s.v., och särskilt den småaktiga och trångbröstad individualismen, som bara är ett nyckfullt tillfredsställande av momentana im-

pulser, o.s.v. (I själva verket är detta den springande punkten i den italienska "apoliticismen", som antar dessa växlande pittoreska och bisarra former.) Individualismen är bara djurisk apoliticism, sekterismen är "apoliticism", och om man ser noga efter är faktiskt sekterismen en form av personligt "klientel", medan där saknas den partianda som är det grundläggande elementet i "statsandan".

Att visa att partiandan är det grundläggande elementet i statsandan är en av de mest uppenbara och mest betydelsefulla uppgifter man får ta på sig; omvänt är "individualismen" ett djuriskt element, "beundrat av främlingarna", liksom de akter som utförs av invånarna i en zoologisk trädgård.

Det politiska partiet

Det har sagts att den nye Furstens protagonist i modern tid inte kan vara en personlig hjälte utan det politiska partiet, d.v.s. från gång till gång och under de olika inre förhållandena i olika nationer det bestämda parti som avser (och som rationellt och historiskt grundats för detta syfte) att grunda en ny typ av stat.

Man kan observera att i de regimer, som framträder som totalitära, den traditionella funktionen hos kronans institution i realiteten övertagits av det bestämda partiet, som rent av är totalitärt just därför att det fyller denna funktion. Fastän varje parti är uttryck för en social grupp och bara för en, inträffar det likväl att vissa partier visserligen representerar en enda social grupp, under vissa givna förhållanden, men utövar en funktion av jämvikt och skiljedom mellan den egna gruppens intressen och de andra grupperna och åstadkommer att utvecklingen av den grupp de representerar äger rum med samtycke och hjälp från allierade grupper eller rent av från grupper som är avgjorda motståndare. Den konstitutionella formeln för kung eller president som "regerar och inte styr" är den juridiska formel som uttrycker denna skiljedomsfunktion, de konstitutionella partiernas bekymmer att inte "avslöja" kronan eller presidenten; formlerna om statschefens icke-ansvarighet för regeringshandlingarna och om ministrarnas ansvarighet är kasuistik till den allmänna principen om skyddande av begreppet statlig enhet, de styrdas samtycke till den statliga aktionen, vilken den direkta regeringspersonalen och dess parti än är.

Med det totalitära partiet förlorar dessa formler sin betydelse och följaktligen har de institutioner som fungerade i kraft av dessa formler minskats; men själva funktionen har inkorporerats av partiet, som upphöjer det abstrakta begreppet "stat" och med olika metoder söker ge intryck av att funktionen "av opartisk kraft" är aktiv och verkningsfull.

Är politisk aktion (i inskränkt mening) nödvändig för att man skall kunna tala om "politiskt parti"? Man kan observera att i den moderna världen i många länder de organiska och fundamentala partierna, på grund av de krav kampen ställer eller av andra orsaker, splittrats i fraktioner, av vilka var och en anlägger namnet "parti" och t.o.m. oberoende parti. Därför hör ofta det organiska partiets intellektuella 'generalstab inte till någon av dessa fraktioner utan arbetar som om den vore en fristående ledande kraft, överlägsen partierna och ibland också betraktad som sådan av allmänheten. Denna funktion kan studeras med större precision, om man utgår från synpunkten att en tidning (eller en grupp tidningar), en tidskrift (eller en grupp tidskrifter) också de är "partier" eller "partifraktioner" eller "funktion av bestämt parti". Man må tänka på den funktion "Times" har i England och "Corriere della Sera" hade i Italien, och även den funktion den s.k. "informationspressen", som säger sig vara "opolitisk", har och t.o.m. på sportpressen och den tekniska pressen. För övrigt erbjuder fenomenet intressanta aspekter i de länder där det existerar ett enda totalitärt regeringsparti: ett sådant parti har nämligen inte längre klart politiska funktioner utan bara tekniska, som rör propagandan, polisväsendet, det moraliska och kulturella inflytandet. Den politiska funktionen är indirekt:

om det också inte existerar andra legala partier, finns det nämligen alltid de facto andra partier och tendenser, som det är omöjligt att stävja på legal väg, och som man polemiserar och kämpar mot som när man leker blindbock. Säkert är i varje fall att hos sådana partier de kulturella funktionerna överväger och ger upphov till en politisk jargong: de politiska problemen klär sig alltså i kulturella former och blir i den gestalten olösliga.

Men ett traditionellt parti har en väsentlig ”indirekt” karaktär, d.v.s. det presenterar sig uttryckligen som rent ”fostrande” (lucus etc.), moralistiskt, kulturellt (sic!), och det är anarkiströrelsen: också den s.k. direkta (terroristiska) handlingen uppfattas som ”propaganda” med exempel; därigenom kan man ytterligare bestyrka omdömet att anarkiströrelsen inte är självständig utan lever i de andra partiernas marginal, ”för att fostra dem”. Man kan tala om en ”anarkism” inneboende i varje organiskt parti. (Vad är de ”intellektuella eller cerebrala anarkisterna” annat än en aspekt av denna ”marginalism” i förhållande till de dominerande sociala gruppernas stora partier?) Själva ”ekonomisternas sekt” var en historisk aspekt av detta fenomen.

Det framträder emellertid två former av ”parti” som såsom sådant tycks undandra sig direkt politisk aktion: det som består av en elit bildade män, som har funktionen att ur kulturens och den allmänna ideologins synpunkt leda en stor rörelse av besläktade partier (som i realiteten är fraktion av ett och samma organiska parti); och under senare tid ett parti som inte består av en elit utan av massor, vilka såsom massor inte har annan politisk funktion än en rent allmän trohet, av militär typ, mot ett synligt eller osynligt politiskt centrum (det synliga centrum är ofta en kommandomekanism för krafter som inte önskar framträda i dagsljuset utan bara verka indirekt, genom personer och t.o.m. ideologier som mellanhänder). Massan tjänar helt enkelt till ”manöver” och ”intas” med moralpredikningar, känslomässiga sporrar, messianska myter om väntan på en sagolik tidsålder där alla motsatser och allt elände i det närvarande automatiskt skall upplösas och botas.

När man vill skriva ett politiskt partis historia, måste man i själva verket ta itu med en hel rad problem, som är mycket mindre enkla än vad t.ex. Robert Michels tror, vilken dock anses som specialist på området. Vad är ett partis historia? Är det blott och bart en redogörelse för det inre livet inom en politisk organisation? Hur den uppstår, de första grupperna som bildar den, den ideologiska polemik varigenom dess program och dess världs- och livsåskådning utformas? I så fall skulle det röra sig om begränsade intellektuella gruppers historia och ibland om en politisk biografi över en enda personlighet. Tavlans ram bör alltså vara vidare och mera omfattande. Man måste skriva historien om en bestämd människomassa, som följt initiativtagarna, stött dem med sitt förtroende, sin lojalitet och sin disciplin eller kritiserat dem ”realistiskt”, genom att skingras eller förbli passiv inför somliga initiativ. Men utgöres denna massa bara av partiets anhängare? Är det tillräckligt att följa kongresser, omröstningar o.s.v., d.v.s. hela det komplex av aktivitet och existensformer varmed en partimassa manifesterar sin vilja? Uppenbarligen måste man ta hänsyn till den sociala grupp, som partiet är uttrycket för och den mest avancerade delen av: ett partis historia måste alltså med nödvändighet vara en bestämd social grupps historia. Men denna grupp är inte isolerad; den har vänner, närstående, motståndare, fiender. Först ur den sammansatta bilden av hela det sociala och statliga komplexet (ofta också med internationella interferenser) framträder ett bestämt partis historia. Att skriva ett partis historia betyder därför, kan man säga, ingenting mindre än att skriva ett lands hela historia ur monografisk synpunkt, för att framhäva en karakteristisk aspekt. Ett parti har haft större eller mindre betydelse (och vikt) i den utsträckning dess speciella verksamhet vägt mer eller mindre tungt vid bestämmandet av ett lands historia.

Ur sättet att skriva ett partis historia framgår alltså vilken uppfattning man har om vad ett parti är och bör vara. Sekteristen sysslar förtjust med de interna småangelägenheterna, som för honom får esoterisk betydelse och fyller honom med mystisk entusiasm; historikern tillmäter

visserligen varje sak den betydelse den har i den allmänna bilden, men särskilt lägger han tonvikten på partiets reella effektivitet, på den avgörande, positiva och negativa, styrka det ådagalagt genom att bidra till att skapa en händelse eller också genom att förhindra att andra händelser kom till stånd.

Punkten hur man skall veta när ett parti formats, d.v.s. har en precis och bestående uppgift, ger upphov till många diskussioner och ger också ofta, tyvärr, upphov till ett slags fåfänga som inte är mindre löjlig och farlig än den "nationernas fåfänga" som Vico talar om. Det är riktigt att man kan säga, att ett parti aldrig är fullbordat och format, i den meningen att varje utveckling skapar nya uppgifter och åligganden, och i den meningen att det för vissa partier ligger sanning i paradoxen att de är fullbordade och formade när de inte existerar längre, d.v.s. när deras existens blivit historiskt onödig. Eftersom varje parti inte är något annat än en klassnomenklatur, är det sålunda uppenbart att för det parti, som föresätter sig att omintetgöra uppdelningen i klasser, dess fullkomning och fullbordan består i att inte existera längre, eftersom det inte existerar klasser och följaktligen inte heller deras uttryck. Men här vill man göra en antydning om ett speciellt moment i denna utvecklingsprocess, det moment som följer på det då ett faktum kan existera eller inte existera, i den meningen att nödvändigheten av dess existens ännu inte blivit "orygglig" utan "till stor del" beror på existensen av personer med extraordinär viljekraft och extraordinär vilja.

När blir ett parti historiskt "nödvändigt"? När förutsättningarna för dess "triumf", dess oundvikliga statblivande åtminstone håller på att utformas och ger möjlighet att normalt förutse deras vidare utveckling. Men när kan man under sådana förhållanden säga att ett parti inte kan tillintetgöras med normala medel? För att besvara denna fråga måste man utveckla ett resonemang: för att ett parti skall existera är det nödvändigt att tre fundamentala element (d.v.s. grupper av element) sammanfaller:

1) Ett omfattande element av vanliga genomsnittsmänniskor vilkas deltagande säkras av disciplin och trohet, inte av skapande och högt organisatorisk anda. Utan dem skulle partiet visserligen inte existera, men det skulle inte heller existera "bara" med dem. De utgör en styrka blott så länge det finns någon som centraliserar, organiserar och disciplinerar dem, men i brist på en sådan sammanhållande kraft skulle de upplösas och falla sönder i maktlöst stoft. Man förnekar inte att vart och ett av dessa element kan bli en av de sammanhållande krafterna, men man talar om dem just i det moment då de inte är det och inte har förutsättningar att vara det, eller om de är det bara är det i en begränsad krets som är politiskt verkningslös och utan konsekvenser.

2) Det huvudsakliga sammanhållande elementet, som centraliserar på det nationella fältet, som ger effektivitet och styrka åt ett komplex av krafter som överlämnade åt sig själva skulle räknas som noll eller föga mera; detta element är utrustat med en styrka som är i hög grad sammanhållande, centraliserande och disciplinerande och även, kanske just därför, uppfinningsrik (om man fattar "uppfinningsrik" i en viss riktning, efter vissa kraftlinjer, vissa perspektiv, vissa förutsättningar också): det är också sant att detta element ensamt inte skulle bilda partiet, men det skulle göra det i högre grad än det första elementet som tagits i betraktande. Man talar om befälhavare utan här, men i själva verket är det lättare att åstadkomma en här än att åstadkomma befälhavaren. En redan existerande här är rent av förintad om befälhavare saknas, medan förekomsten av en grupp befälhavare som går bra ihop, är sinsemellan överens och har gemensamma mål snart nog skapar fram en här även där den inte finns.

3) Ett förmedlande element, som förbinder det första elementet med det andra och sätter dem i kontakt med varandra, en kontakt som inte är bara "fysisk" utan även moralisk och intellektuell. I själva verket existerar för varje parti "bestämda proportioner" mellan dessa tre element, och man uppnår maximum av effektivitet när dessa "bestämda proportioner" förverkligas.

Med utgångspunkt från dessa iakttagelser kan man säga att ett parti inte kan tillintetgöras med normala medel, när det andra elementet, vars uppkomst är förknippad med förekomsten av objektiva materiella villkor, nödvändigtvis existerar (och om detta andra element inte existerar, är allt resonemang utan innehåll), om också i ett kringstrött och irrande tillstånd, och de andra båda elementen därför inte kan undgå att utformas, i första hand det första som sedan av nödvändighet utformar det tredje som sin fortsättning och sitt uttrycksmedel.

För att detta skall äga rum erfordras att det bildats en järnhård förvissning om att en bestämd lösning av de vitala problemen är nödvändig. Utan denna förvissning utformas inte det andra elementet, som det är lättast att tillintetgöra på grund av dess fåtalighet. Men detta andra element måste nödvändigtvis, om det blir tillintetgjort, ha kvarlämnat som arv en jäst som man kan hämta förnyelse ur. Och var kan denna jäst bestå bättre och utvecklas bättre än inom det första och tredje elementet, som uppenbarligen är mest homogena med det andra? Det andra elementets verksamhet för att bilda denna är därför av fundamental betydelse: ett kriterium för att bedöma detta andra element finner man 1) i vad det verkligen gör; 2) i vad det förbereder med tanke på möjligheten att det självt blir tillintetgjort. Det är svårt att säga vilket av dessa båda fakta som är mest betydelsefullt. Eftersom man i striden alltid måste räkna med ett nederlag, är det som man gör för att förbereda sina efterföljare lika betydelsefullt som det man gör för att vinna.

Beträffande ”partifåfängan” kan man säga att den är värre än den ”nationernas fåfänga” som Vico talar om. Varför? Därför att en nation nödvändigtvis måste existera, och i det faktum att den existerar är det alltid möjligt att, om också med god vilja och press på vittnena, finna att dess existens är ödesbunden och betydelsefull. Däremot är det möjligt att ett parti existerar icke av egen kraft. Man får *aldrig* glömma, att i striden mellan nationerna envar av dessa har intresse av att den andra blir försvagad av inre strider, och att just partierna är elementen i de inre striderna. Beträffande partierna är följaktligen den frågan alltid möjlig, om de existerar av egen kraft och av egen inneboende nödvändighet, eller om de i stället existerar uteslutande för andras intressen (i polemikerna blir faktiskt denna punkt aldrig bortglömd, tvärtom är det en punkt som man insisterar på, särskilt när svaret inte är tvivelaktigt, vilket betyder att det har grepp och lämnar tvivel). Den som låter sig sönderslitas av ett sådant tvivel vore givetvis enfaldig. Politiskt har problemet bara momentan betydelse. I den s.k. nationalitetsprincipens historia är utländska ingripanden till förmån för nationella partier som stör den inre ordningen i motståndarstaterna oräkneliga, så att när det t.ex. talas om Cavours ”östliga” politik, frågar man sig om det rörde sig om en ”politik”, d.v.s. om en bestående handlingslinje, eller om en ögonblickets krigslist för att försvaga Österrike med sikte på 1859 och 1866. På samma sätt ser man i de mazzinianska rörelserna i början på 1870-talet (fallet Barsanti är ett exempel) ett ingripande från Bismarcks sida, som med sikte på kriget med Frankrike och faran av en italienskt-fransk allians tänkte försvaga Italien med inre konflikter. På samma sätt ser somliga i händelserna juni 1914 ett ingripande av den österrikiska generalstaben med sikte på det påföljande kriget. Som man ser är kasuistiken omfattande, och man måste i detta sammanhang ha idéerna klara. Låt vara att man måste medge att vad man än gör spelar man alltid någon i händerna: det viktiga är att på alla sätt söka spela sig själv i händerna och vinna en klar seger. I varje fall måste man förakta ”partifåfängan” och ersätta den med konkreta fakta. Den som ersätter konkreta fakta med fåfänga eller bedriver en fåfängans politik måste utan vidare misstänkas för bristande allvar. Det är onödigt att tillägga att partierna måste undvika även ett ”rättmätigt” sken av att spela någons spel, särskilt om denne någon är en främmande stat; att det sedan spekuleras går inte att undvika.

Det är svårt att förneka att vilket politiskt parti som helst (de dominerande gruppernas, men också underordnade grupper) fyller någon polisiär funktion, som alltså syftar till att skydda en viss politisk och laglig ordning. Om detta i detalj blivit bevisat, skulle problemet ställas i

andra termer och alltså gälla med vilka metoder och riktpunkter denna funktion utövas, Är riktningen undertryckande eller spridande, d.v.s. är den av reaktionär eller progressiv karaktär? Utövar partiet i fråga sin polisiära funktion för att bevara en yttre, utvändig ordning som lägger fjättrar på historiens levande krafter, eller utövar det den på det viset att det strävar att bringa folket till en ny kulturnivå som den politiska och lagliga ordningen är ett programmatiskt uttryck för? En lag finner i själva verket lagbrytare 1) bland de reaktionära sociala element som genom lagen berövats sin makt; 2) bland de progressiva element som genom lagen hålls tillbaka; 3) bland de element som inte uppnått den kulturnivå som lagen representerar. Ett partis polisiära funktion kan alltså vara progressiv eller regressiv: progressiv är den när den strävar att hålla de reaktionära krafterna, som avhänts sin makt, inom laglighetens rāmärken och att lyfta de efterblivna massorna till den nya laglighetens nivå. Och regressiv är den när den strävar att hålla tillbaka historiens levande krafter och att vidmakthålla en lagstiftning som man kommit förbi, som blivit antihistorisk och utvändig. För övrigt kan man hämta avgörande kriterier ur ifrågavarande partis sätt att fungera: när partiet är progressivt fungerar det ”demokratiskt” (i form av demokratisk centralisering), när det är regressivt fungerar det ”byråkratiskt” (i form av byråkratisk centralisering). I detta senare fall är partiet rent verkställande, inte beslutande: tekniskt sett är det då ett polisorgan, och benämningen ”politiskt parti” är en ren metafor av mytologisk karaktär.

Industrimän och agrarer

Det problemet reser sig om de stora industrimännen har ett eget permanent politiskt parti. Jag tror att svaret bör vara negativt. De stora industrimännen betjänar sig gång för gång av alla existerande partier, men de har inte något eget parti. De är inte för den skull på något sätt ”agnostiker” eller ”apolitiska”: deras intresse går ut på en bestämd jämvikt, som de just uppnår genom att med sina egna medel gång för gång stärka det ena eller andra partiet på det skiftande politiska schackbrädet (givetvis med undantag för det enda motståndarpartiet, vars stärkande de inte kan bidra till ens såsom taktiskt drag). Säkert är dock att om så är fallet under det ”normala” livet, så är det annorlunda i de extrema situationerna, som är de enda av verklig betydelse (såsom kriget i nationens liv): då är de stora industrimännens parti agrarernas, vilka därmed har ett eget permanent parti. En exemplifiering av denna iakttagelse kan man se i England, där det konservativa partiet uppslukat det liberala partiet, som av tradition framstod som industrimännens parti.

Situationen i England med dess stora Trade Unions förklarar detta faktum. I England existerar inte formellt något motståndarparti i stor stil till industrimännen, det är sant; men det existerar massorganisationer av arbetare, och man har iakttagit hur dessa i vissa moment, de avgörande, konstitutionellt omformas nerifrån och upp och bryter sönder det byråkratiska höljet (exempel 1919 och 1926). Å andra sidan finns det bestämda intressen som intimt förbinder agrarer och industrimän (särskilt nu då protektionismen blivit total, agrar och industriell); och det är omöjligt att förneka att agrarererna ”politiskt” är mycket bättre organiserade än industrimännen, har större dragningskraft på de intellektuella, är mer ’permanenta’ i sina normer o.s.v. Det öde som drabbat de traditionella ”industriella” partierna, såsom det ”radikal-liberala” i England och det radikala i Frankrike (som dock alltid avsevärt skilde sig från det förra) är intressant (det gäller det ”radikala” i Italien, som man har i gott minne): vad representerade dessa partier? Ett förbund mellan en stor och en liten klass, inte en enda stor klass; därav deras skiftande framträdanden och försvinnanden; ”manövertruppen” bestod av den lilla klassen, som fann sig i en ständigt växlande situation inom förbundet ända tills den totalt omformades. Nu ställer sig den truppen till de ”demagogiska partiernas” förfogande och det förstår man.

I allmänhet kan man säga att i denna partiernas historia jämförelsen mellan olika länder hör till det mest lärorika och avgörande, när det gäller att finna ursprunget till det som förorsakar

en omformning. Detta gäller också om polemiken mellan partierna i de ”traditionalistiska” länderna, där det alltså framträder ”brottstycken” ur hela den historiska ”katalogen”.

Ett grundläggande kriterium för bedömningen av världsåskådningen och särskilt av de praktiska attityderna är detta: kan världsåskådningen eller den praktiska akten tänkas ”isolerad”, ”oberoende”, med hela ansvaret för det kollektiva livet vilande på sig; eller är detta omöjligt, och världsåskådningen eller den praktiska akten kan bara tänkas som ”integration”, fullkomning, motvikt o.s.v. i förhållande till en annan världsåskådning eller praktisk attityd? Om man tänker efter, inser man att detta kriterium är avgörande för en ideell bedömning, av de ideella och de praktiska rörelserna, och man inser också att det har en icke obetydlig praktisk räckvidd.

En av de vanligaste idéerna är att tro beträffande allt som existerar att det är naturligt att det existerar, att det inte kan låta bli att existera, och att ens egna reformförsök hur illa de än går inte kommer att avbryta livet, eftersom de traditionella krafterna kommer att fortsätta att verka och alltså att fortsätta livet. Det finns givetvis något riktigt i detta tänkesätt, och illa vore om det inte vore så. Men när det går utöver en viss gräns blir detta tänkesätt farligt (vissa fall av det sämsta politik) och i varje fall finns det, som sagt, ett kriterium för filosofisk, politisk och historisk bedömning. Säkert är att, om man ser till grunden, vissa rörelser uppfattar sig själva som blott marginala; de förutsätter alltså en huvudrörelse som de kan ansluta sig till för att reformera vissa förmodade eller faktiska brister, d.v.s. vissa rörelser är rent reformistiska.

Denna princip har politisk betydelse, ty den teoretiska sanningen att varje klass har ett enda parti har i de avgörande vändningarna bevisats av att olika gruppbildningar, av vilka var och en förut presenterade sig som ”oberoende” parti, förenar sig med varandra och bildar ett enhetligt block. Den förut existerande mångfalden var bara av ”reformistisk” karaktär, hade alltså med delproblem att göra; på sätt och vis rörde det sig om en politisk arbetsfördelning (nyttig inom sina gränser); men varje del förutsatte de andra, så att i de avgörande momenten, d.v.s. just när de viktigaste frågorna stod på spel, enheten bildades och blocket kom till stånd. Därav slutsatsen att vid uppbyggnaden av partierna måste man basera sig på en ”monolitisk” karaktär och inte på sekundära frågor; närmast uppmärksamt iakttagande av att det råder homogenitet mellan ledare och ledda, mellan chefer och massor. Om ledarna i de avgörande momenten går över till sitt ”verkliga parti”, förblir massorna på samma punkt, kraftlösa och utan effektivitet. Man kan säga att ingen verklig rörelse förvärvar medvetande om sin totalitet på en gång utan först genom successiv erfarenhet, när man av fakta märker att ingenting som är naturligt (med den egendomliga mening ordet har) utan existerar därför att det finns vissa förutsättningar, vilkas försvinnande inte blir utan konsekvenser. Så fullkomnas rörelsen, förlorar sina drag av godtycke och ”symbios”, blir verkligt oberoende i den meningen att den för att uppnå vissa konsekvenser skapar de nödvändiga förutsättningarna och i skapandet av dessa förutsättningar engagerar alla sina krafter.

Några teoretiska och praktiska aspekter av ”ekonomismen”

Ekonomism – teoretisk rörelse för fritt byte – teoretisk syndikalism. Man bör se efter i vilken utsträckning den teoretiska syndikalismen haft sitt ursprung i praktikens filosofi, och i vilken utsträckning dess ursprung är att söka i de ekonomiska läroverken om det fria bytet, d.v.s. i sista hand liberalismen. Därför bör man också se efter om inte ekonomismen i sin mest fulländade form är en direkt avläggare av liberalismen och även i begynnelsen haft mycket lite relationer med praktikens filosofi, relationer som i varje fall bara är något yttre och rent verbalt.

Ur denna synpunkt bör man betrakta polemiken mellan Einaudi och Croce⁷ som förorsakats av det nya företalet (från 1917) till boken om *Den historiska materialismen*: det krav som Einaudi ställer, att man skall ta hänsyn till den ekonomisk-historiska litteratur som uppstått på impuls av den klassiska engelska ekonomin, kan tillfredsställas på följande sätt: denna litteratur har, genom en ytlig kontaminering med praktikens filosofi, givit upphov till ekonomismen; när därför Einaudi (på ett sanningen att säga oprecist sätt) kritiserar vissa ekonomiska urartningar, kastar han bara sten i ett duvslag. Sambandet mellan det fria bytets ideologier och den teoretiska syndikalismen är särskilt uppenbart i Italien, där det är känt vilken beundran syndikalister som Lanzillo och C. hyser för Pareto. Innebörden hos dessa båda riktningar är dock mycket olika: den första är utmärkande för en dominerande och ledande social grupp, den andra för en ännu underordnad grupp, som ännu inte förvärvat medvetande om sin styrka och sina möjligheter och utvecklingsmetoder och därför inte förstår att träda ut ur sin primitiva fas.

Den ståndpunkt som intas av det fria bytets rörelse grundar sig på ett teoretiskt misstag, vars praktiska ursprung det inte är svårt att identifiera, nämligen på distinktionen mellan politiskt och borgerligt samhälle, den distinktion som är rent metodisk men görs till och framställs som en organisk distinktion. Så hävdar man att den ekonomiska verksamheten tillhör det borgerliga samhället och att staten inte bör ingripa i dess reglering. Men eftersom i den faktiska verkligheten borgerligt samhälle och stat är identiska, måste man slå fast att också liberalismen är en ”reglering” av statlig karaktär införd och upprätthållen genom lagstiftning och tvångsåtgärder; den är uttryck för en vilja som är medveten om sina mål och inte något spontant, automatiskt uttryck för den ekonomiska verkligheten. Liberalismen är alltså ett politiskt program, avsett att om det triumferar förändra en stats ledande personal och samma stats ekonomiska program, d.v.s. förändra fördelningen av nationalinkomsten.

Annorlunda är förhållandet med den teoretiska syndikalismen. Den hänför sig till en underordnad grupp, som man med denna teori hindrar att någonsin bli dominerande, att i sin utveckling komma över den ekonomisk-korporativa fasen för att höja sig till fasen av etisk-politisk hegemoni i det civila samhället och dominerande ställning i staten. Vad liberalismen beträffar har man där en fraktion av den ledande gruppen som vill modifiera inte statens struktur utan endast regeringsinriktningen, som vill reformera den kommersiella och blott indirekt industriella lagstiftningen (ty det kan inte förnekas att protektionismen, särskilt i länder med fattig och begränsad marknad, inskränker den industriella företagsamhetens frihet och på ett sjukligt sätt gynnar uppkomsten av monopol): det rör sig om en rotation bland de ledande regeringspartierna, inte om grundandet och organisationen av ett nytt politiskt samhälle, och än mindre om en ny typ av civilt samhälle. I den teoretiska syndikalismens rörelse ter sig frågan mer komplicerad; det är obestridligt att där oberoendet och självständigheten hos den underordnade grupp, som man säger sig vara uttryck för, i stället offras åt den dominerande gruppens intellektuella hegemoni, ty den teoretiska syndikalismen är helt enkelt en aspekt av liberalism, rättfärdigad med några stympade och följaktligen banaliserade påståenden hämtade från praktikens filosofi. Varför och hur kommer detta ”offer” till stånd? Man utesluter den underordnade gruppens omformning till dominerande grupp, antingen därför att man inte ens ställt problemet (fabianismen, De Man, en avsevärd del av labourismen), eller därför att det framställts inkonsekventa och verkningslösa former (socialdemokratiska riktningar i allmänhet), eller därför att man hävdar det omedelbara språnget från gruppernas regim till den perfekta jämlikhetens och den syndikalistiska ekonomins.

Minst sagt egendomlig är ekonomismens hållning gentemot uttrycken för vilja, handling och politiskt och intellektuellt initiativ, som om inte dessa vore en organisk emanation av ekono-

⁷ Jfr *Riforma Sociale*, juli-augusti 1918, s. 415 (Utg. anm.)

miska krav och rent av det enda verkningsfulla uttrycket för ekonomin; så är det inkonsekvent att den konkreta formuleringen av hegemonifrågan tolkas som ett faktum som underordnas den hegemoniska gruppen. Hegemonins faktum förutsätter otvivelaktigt att man tar hänsyn till intressena och strävandena hos de grupper över vilka hegemonin utövas, att det bildas en viss jämvikt som har kompromissens form, att alltså den ledande gruppen gör offer av ekonomisk-korporativ karaktär, men det är också otvivelaktigt att dessa offer och denna kompromiss inte kan gälla det väsentliga, ty om hegemonin är etisk-politisk, måste den också vara ekonomisk, måste den ha sin grund i den avgörande funktion den ledande gruppen utövar i den ekonomiska verksamhetens bestämmande kärnor.

Ekonomismen framträder under många andra former än liberismens och den teoretiska syndikalismens. Till den hör alla former av valvägran (ett typiskt exempel utgör de italienska klerikalernas valvägran efter 1870, som allt mer luckrades upp efter 1900, ända till 1919 och bildandet av folkpartiet: den organiska distinktion som de klerikala gjorde mellan det verkliga Italien och det legala Italien var en reproduktion av distinktionen mellan ekonomisk värld och politisk-legal värld), och dess former är talrika eftersom det kan finnas halvvalvägran, fjärdedelsvalvägran o.s.v. Med denna valvägran är formeln ”ju sämre desto bättre” förknippad, och likaså formeln som ligger i den parlamentariska s.k. ”intransigensen” hos somliga fraktioner bland de deputerade. Ekonomismen är inte alltid emot politisk handling och politiska partier, men dessa betraktas då som uteslutande fostrande organismer av syndikalistisk typ. En orienteringspunkt för studiet av ekonomismen och för att förstå relationerna mellan struktur och superstrukturerna erbjuder den passage i *Filosofins elände*, där det sägs att en betydelsefull fas i en social grupps utveckling är den då de enskilda komponenterna i ett syndikat inte längre bara kämpar för sina ekonomiska intressen, utan också för försvaret och utvecklingen av själva organisationen.⁸ I samband härmed bör man påminna om Engels' påstående att ekonomin bara i sista hand är historiens drivfjäder (i de två brev över praktikens filosofi som publicerats också på italienska), som direkt bör hållas samman med den passus i företalet till *Kritik av den politiska ekonomin*, där det sägs att människorna på ideologiernas mark blir medvetna om de konflikter som uppträder i den ekonomiska världen.

Vid flera tillfällen har det i dessa anteckningar⁹ gjorts gällande, att praktikens filosofi är mycket mera spridd än vad man vill medge. Påståendet är riktigt om man menar att den historiska ekonomismen, såsom professor Loria nu kallar sina mer eller mindre osammanhängande idéer, är spridd och att den kulturella miljön är totalt förändrad sedan den tid, då praktikens filosofi började sin kamp; man skulle, med croceansk terminologi, kunna säga att det största kätteri som uppstått i ”frihetsreligionens” sköte också det, liksom den ortodoxa religionen, undergått en urartning, spritts som ”vidskepelse”, alltså ingått förbund med liberismen och givit upphov till ekonomismen. Medan den ortodoxa religionen numera helt fallit ihop, återstår det dock att se om inte den kätterska vidskepelsen alltid i sig behållit en jäst, som en gång kommer den att återfödvas som högre religion, om alltså inte vidskepelsens slagg är lätt att avlägsna.

⁸ Se påståendets exakta formulering; *Filosofins elände* utgör ett väsentligt moment i utformandet av praktikens filosofi; den kan betraktas som en vidare utveckling av *Teserna om Feuerbach*, medan *Den heliga familjen* representerar en klar mellanfas av tillfälligt ursprung, såsom framgår av de avsnitt som ägnats Proudhon och särskilt den franska materialismen. Avsnittet om den franska materialismen är snarast ett kapitel kulturhistoria, inte ett teoretiskt avsnitt såsom det ofta tolkas, och som kulturhistoria är det beundransvärt. Kom ihåg iakttagelsen att den kritik som i *Filosofins elände* riktas mot Proudhon och hans tolkning av den hegelska dialektiken kan utsträckas till att gälla Gioberti och överhuvudtaget hegelianismen hos de moderata liberalerna i Italien. Parallellen Proudhon-Gioberti kan, fastän de representerar icke homogena historisk-politiska faser, eller snarare just för den skull, vara intressant och fruktbar.

⁹ Se Gramsci, *Il materialismo storico e la filosofia di B. Croce* (Utg. anm.)

Några karakteristiska punkter hos den historiska ekonomismen: 1) I sökandet efter historiska samband skiljer man inte mellan det som är "relativt permanent" och det som är tillfällig fluktuation, och med ekonomiskt faktum menar man en individs eller en liten grupps intresse i direkt och "smutsigtjudisk" mening. Man tar alltså inte hänsyn till utformningarna av en ekonomisk klass med alla inneboende relationer, utan man räknar med ett småaktigt ockrarintresse, särskilt när det sammanfaller med brottsliga former som är förutsedda i strafflagen. 2) Den lära som reducerar den ekonomiska utvecklingen till en följd av tekniska förändringar i arbetsinstrumenten. Professor Loria har givit en lysande uppvisning i tillämpningen av denna lära i sin artikel om aeroplanets sociala inflytande, publicerad i "Rassegna contemporanea" 1912. 3) Den lära som låter den ekonomiska och historiska utvecklingen omedelbart bero av förändringar av något betydelsefullt produktionselement, upptäckten av ett nytt råmaterial, ett nytt bränsle o.s.v., som medför nya metoder vid konstruktionen och drivandet av maskinerna. På sista tiden finns det en hel litteratur om oljan: man kan som ett typiskt exempel ta en artikel av Antonio Laviosa i "Nuova Antologia" 16 maj 1929. Upptäckten av nya bränslen och nya energikällor, liksom av nya råmaterial att bearbeta, har förvisso stor betydelse, eftersom den kan förändra de enskilda staternas ställning, men den är inte bestämmande för den historiska rörelsen o.s.v.

Det händer ofta att man bekämpar den historiska ekonomismen och därvid tror att man bekämpar den historiska materialismen. Detta är t.ex. fallet med en artikel i Paristidningen "Avenir" den 10 oktober 1930 (upptagen i "Rassegna Settimanale della Stampa Estera" 21 oktober 1930, ss. 2303-2304) som här anförs som typisk: "Man säger oss sedan lång tid tillbaka, men särskilt efter kriget, att det är intressefrågorna som dominerar folken och för världen framåt. Det är marxisterna som uppfunnit denna tes, under den något doktrinära benämningen "historisk materialism". Enligt den rena marxismen lyder människorna tagna i massa inte sina passioner utan de ekonomiska kraven. Politiken är en passion. Fosterlandet är en passion. Dessa båda krävande idéer har i historien bara en skenbar funktion, ty i realiteten förklaras folkens liv under århundradenas lopp med ett växlande och ständigt förnyat spel av orsaker av materiell karaktär. Ekonomin är allt. Många "borgerliga" filosofer och ekonomer har tagit upp denna refräng. De ger sig min av att kunna förklara den stora internationella politiken med kursen på spannmål, olja och gummi. De anstränger sig att bevisa för oss att hela diplomatin behärskas av frågor om tulltariffer och priser. Dessa förklaringar står i högt anseende. De har ett litet sken av vetenskaplighet och framgår ur ett slags överlägsen skepticism som gärna vill gälla för höjden av elegans. Passion i utrikespolitiken? Känsla på det nationella planet? Bort det! Det är sådant som passar för vanligt enkelt folk. De stora andarna, de invigda vet att allt domineras av att giva och att hava. Nu är detta en absolut falsk sanning. Det är fullständigt felaktigt att folket bara låter sig ledas av intresseberäkningar, och det är fullständigt riktigt att de i stället framför allt lyder beräkningar som dikteras dem av en brinnande prestigelust och prestigetro. Den som inte förstår det förstår ingenting." Fortsättningen av artikeln (som har titeln *Prestigemanin*) anför som exempel den tyska och italienska politiken, som skulle vara "prestige"-driven och inte dikterad av materiella intressen. Artikeln innehåller i korthet en stor mängd av de banalaste uppslag för polemik mot praktikens filosofi, men i själva verket rör det sig om polemik mot den lösliga ekonomismen av loriansk typ. För övrigt är författaren inte särskilt fast i sin argumentering heller ur andra synpunkter: han begriper inte att "passioner" helt enkelt kan vara en synonym för ekonomiska intressen, och att det är svårt att hävda att den politiska verksamheten skulle vara ett permanent tillstånd av passionerad förbittring och hänryckning; just den franska politiken framställs som systematisk och konsekvent "rationalitet", alltså rensad från varje passionselement o.s.v. I sin mest spridda form av ekonomistisk vidskepelse förlorar praktikens filosofi en stor del av sin kulturella expanderingskraft inom den högre sfären av den intellektuella gruppen, hur mycket den än vinner bland folkmassorna och de intellektuella av halvformat, som inte har för avsikt

att anstränga sin hjärna utan bara vill verka listiga, o.s.v. Som Engels skrev är det för många bekvämt att tro, att de till lågt pris och utan ansträngning kan ha hela historien och hela den politiska och filosofiska vetenskapen i fickan koncentrerad i en liten formel. Då man glömt att den tes, enligt vilken människorna förvärvar medvetande om de fundamentala konflikterna på ideologiernas mark, inte är av psykologisk eller moralisk utan av kunskapsteoretisk organisk karaktär, har det skapats en *forma mentis* att betrakta politiken och följaktligen också historien som en ständig *marché de dupes*, ett spel av illusionism och trolleri. Den ”kritiska” verksamheten har reducerats till att avslöja knep, väcka skandaler och blanda sig i de representativa människens affärer.

Så har man glömt att eftersom även ”ekonomismen” är eller gör anspråk på att vara en objektiv tolkningsregel (objektivvetenskaplig), borde undersökningen som gäller de direkta intressena vara giltig för alla historiens aspekter, för de män som representerar ”tesen” likaväl som för dem som representerar ”antitesen”. Man har dessutom glömt en annan sats hos praktikens filosofi, nämligen den som säger att de ”folkliga trossatserna” eller andra trossatser av denna typ har samma styrka som de materiella krafterna. De tolkningsmisstag man begått vid sökandet efter de ”smutsigt judiska” intressena har ibland varit grova och löjliga och har så haft en negativ återverkan på den ursprungliga lärans anseende. Därför måste man bekämpa ekonomismen inte bara när det gäller historieskrivningens teori, utan också, och framför allt, när det gäller politisk teori och praktik. På detta område kan och bör kampen föras genom att man utvecklar begreppet hegemoni, så som den praktiskt har förts genom utvecklingen av det politiska partiets teori och genom den praktiska utvecklingen av vissa politiska partiers liv (kampen mot teorin om den s.k. permanenta revolutionen, mot vilken man uppställde begreppet demokratisk-revolutionär diktatur, den betydelse som stödet åt de konstituentistiska ideologierna haft o.s.v.). Man skulle kunna göra en undersökning angående de omdömen som avgivits efterhand som vissa politiska rörelser utvecklade sig, i det man tog som typexempel boulangiströrelsen (från 1886 till ungefär 1890) eller Dreyfusprocessen eller rent av statskuppen den 2 december (en analys av den klassiska boken om 2 december¹⁰, för att studera vilken relativ betydelse som där ges åt den omedelbara ekonomiska faktorn och vilken plats det konkreta studiet av ”ideologierna” i stället intar där). Inför dessa händelser ställer sig ekonomismen frågan vem som har omedelbar nytta av ifrågavarande initiativ, och besvarar den med ett resonemang fullt av förenklingar och felaktiga slutledningar. Omedelbar nytta har en viss fraktion inom den dominerande gruppen, och för att man inte skall ta fel faller valet på den fraktion som uppenbarligen har en progressiv funktion och kontroll över komplexet av ekonomiska krafter. Man kan vara säker på att inte ta fel, ty om den rörelse man studerar kommer till makten, händer det nödvändigtvis förr eller senare att den progressiva fraktionen inom den dominerande gruppen får kontroll över den nya regeringen och gör den till ett redskap för att vända statsapparaten till sin egen fördel.

Det rör sig alltså om en mycket billig ofelbarhet, som inte bara saknar teoretisk betydelse utan dessutom har mycket liten politisk räckvidd och praktisk effektivitet: i allmänhet ger den upphov till moralpredikningar och personfrågor som aldrig tar slut. När en rörelse av boulangisttyp kommer till stånd, borde analysen realistiskt utföras enligt följande linjer: 1) Det sociala innehållet i den massa som ansluter sig till rörelsen. 2) Vilken funktion hade denna massa i den styrkejämvikt som håller på att omformas, såsom just den nya rörelsens uppkomst visar? 3) Vilken politisk och social innebörd har de krav som ledarna ställer och som möter samtycke? Mot vilka faktiska behov svarar de? 4) En undersökning av huruvida medlen står i samklang med det mål man uppställt. 5) Först i sista hand, och i politisk och inte moralistisk form, framlägger man *hypotesen* att rörelsen i fråga med nödvändighet kommer att ändra natur och tjäna helt andra syften än dem som anhängarmassorna väntar sig. I stället

¹⁰ *Louis Bonapartes 18 brumaire* av Marx (Utg. anm.)

bejakar man denna hypotes på förhand, när ännu inget konkret element (d.v.s. som ter sig som sådant med det sunda förnuftets självklarhet och inte genom esoterisk "vetenskaplig" analys) föreligger som kan stödja den, så att den verkar som en moralisk anklagelse för falskhet och oärlighet eller bristande slughet och dumhet (hos anhängarna). Så blir den politiska striden en serie personliga mellanhavanden mellan den som är insatt och listig som fan och den som blir narrad av sina egna ledare och inte vill övertyga sig därom på grund av obotlig enfald. Å andra sidan kan man, så länge dessa rörelser inte nått makten, alltid tänka sig att de misslyckas, och somliga har faktiskt misslyckats (själva boulangismen, som misslyckades som sådan och sedan definitivt krossades med dreyfusardrörelsen; Georges Valois' rörelse; general Gaidas rörelse); undersökningen bör alltså inriktas på att identifiera de styrkeelement men också de svaghetsmoment som de rymmer i sitt inre. Den "ekonomiska" hypotesen hävdar ett direkt styrkeelement, d.v.s. att man disponerar över ett visst direkt eller indirekt finansiellt bidrag (en stor tidning som stöder rörelsen är också ett finansiellt bidrag, indirekt) och nöjer sig därmed. Det är för litet. Också i detta fall kan analysen av de olika kraftförhållandena endast kulminera i hegemonins och de etisk-politiska relationernas sfär.

Ett element att lägga till för att exemplifiera de s.k. intransigensteorierna är det som ligger i järnhård principiell motvilja mot s.k. kompromisser, vilken som underordnad manifestation har vad man kan kalla "fruktan för faror". Att den principiella motviljan mot kompromisser är intimt förbunden med ekonomismen är uppenbart, så till vida som den uppfattning, varpå denna motvilja grundar sig, inte kan vara något annat än en fast förvissning om att det för den historiska utvecklingen existerar objektiva lagar av samma karaktär som naturlagarna, därtill med övertygelsen om en fatalistisk finalism av karaktär som liknar den religiösa: eftersom de gynnsamma villkoren ödesbestämt måste förverkligas och på ett något mystiskt sätt åstadkomma palingenetiska händelser, blir resultatet att varje frivilligt initiativ, som går ut på att enligt en plan förbereda dessa situationer, inte bara är onödigt utan rent av skadligt. Vid sidan av denna övertygelse finns dock tendensen att "i fortsättningen" blint och okritiskt överlämna sig åt vapnets reglerande kraft, vilket ändå inte är helt utan en viss logik och konsekvens, ty man menar att viljans ingripande är av nytta för destruktion, inte för rekonstruktion. Destruktionen uppfattas mekaniskt, inte som destruktion-rekonstruktion. När man tänker i sådana banor tar man inte hänsyn till faktorn "tid", och i sista hand tar man inte heller hänsyn till själva ekonomin, så till vida som man inte förstår, att de ideologiska massfakta alltid är långt efter de ekonomiska massfenomenen och att därför vid vissa moment det automatiska tryck, som den ekonomiska faktorn utövar, kan försvagas, motarbetas eller rent av tillfälligt brytas av traditionella ideologiska element; att det därför måste finnas en medveten och på förhand organiserad kamp för att skaffa "förståelse" för de krav som den ekonomiska massituationen ställer och som kan stå i kontrast till de traditionella ledarnas riktlinjer. Ett avpassat politiskt initiativ är alltid nödvändigt för att befria det ekonomiska trycket från den traditionella politikens fjättrar, för att alltså förändra den politiska inriktningen hos vissa krafter, som det är nödvändigt att absorbera för att kunna realisera ett nytt, homogent, ekonomiskt-politiskt historiskt block utan inre motsättningar, och eftersom två "lika" krafter inte kan gjasas samman i en ny organism annat än genom en rad kompromisser eller med vapnets makt, i det man förenar dem på ett plan av allians eller tvångsvis underordnar den ena under den andra, är frågan om man har denna makt och om det är "produktivt" att sätta in den. Om det är nödvändigt att förena två krafter för att besegra en tredje, är tillgripandet av vapen och tvångsmedel (förutsatt att man disponerar däröver) en rent metodisk hypotes, och den enda konkreta möjligheten är kompromissen, ty våld kan sättas in mot fienderna, inte mot den del av oss själva, som vi snabbt vill assimilera och vars "goda vilja" och entusiasm vi har behov av.

Prognos och perspektiv

En annan punkt att fixera och närmare utveckla är det ”dubbla perspektivet i det politiska handlandet och i statslivet. Olika nivåer på vilka det dubbla perspektivet kan framträda, från de elementäraste till de mest komplicerade, som dock teoretiskt kan reduceras till två fundamentala nivåer, som svarar mot dubbelnaturen hos Machiavellis kentaur, djurisk och mänsklig, kraft och samtycke, auktoritet och hegemoni, våld och civilisation, individuell moment och universellt (”kyrkans” och ”statens”), agitation och propaganda, taktik och strategi o.s.v. Somliga har reducerat teorin om det ”dubbla perspektivet” till något småskuret och banalt, d.v.s. helt enkelt till två former av ”omedelbarhet” som mekaniskt följer på varandra i tiden med större eller mindre ”närhet”. Det kan i stället inträffa att i ju högre grad det första ”perspektivet” är ”helt omedelbart”, helt elementärt, i desto högre grad bör det andra vara ”avlägset” (inte i tiden, utan som dialektiskt förhållande), sammansatt och upphöjt. Det kan alltså vara som i människans liv, där det inträffar att ju mer en individ är tvungen att försvara sin egen omedelbara fysiska existens, desto mer hävdar han alla kulturens och mänsklighetens mest sammansatta och upphöjda värden och ser allt ur deras synvinkel.

Säkert är att förutse bara betyder noga se det närvarande och det förflutna som rörelse: noga se, d.v.s. med exakthet identifiera de fundamentala och bestående elementen i processen. Men det är orimligt att tänka sig en rent ”objektiv” prognos. Den som gör prognosen har i själva verket ett program som han vill låta triumfera, och prognosen är just ett element i denna triumf. Detta betyder inte att prognosen alltid måste vara godtycklig och grundlös eller rent tendentiös. Man kan tvärtom säga, att blott i den utsträckning prognosens objektiva aspekt är förknippad med ett program, vinner denna aspekt objektivitet, för det första därför att endast lidelsen skärper intellektet och bidrar till att göra synen klarare, och för det andra därför att verkligheten är resultatet av den mänskliga viljans inverkan på tingens samhälle (maskinistens på maskinen), och att bortse från varje viljemässigt element eller att blott räkna andra viljors ingripande som objektiva element i det allmänna spelet innebär följaktligen att stympa själva verkligheten. Bara den som starkt vill något kan identifiera de element som är nödvändiga för att hans vilja skall kunna realiseras.

Att tro att en bestämd världs- och livsåskådning i sig själv har en överlägsen förmåga till förutseende är därför ett misstag som vittnar om grov enfald och ytlighet. Visserligen finns det bakom varje prognos en världsåskådning, och därför är det inte utan betydelse om denna är en osammanhängande följd av godtyckliga tankeakter eller ett strängt logiskt och konsekvent synsätt, men betydelse får den först i den levande hjärnan hos den som gör prognosen och ger den liv med sin starka vilja. Det ser man av de prognoser som ställs av de s.k. ”lidelsefria”: de överflödar av meningslösheter, subtila småting och elegant utformande gissningar. Bara om ”prognostikern” har ett program att realisera, håller han sig till det väsentliga, till de element som är ”organiserbara”, d.v.s. möjliga att styra eller ändra riktningen av, och som därför i realiteten är de enda som kan förutses. Detta går stick i stäv mot det vanliga sättet att betrakta problemet. Man tror i allmänhet att varje prognosakt förutsätter bestämningen av regelbundna lagar av samma typ som naturvetenskapernas. Men eftersom dessa lagar inte existerar i den absoluta eller mekaniska mening man antar, tar man för lite hänsyn, till andras viljor och ”förutser” inte deras inverkan. Följden blir att man bygger på en godtycklig hypotes och inte på verkligheten.

Den överdrivna (och följaktligen ytliga och mekaniska) politiska realismen för ofta med sig att man påstår, att statsmannen bör verka bara på den ”faktiska verklighetens” område, inte intressera sig för ”böra vara” utan blott för ”vara”. Detta skulle betyda att statsmannen inte bör se längre än näsan räcker. Detta misstag har förlätt Paolo Treves att finna den ”sanne politikern” i Guicciardini och inte i Machiavelli.

Man måste skilja inte bara mellan diplomat och politiker utan också mellan politisk vetenskapsman och aktiv politiker. Diplomaten måste av nödvändighet röra sig uteslutande inom den faktiska verkligheten, ty hans specifika verksamhet går inte ut på att skapa nya former av jämvikt, utan på att inom vissa juridiska ramar bevara en redan existerande jämvikt. Så får också vetenskapsmannen endast röra sig inom den faktiska verkligheten, så långt han är ren vetenskapsman. Men Machiavelli är inte någon ren vetenskapsman; han är partiman med kraftiga lidelser, en aktiv politiker, som vill skapa nya styrkeförhållanden och därför inte kan undgå att syssla med ”böra vara”, som här förvisso inte bör tas i moralisk mening. Frågan kan alltså inte ställas i dessa termer, den är mer komplicerad: det gäller nämligen att se efter om ”böra vara” är en godtycklig eller nödvändig akt, om det uttrycker konkret vilja eller fåfänga, lust och kärlek i det blå. Den aktive politikern är en skapare, en uppväckare, men han skapar inte ur intet och han rör sig inte i sina egna önskingars och drömmars töckniga tomhet. Han grundar sig på den faktiska verkligheten, men vad är då denna faktiska verklighet? Är den kanske något statiskt och orörligt? Är den inte snarare ett förhållande mellan krafter i ständig rörelse och jämviktsförskjutning? Att sätta in sin vilja på att skapa en ny jämvikt mellan reellt existerande och verkande krafter, i det man grundar sig på den bestämda kraft som man anser progressiv och stärker den för att få den att triumfera, innebär att hela tiden röra sig på den faktiska verklighetens mark, men för att dominera och övervinna den (eller bidra därtill). ”Böra vara” är alltså konkretion, det är rent av den enda realistiska och historiska verklighetstolkningen, den enda aktiva historien och aktiva filosofin, den enda politiken.

Motsättningen Savonarola-Machiavelli är inte motsättningen mellan vara och böra vara (hela Russos avsnitt om denna punkt är rena belletristik) utan mellan två böra vara, Savonarolas abstrakta och töckniga och Machiavellis realistiska, realistiskt även om det inte blivit omedelbar verklighet, ty man kan inte vänta sig att en individ eller en bok förändrar verkligheten, bara att de tolkar den och utpekar en möjlig handlingslinje. Machiavellis begränsning och trångmål ligger bara i det faktum att han var en ”privatperson”, en författare, och inte en statschef eller härförare – dessa är visserligen också enstaka personer men har till sitt förfogande en stats eller en härs krafter och inte bara härar av ord. Inte kan man fördenskull säga att Machiavelli även han var en ”profet utan vapen”: det skulle vara en alltför billig lustighet. Machiavelli säger aldrig att han avser eller föresätter sig att själv förändra verkligheten utan bara att konkret visa hur de historiska krafterna hade bort verka för att vara effektiva.

Analys av situationerna. Kraftförhållanden

Studiet av hur man bör analysera ”situationerna”, d.v.s., hur man skall fastställa de olika nivåerna av styrkeförhållande, kan ge tillfälle till en elementär framställning av politisk vetenskap och konst, en framställning som bör ge en samling praktiska rättesnören för forskning och speciella iakttagelser som är nyttiga för att väcka intresse för den faktiska verkligheten och ge upphov till politiska synsätt präglade av större logisk stränghet och styrka. Till denna bör fogas en framställning av vad man i politiken menar med strategi och taktik, strategisk ”plan”, propaganda och agitation, organisk eller vetenskapen om organisation och administration i politiken.

De element av empirisk iakttagelse som vanligtvis framläggs huller om buller i avhandlingarna om politisk vetenskap (som typexempel kan man ta G. Moscasc arbete *Elementi di scienza politica*) borde när det inte rör sig om abstrakta problem och luftkonstruktioner, finna plats i framställningen av de olika graderna av kraftförhållande, där man börjar med förhållandet mellan de internationella krafterna (där man skulle kunna infoga mina anteckningar om vad en stormakt är, om statsgrupperingar i hegemoniska system och därefter om begreppet oberoende och suveränitet beträffande de små och medelstora makterna) och därefter går över till de objektiva sociala förhållandena, d.v.s. utvecklingsgraden hos produktionskrafterna,

styrkeförhållandena inom politiken och partiväsendet (hegemoniska system i det inre av staten) och de omedelbara politiska (eller potentiellt militära) förhållandena.

Går de internationella förhållandena före eller följer de efter (i logisk mening) de fundamentala sociala förhållandena? De följer otvivelaktigt efter. Varje organisk förnyelse i strukturen modifierar organiskt de absoluta och relativa förhållandena på det internationella fältet, genom sina teknisk-militära uttryck. Även en nationalstats geografiska läge går inte före utan följer (ur logisk synpunkt) efter de strukturella förnyelserna, fastän det i viss utsträckning återverkar på dem (i samma utsträckning som superstrukturerna återverkar på strukturen, politiken på ekonomin o.s.v.) Å andra sidan återverkar de internationella förhållandena passivt och aktivt på de politiska förhållandena (partiernas hegemoniförhållanden). Då det direkta ekonomiska livet i en nation är underordnat de internationella förhållandena, är det alltid ett bestämt parti som representerar denna situation och utnyttjar den för att förhindra att motståndarpartierna får överhand (man bör komma ihåg Nittis berömda tal om den italienska revolutionen såsom *tekniskt* omöjlig!) Från denna serie fakta kan man komma fram till slutsatsen att det s.k. ”utlänningspartiet” ofta inte är det som allmänt utpekats som sådant utan i stället det mest nationalistiska partiet, som i själva verket inte representerar sitt eget lands vitala krafter utan dess underordning och ekonomiska slaveri under de andra nationerna eller en grupp av hegemoniska nationer.¹¹

Det är problemet om förhållandet mellan struktur och superstrukturer som man måste ge en exakt utformning och lösning för att kunna komma fram till en riktig analys av de krafter, som verkar i en viss periods historia, och för att kunna bestämma förhållandet mellan dessa. Man måste röra sig inom området för två principer, nämligen 1) att inget samhälle ställer sig uppgifter, för vars lösning de nödvändiga och tillräckliga förutsättningarna inte redan föreligger eller är på väg att framträda och utvecklas; 2) att inget samhälle upplöses eller kan ersättas, om det inte dessförinnan har utvecklat alla de livsformer som är inneslutna i dess förhållanden.¹² Från en reflexion över dessa båda regler kan man komma fram till utvecklandet av en hel rad andra principer för historisk metodik. Vid studiet av en struktur måste man emellertid skilja mellan organiska (relativt permanenta) rörelser och sådana som kan kallas ”konjunkturartade” (och som framstår som tillfälliga, oförmedlade, nästan accidentella). Konjunkturfenomenen är förvisso också de beroende av organiska rörelser, men deras betydelse har inte någon stor historisk räckvidd: de ger upphov till en politisk detaljkritik, som dag för dag går ut över de små ledande grupperna och de personer som är direkt ansvariga för maktutövningen. De organiska fenomenen ger upphov till en historisk-social kritik, som drabbar de stora gruppbildningarna och går förbi de direkt ansvariga personerna och den ledande personalen. När man studerar en historisk period, framträder den stora betydelsen av denna distinktion. Det uppträder en kris, som ibland varar i decennier. Denna exceptionella långvarighet betyder att det i strukturen framträtt (kommit till mognad) obotliga motsättningar, och att de politiska krafter som positivt verkar för att bevara och försvara själva strukturen trots allt anstränger sig för att inom vissa gränser bota och komma över. Dessa oavbrutna och ihärdiga ansträngningar (ingen social form vill nämligen någonsin erkänna att den är övervunnen) bildar det ”tillfälligas” mark, på vilka de motståndsstyrkor organiserar sig som strävar att bevisa (en bevisning som i sista hand lyckas och är ”sann”

¹¹ En antydning om detta internationella element som undertrycker de inre krafterna finner man i de artiklar som G. Volpe publicerat i *Corriere della Sera* den 22 och 23 mars 1932.

¹² ”En social bildning förgås inte, förrän alla de produktionskrafter den ännu är tillräcklig för har utvecklats och nya högre produktionsförhållanden intagit deras plats, förrän de materiella existensvillkoren för dessa sistnämnda kläckts fram i skötet av det gamla samhället. Därför ställer sig mänskligheten alltid bara de uppgifter som den kan lösa; om man noggrant ser efter skall man alltid finna att själva uppgiften framträder först där de materiella förutsättningarna för dess lösning redan existerar eller åtminstone är på väg att bli till.” (Marx, inledning till *Kritik av den politiska ekonomin*).

endast om den blir ny verklighet, om motståndarstyrkorna triumferar, men som direkt tar formen av en rad polemiker, ideologiska, religiösa, filosofiska, politiska, juridiska o.s.v., vilkas konkretion kan mätas efter i vad mån de har övertygande kraft och förändrar den förut existerande uppställningen av de sociala styrkorna) att de nödvändiga och tillräckliga förutsättningarna redan föreligger för att vissa uppgifter skall kunna och följaktligen bör få en historisk lösning (bör, ty varje försummelse av den historiska plikten ökar den oundvikliga oordningen och förbereder än allvarligare katastrofer).

Ett misstag som man ofta hamnar i vid historisk-politiska analyser består i att man inte förstår att finna det rätta förhållandet mellan vad som är organiskt och vad som är tillfälligt: resultatet blir så antingen att man som omedelbart verkande framställer orsaker som i stället är medelbart verkande, eller att man hävdar att de omedelbara orsakerna är de enda verksamma; i det ena fallet har man ett övermått av ”ekonomism” eller doktrinärt pedanteri; i det andra har man ett övermått av ”ideologism”; i det ena fallet övervärderar man de mekaniska orsakerna, i det andra upphöjer man det viljemässiga och individuella elementet. Distinktionen mellan ”rörelser” och organiska fakta och rörelser och ”konjunkturbetonade” eller tillfälliga fakta måste tillämpas på alla situationstyper, inte bara på dem där det förekommer regressiv utveckling eller akut kris, utan också på dem där det förekommer en progressiv utveckling eller blomstring, och på dem där det förekommer en stagnation av produktionskrafterna. Det dialektiska bandet mellan de två typerna av rörelse och, följaktligen, av undersökning kan svårigen exakt fastställas; och om misstaget är allvarligt i historieskrivningen, blir det än mer allvarligt i den politiska konsten, där det gäller inte att rekonstruera det förflutnas historia utan att konstruera det närvarandes och det tillkommandes;¹³ egna önsknings och egna passioner av ett sämre och omedelbart slag är orsak till misstaget, eftersom de får ersätta den objektiva och opartiska analysen, och detta sker inte som medvetet ”medel” för att stimulera till handling utan som självbedrägeri. Också i detta fall biter ormen charlatanen, och demagogen blir alltså det första offret för sin egen demagogi.

Dessa metodologiska kriterier kan få hela sin åskådliga och pedagogiska betydelse, om de tillämpas vid undersökningen av konkreta historiska fakta. Man skulle med fördel kunna göra det beträffande de händelser som tilldrog sig i Frankrike från 1789 till 1870. Det förefaller mig nödvändigt att taga med hela denna period för att få större klarhet i framställningen. Först 1870-71, med kommunförsöket, uttömmes nämligen alla de frön som uppstått 1789: den nya klass, som kämpar för att få makten, besestrar inte bara representanterna för det gamla samhället, som inte vill erkänna sig helt övervunnet, utan också de helt nya grupperna, som hävdar att man redan kommit förbi den nya struktur som uppstod med den omvälvning som tog sin början 1789, och visar sålunda sin vitalitet både gentemot det gamla och gentemot det helt nya. Vidare försvinner med händelserna 1870-71 den verkande kraften i det system av principer för politisk strategi och taktik som praktiskt kommit till 1789 och ideologiskt ut-

¹³ Att inte ha tagit hänsyn till ”kraftförhållandenas” direkta moment är något som är förknippat med rester av den vulgärliberala uppfattningen, av vilken syndikalismen är en manifestation, som trodde sig vara mera avancerad när den i realiteten tog ett steg bakåt. Den vulgärliberala uppfattningen fäste avseende vid förhållandet mellan de organiserade politiska krafterna i de olika partierna (tidningsläsare, parlamentsval och lokala val, massorganisation av partierna och av syndikaten i inskränkt mening) och var därvid mera avancerad än syndikalismen, som fäste huvudsakligt avseende vid det fundamentala ekonomisk-sociala förhållandet och bara vid det. Den vulgärliberala uppfattningen tog indirekt hänsyn också till detta förhållande (såsom framgår av många tecken) men insisterade mera på förhållandet mellan de politiska krafterna, som var ett uttryck för det andra förhållandet och i själva verket rymde det i sig. Dessa rester av den vulgärliberala uppfattningen kan spåras i en hel rad behandlingar av ämnet, som påstår sig vara knutna till praktikens filosofi, och har givit upphov till barnsliga former av optimism och enfald.

vecklats omkring 1848 (de principer som sammanfattas i formeln ”permanent revolution”:¹⁴ det skulle vara intressant att studera hur mycket av denna formel som kommit med i Mazzinis strategi – t.ex. beträffande resningen i Milano 1853 – och om den skett medvetet eller inte). Ett faktum, som visar riktigheten av denna synpunkt, är att historikerna inte alls är överens (och omöjligtvis kan vara det) när det gäller att fastställa gränserna för de händelser som utgör franska revolutionen. För somliga (t.ex. Salvemini) är revolutionen fullbordad i Valmy: Frankrike har skapat den nya staten och förstått att organisera den politisk-militära styrka som säkrar och försvarar dess territoriella suveränitet. För andra fortsätter revolutionen ända till Thermidor, eller det talas rent av om flera revolutioner (10 augusti skulle vara en revolution för sig o.s.v.)¹⁵ Sättet att tolka Thermidor och Napoleons verk erbjuder de skarpaste motsättningarna: rör det sig om revolution eller kontrarevolution? För andra fortsätter revolutionens historia till 1830, 1848, 1870 och t.o.m. ända till världskriget 1914. I alla dessa synsätt finns en del sanning. I själva verket får den franska sociala strukturens inre motsättningar, som utvecklas efter 1789, ett relativt biläggande först med den tredje republiken, och Frankrike får sextio år av politiskt liv i jämvikt efter åttio år av omvälvningar i ständigt längre vågor: 1789, 1794, 1799, 1804, 1815, 1830, 1848, 1870. Det är just studiet av dessa ”vågor” av olika svängningstal som gör det möjligt att rekonstruera förhållandet mellan struktur och superstrukturer å ena sidan och å den andra mellan utvecklingen av den organiska rörelsen och utvecklingen av konjunkturörelsen inom strukturen. Man kan tills vidare säga att den dialektiska förmedlingen mellan de två metodologiska principer, som framlagts i början av denna anteckning, finner man i den politisk-historiska formeln permanent revolution.

En aspekt av samma problem är den s.k. frågan om styrkeförhållandena. Man läser ofta i historiska framställningar det allmänna uttrycket: ”styrkeförhållanden som var gynnsamma, ogynnsamma för den ena eller andra tendensen”. Så abstrakt förklarar denna formulering ingenting eller nästan ingenting, ty man upprepar bara det faktum som man skall förklara i det man ena gången framställer det som faktum och andra gången som abstrakt lag och förklaring. Det teoretiska misstaget består alltså i att man anger ett rättesnöre för forskning och tolkning som ”historisk orsak”.

Till att börja med måste man i ”styrkeförhållandet” skilja mellan olika moment eller grader, som huvudsakligen är följande:

1) Ett förhållande mellan sociala styrkor som är tätt knutet till strukturen, objektivt, oberoende av människornas vilja, och som kan mätas med samma system som de exakta vetenskaperna eller naturvetenskaperna använder. På basen av de materiella produktionskrafternas utvecklingsnivå har man de sociala grupperingarna, av vilka var och en representerar en funktion och har en given ställning inom själva produktionen. Detta förhållande är vad det är, en motsträvig verklighet: ingen kan modifiera antalet företag och deras anställda, antalet städer med sin givna stadsbefolkning o.s.v. Denna grundläggande formering gör det möjligt att studera om det i samhället existerar nödvändiga och tillräckliga förutsättningar för en omformning därav, den gör det alltså möjligt att kontrollera graden av realism och utförandet hos de olika ideologier som uppstått på dess egen mark, bland de motsättningar den alstrat under sin utveckling.

2) Ett successivt moment är det politiska styrkeförhållandet, d.v.s. uppskattningen av vilken grad av homogenitet, självmedvetande och organisation som uppnåtts av de olika sociala grupperna. Detta moment kan i sin tur analyseras och delas upp på olika nivåer, som mot-

¹⁴ Termen permanent revolution använder Gramsci här för att ange Trotskijs felaktiga tolkning (som en politisk omvälvning som åstadkommes av en minoritet utan de stora massornas stöd) av denna Karl Marx' formel. Därför sätter författaren orden inom citationstecken.

¹⁵ Jfr *La Révolution française* av A. Mathiez i Collection A. Colin. (Utg. anm.)

svarar de olika momenten av kollektivt politiskt medvetande, såsom de hittills manifesterat sig i historien. Den första och mest elementära nivån är den ekonomisk-korporativa: en handelsman känner sig böra vara solidarisk med en annan handelsman, en fabrikant med en annan fabrikant; man känner alltså den homogena enheten, och plikten att organisera den, inom yrkesgruppen men ännu inte inom den vidare sociala gruppen. Ett andra moment innebär att man uppnår medvetandet om intressesolidariteten mellan alla den sociala gruppens medlemmar, men ännu bara på det rent ekonomiska området. Redan i detta moment ställer man problemet om staten, men bara när det gäller att uppnå en politisk-juridisk jämlikhet med de dominerande grupperna, ty man gör anspråk på rätten att delta i lagstiftning och administration, kanske också modifiera dem och reformera dem, men inom redan existerande fundamentala ramar. Ett tredje moment innebär att man blir medveten om att ens egna korporativa intressen i sin närvarande och tillkommande utveckling går utöver den korporativa kretsen, den rent ekonomiska gruppen, och kan och bör bli andra underordnade gruppers intressen. Detta är den mest utpräglad politiska fasen, som innebär en klar övergång från strukturen till de sammansatta superstrukturernas sfär, det är en fas då ideologierna som grott i det föregående blir ”parti”, konfronteras med varandra och kommer i strid med varandra, ända tills en enda av dem eller åtminstone en enda kombination av dem tenderar att få överhand, att bli starkast och att sprida sig över hela det sociala området, i det den åstadkommer inte bara enhet mellan de ekonomiska och politiska målsättningarna utan även intellektuell och moralisk enhet, ställer alla de frågor, kring vilka striden rasar, inte på det korporativa planet utan på ett ”universellt” plan och sålunda skapar en fundamental socialgrupps hegemoni över en rad underordnade grupper. Staten fattas visserligen som en grupps egen organism, ägnar att skapa gynnsamma villkor för denna grupps största möjliga expansion; men denna utveckling och denna expansion fattas och framställs som den drivande kraften i en universell expansion, i en utveckling av alla ”nationella” krafter, d.v.s. den dominerande gruppen blir konkret samordnad med de underordnade gruppernas allmänna intresse, och statslivet uppfattas som ständig bildning och ständigt övertagande av (på lagens område) ostadiga tillstånd av jämvikt mellan den fundamentala gruppens intressen och de underordnade gruppernas, jämviktstillstånd där den dominerande gruppens intressen har överhand men bara till en viss punkt, inte ända därhän att det rör sig om ett småskuret ekonomisk-korporativt intresse.

I den verkliga historien flätas dessa moment samman med varandra så att säga horisontalt och vertikalt, d.v.s. efter de sociala ekonomiska verksamheterna (horisontalt) och efter de geografiska territorierna (vertikalt), i det de ömsevis kombineras och skils åt: envar av dessa kombinationer kan representeras av ett eget organiserat ekonomiskt och politiskt uttryck. Ytterligare bör man ta med i beräkningen att i dessa inre förhållanden inom en stat – nation inflätas de internationella förhållandena, som skapar nya originella och historiskt konkreta kombinationer. En ideologi som uppstått i ett mera utvecklade land sprids i mindre utvecklade länder och ingriper i de lokala kombinationernas spel.¹⁶

Detta förhållande mellan internationella och nationella styrkor kompliceras ytterligare av att det inom varje stat existerar åtskilliga territoriella sektioner med olika struktur och olika styrda förhållande på alla nivåer (så var Vendée allierat med de internationella reaktionära

¹⁶ Religionen har t.ex. varit en källa till sådana nationella och internationella ideologisk-politiska kombinationer, och jämte religionen de andra internationella bildningarna, frimurarna, Rotary Club, judarna, karriärdiplomaterna, som föreslår politiska hjälpmedel av olika historiskt ursprung och låter dem triumfera i vissa länder, i det de fungerar som internationellt politiskt parti, som inom varje nation verkar med hela sin koncentrerade internationella styrka; en religion, frimurare, Rotary, judar o.s.v. kan ingå i de ”intellektuella” sociala kategori, vars funktion på det internationella planet består i att medla mellan ytterligheterna, ”socialisera” de tekniska uppfinningar som får varje ledande verksamhet att fungera, tänka ut kompromisser och utvägar mellan ytterlighetslösningarna.

krafterna och representerade dem mitt inne i den franska territoriella enheten; på samma sätt representerade Lyon under franska revolutionen en speciell relationsknut, o.s.v.)

3) Det tredje momentet är det militära styrkeförhållandet, som gång för gång är det omedelbart avgörande (den historiska utvecklingen pendlar ständigt mellan det första och det tredje momentet, under förmedling av det andra). Men inte heller detta moment är något odifferentierat som omedelbart kan identifieras i schematisk form, också här kan man urskilja två nivåer – den militära i inskränkt mening eller teknisk-militära, och den nivå som kan kallas den politisk-militära. Under den historiska utvecklingen har dessa båda nivåer framträtt i en stor mångfald kombinationer. Ett typiskt exempel som kan tjäna som gränsdemonstration är det förhållande som representeras av det militära förtryck en stat utövar över en nation som försöker uppnå sitt statliga oberoende. Förhållandet är inte rent militärt utan politiskt-militärt; i själva verket skulle ett förtryck av denna typ vara oförklarligt utan ett tillstånd av social söndring inom det förtryckta folket och passivitet hos det stora flertalet; därför kan oberoendet inte uppnås med rent militära styrkor utan med militära och politisk-militära. Om verkligen den förtryckta nationen för att börja kampen för sitt oberoende måste vänta tills hegemonstaten tillåter den att organisera en egen här i ordets egentliga och tekniska betydelse, skulle den få vänta länge (det kan inträffa att kravet på att få ha en egen här blir tillfredsställt av hegemonnationen, men det innebär att redan en stor del av kampen utkämpats och vunnits på det politisk-militära fältet). Den förtryckta nationen kommer alltså till en början att mot hegemonstatens militära styrka ställa upp en styrka som bara är ”politisk-militär”, d.v.s. en form av politiskt handlande som har kraft att åstadkomma reflexer på det militära området i den meningen 1) att dess verkan blir en inre upplösning av hegemonnationens krigiska effektivitet, och 2) att det tvingar hegemonnationen att skingra och sprida sina militära styrkor över ett stort territorium och så till stor del tillintetgöra deras krigiska effektivitet. Vid Italiens enande kan man lägga märke till den katastrofala bristen på politisk-militär ledning, särskilt hos aktionspartiet (på grund av medfödd oförmåga) men också hos det moderata piemontistiska partiet, både före och efter 1848, förvisso inte av oförmåga utan på grund av ”ekonomisk-politisk malthusianism” d.v.s. emedan man inte ens ville antyda möjligheten av en jordbruksreform, och emedan man inte ville sammankalla en konstituerande nationalförsamling, utan bara strävade efter att den piemontesiska monarkin utan villkor och inskränkningar av folkligt ursprung skulle utsträckas till hela Italien blott med sanktion av regionala folkvalningar.

Ett annat problem, som är förknippat med de föregående, är om de fundamentala historiska kriserna direkt bestämts av de ekonomiska kriserna. Svaret på denna fråga ligger indirekt i de föregående avsnitten, där frågor behandlats som utgör ett annat sätt att framlägga den fråga det här rör sig om. Men av pedagogiska skäl, med den speciella publik man har, är det alltid nödvändigt att undersöka varje sätt att presentera en och samma fråga som om det vore ett nytt och fristående problem. Man kan utesluta att de ekonomiska kriserna i och för sig framkallar händelser av fundamental karaktär; de kan endast skapa en gynnsammare jordmån för spridningen av vissa sätt att tänka, att ställa och lösa de problem som i sig innesluter hela den fortsatta utvecklingen av statslivet. För övrigt kan alla påståenden med avseende på kris- och välståndperioder ge upphov till ensidiga omdömen. I sin korta framställning av franska revolutionens historia uppträder Mathiez som motståndare till den vulgärt traditionella historiedokumentationen, som a priori ”finner” en kris som sammanfaller med de stora brytningarna i den sociala jämvikten, och han hävdar att framemot 1789 var den ekonomiska situationen för ögonblicket snarast god, varför man inte kan säga att den absoluta statens katastrof berott på en utarmningskris. Man måste dock observera att staten var offer för en dödlig finanskris, och den frågan ställde sig på vilket av de tre privilegierade sociala stånden de offer och de bördor borde falla som erfordrades för att åter bringa ordning i de statliga och kungliga finanserna. Och vidare: om också borgerskapets ekonomiska situation var blomstrande, var situationen

förvisso inte god för de folkliga klasserna i städerna och på landsbygden, särskilt inte på de håll där man plågades av endemisk fattigdom. Brytningen i styrkejämvikten kom i varje fall inte till stånd av direkta mekaniska orsaker, på grund av utarmning av den sociala grupp som hade intresse av att bryta jämvikten och som faktiskt bröt den, utan den kom till stånd inom ramen för konflikter på ett högre plan än den direkt ekonomiska världen, konflikter som var förknippade med ”klassprestigen” (framtida ekonomiska intressen) och en skärpning av känslan för oberoende, självständighet och makt. Den speciella frågan om ekonomisk nöd eller välstånd som orsak till nya historiska realiteter är en partiell aspekt av frågan om styrkeförhållandet på dess olika nivåer, *Nyheter* kan frambringas både därför att en välståndssituation är hotad av en motståndargrups småskurna egoism och därför att nöden blivit outhärdlig och man i det gamla samhället inte ser någon kraft som är i stånd att lindra den och att med lagliga medel återställa normala förhållanden. Man kan därför säga att alla dessa element utgör den konkreta manifestation av konjunkturfluktuationer inom komplexet av de sociala styrkeförhållandena, på vars mark övergången äger rum, från dessa till de politiska styrkeförhållandena för att kulminera i det avgörande militära förhållandet.

Om denna utvecklingsprocess från den ena stunden till den andra uteblir – och det är en process vars väsentliga aktörer är människorna och deras vilja och förmåga – förblir situationen verkningslös och det kan ges motsägelsefulla upplösningar: det gamla samhället består och säkrar sig en period av ”andhämtning”, under vilken man fysiskt utrotar eliten bland motståndarna och terroriserar reservmassorna; eller också inträffar att de stridande krafterna ömsesidigt förgör varandra med kyrkogårdarnas fred som resultat, eventuellt under bevakning av en utländsk vaktpost.

Men den viktigaste reservationen att göra beträffande varje konkret analys av styrkeförhållandena är den, att sådana analyser inte kan och inte bör vara självändamål (såvida det inte är ett kapitel av det förflutnas historia man skriver), utan får betydelse endast om de tjänar till att rättfärdiga en praktisk verksamhet, ett viljemässigt initiativ. De utvisar var det finns punkter av svagare motstånd, där det är mera fruktbart att sätta in sin viljekraft, ger idéer till omedelbara taktiska operationer, anger hur man bäst kan lägga upp en politisk agitationskampanj, vilket språk som bäst förstås av massorna, o.s.v. Det avgörande elementet i varje situation är den permanent organiserade och långt på förhand iordningställda styrka, som man kan låta rycka fram när man anser att en situation är gynnsam (och gynnsam är den bara såvida en sådan styrka existerar och är full av stridsberedskap): därför är den väsentliga uppgiften att systematiskt och tålmodigt inrikta sig på att forma och utveckla denna styrka och göra den ständigt mera homogen, kompakt och självmedveten. Det ser man i krigshistorien och i den omsorg varmed man i alla tider på förhand iordningställt härar för att kunna börja ett krig i vilket ögonblick som helst. Stormakterna har varit stormakter just därför att de var beredda att i varje ögonblick effektivt ingripa i gynnsamma internationella konjunkturer, och dessa konjunkturer var gynnsamma därför att det fanns konkret möjlighet att effektivt ingripa i dem.

Observationer angående vissa aspekter av de politiska partiernas struktur under perioder av organisk kris

Vid ett visst moment i deras historiska liv skiljer sig de sociala grupperna från sina traditionella partier, d.v.s. de traditionella partierna i sin givna organisatoriska form, med de bestämda personer som utgör dem, representerar dem och leder dem, erkännes inte längre som lämplig uttrycksform för deras klass eller klassfraktion. När dessa kriser uppträder, blir den omedelbara situationen ömtålig och farlig, ty fältet är öppet för våldshandlingar och skumma krafterns verksamhet, som av ödet sända och karismatiska personer representerar.

Hur uppstår dessa situationer av kontrast mellan ”representerade och representanter”, som från partiernas område (partiorganisation i begränsad mening, väljarna och det parlamen-

tariska fältet, dess journalistiska organisationer) återverkar på hela statsorganismen och stärker den relativa maktpositionen för byråkratin (den civila och militära), för storfinansen, för kyrkan och rent allmänt för alla de organismer som är relativt oberoende av fluktuationer i den allmänna opinionen? Processen är olika i olika länder, fastän innebörden är densamma. Och innebörden är en kris för den ledande klassens hegemoni, en kris som inträder antingen därför att den ledande klassen misslyckats i något stort politiskt företag för vilket den begärt eller med våld framtvingat de stora massornas samtycke (t.ex. ett krig) eller därför att stora massor (speciellt bönder och småborgerliga intellektuella) plötsligt övergått från politisk passivitet till en viss aktivitet och ställer krav som i sin oorganiska helhet utgör en revolution. Man talar om ”auktoritetskris”, och det är just hegemonikris, eller kris för staten i dess helhet.

Krisen skapar omedelbart farliga situationer, ty de olika skikten inom befolkningen äger inte samma förmåga att snabbt orientera sig och omorganisera sig i samma takt. Den ledande traditionella klassen, som har en talrik utbildad personal, byter personer och program och återvinner den kontroll, som höll på att glida dem ur händerna, med större snabbhet än vad fallet är inom de underordnade klasserna; den gör kanske uppoffringar, riskerar en mörk framtid genom demagogiska löften, men den behåller makten, stärker den för ögonblicket och betjänar sig av den för att krossa motståndaren och skingra hans ledande personal, som inte kan vara vare sig särskilt talrik eller särskilt utbildad. Att många partiets trupper samlas under ett enhetligt partis fana, som bättre representerar och sammanfattar hela klassens behov, är ett organiskt och normalt fenomen, även om det sker i en takt som nästan är blixtnabb i jämförelse med lugna tider: den representerar sammangjutningen av en hel social grupp under en enhetlig ledning, som anses ensam vara i stånd att lösa ett dominerande existensproblem och avlägsna en dödlig fara. När krisen inte får denna organiska lösning utan i stället löses genom en karismatisk ledare innebär detta att det föreligger en statisk jämvikt (vars faktorer kan vara disparata men där de progressiva krafternas omogenhet överväger); att ingen grupp, varken den konservativa eller den progressiva, har kraft till seger och att även den konservativa gruppen har behov av en herre.¹⁷

Denna fenomenens ordning är förknippad med ett av de viktigaste problemen beträffande det politiska partiet, nämligen partiets förmåga att reagera mot andan av vanemässighet, mot tendenserna att mumifieras och bli anakronistiskt. Partierna uppstår och konstituerar sig som organisation för att leda situationen under moment som är av historiskt vital betydelse för deras klasser; men de kan inte alltid anpassa sig till nya uppgifter och nya epoker, de kan inte alltid utveckla sig i överensstämmelse med utvecklingen av styrkeförhållandena i deras helhet (och följaktligen av deras klassers relativa position) i det givna landet eller på det internationella området. Vid analysen av denna utveckling inom partierna måste man skilja mellan den sociala gruppen, partiets massa och partiets byråkrati eller generalstab. Byråkratin är den vanemässiga och konservativa kraften som medför de största farorna; om den slutligen kommer att utgöra en solidarisk kår, som står för sig själv och känner sig oberoende av massan, blir partiet till sist anakronistiskt, och i de akuta krismomenten töms det på sitt sociala innehåll och blir en luftkonstruktion. Man kan se vad som händer med en rad tyska partier genom hitlerismens expansion. De franska partierna utgör ett rikt fält för undersökningar av detta slag: de är samtliga mumifierade och anakronistiska, historiskt-politiska dokument över olika faser av Frankrikes gångna historia, vilkas föråldrade terminologi de upprepar; krisen kan för dem bli än mer katastrofal än för de tyska partierna.

När man undersöker en händelsekedja av detta slag, försummar man vanligtvis att ge det byråkratiska, civila och militära, elementet dess rätta plats, och man håller dessutom inte i minnet, att man vid en sådan analys bör ta med inte bara de aktiva militära och byråkratiska

¹⁷ Jfr *Louis Bonapartes 18 brumaire*.

elementen utan även de sociala skikt ur vilka byråkratin inom ifrågavarande statskomplex traditionellt rekryteras. En politisk rörelse kan ha militär karaktär även om hären som sådan inte öppet deltar i den; en regering kan ha militär karaktär även om hären som sådan inte deltar i regeringen. I vissa situationer kan det hända att det är lämpligt att inte ”avslöja” hären, inte låta den utträda ur den konstitutionella ordningen, för att vidmakthålla homogeniteten mellan officerare och soldater på ett område där man skenbart är neutral och står över partier; och ändå är det hären, d.v.s. generalstaben och officerskåren, som bestämmer den nya situationen och behärskar den. Å andra sidan är det inte riktigt att hären enligt konstitutionerna aldrig bör bedriva politik; hären bör ju försvara konstitutionen, d.v.s. statens lagliga form, med därtill knutna institutioner: därför innebär den s.k. neutraliteten bara stöd åt den bakåtsträvande parten, men i sådana situationer måste man ställa frågan så för att förhindra all oenighet inom landet reproduceras inom hären och att sålunda generalstabens avgörande makt försvinner på grund av söndringen inom det militära instrumentet. Alla dessa observationselement är förvisso inte absoluta: vid olika historiska moment och i olika länder har de mycket olika tyngd.

Den första undersökning man måste göra är denna: existerar det i ett visst land ett omfattande socialt skikt, för vilket den byråkratiska, civila och militära, karriären är ett mycket betydande element av ekonomiskt liv och politiskt självhävande (faktiskt deltagande, om också indirekt, i makten genom ”utpressning”)? I det moderna Europa kan detta skikt identifieras med det mellersta och lägre borgerskapet på landsbygden, ett skikt som har större eller mindre omfattning i olika länder allt efter utvecklingen av å ena sidan de industriella krafterna, å andra sidan jordbruksreformen. Visserligen är den byråkratiska (civila och militära) karriären inte något monopol för detta sociala skikt; dock är den särskilt lämpad för detta skikt på grund av den sociala funktion det fyller och på grund av de psykologiska tendenser som denna funktion framkallar eller gynnar; dessa två element ger åt den sociala gruppen som helhet en viss homogenitet och en viss fasthet i normer, och följaktligen ett politiskt värde och en ofta avgörande funktion i den sociala organismen som helhet. Elementen inom denna grupp är vana att direkt befalla över skaror av människor, om också obetydliga, och att befalla ”politiskt”, inte ”ekonomiskt”; d.v.s. i deras sätt att befalla finns ingen fallenhet för att ordna ”saker”, att ordna ”människor och saker” i ett organiskt helt, såsom fallet är i den industriella produktionen, ty denna grupp har inte några ekonomiska funktioner i ordets moderna mening. Den har en inkomst, ty juridiskt är den ägare till en del av nationens jord, och dess funktion består i att politiskt neka bonden, som brukar jorden, rätten att förbättra sina egna existensvillkor, ty varje förbättring av bondens relativa ställning skulle vara katastrofal för dess egen sociala ställning. Bondens kroniska fattigdom och långa arbetstid med förslöande som följd för den en grundläggande nödvändighet. Därför utvecklar den sin största energi i motstånd och motangrepp mot varje minsta försök till självständig organisation av bondens arbete och varje kulturell rörelse bland bönderna som går utanför den officiella religionens ramar. Denna sociala grupp finner sin begränsning och orsakerna till sin inre svaghet i sin geografiska spridning och den brist på homogenitet som är intimt förknippad med denna spridning. Detta förklarar också andra karaktärsdrag: ombytligheten, mångfalden av de ideologiska system man följer, själva egendomligheten hos de ideologier man ibland följer. Viljan är fast inriktad på ett mål, men den är långsam och har vanligtvis behov av en lång process för att centraliseras organisatoriskt och politiskt. Processen påskyndas när denna grupps specifika ”vilja” sammanfaller med den högsta klassens vilja och direkta intressen; och det är inte bara det att processen påskyndas, utan genast framträder även den ”militära styrkan” hos detta skikt, som ibland, när det organiserat sig, dikterar lag för den högsta klassen, åtminstone beträffande lösningens ”form” om också inte beträffande dess innehåll. Man ser här samma lagar i funktion som observerats angående relationerna stad-landsbygd vad de underordnade klasserna beträffar: stadens styrka blir automatiskt landsbygdens styrka, men eftersom på

landet konflikterna genast antar en akut och "personlig" form, på grund av frånvaron av ekonomiska marginaler och på grund av det vanligtvis större tryck som utövas uppifrån och nedåt, måste motattackerna på landsbygden vara snabbare och mera bestämda. Denna grupp ser och förstår att ursprunget till dess olyckor ligger i städerna, i städernas styrka, och därför förstår den att den "bör" diktera lösningen för de högsta klasserna i städerna, så att den viktigaste härden blir släckt, även om detta för ögonblicket inte passar de högsta klasserna i städerna, antingen därför att det är alltför kostsamt eller därför att det i det långa loppet är alltför farligt (dessa klasser ser mer omfattande utvecklingsperioder, där det är möjligt att manövrera, och inte bara det omedelbara "fysiska" intresset. I denna mening bör man uppfatta den ledande funktionen hos dessa skikt och inte i absolut mening; det är ändå inte någon liten sak).¹⁸ Det är värt att observera hur denna "militära" karaktär hos den sociala gruppen i fråga, som traditionellt var en spontan reflex av vissa existensförhållanden, nu medvetet bibringas genom uppfostran och förberedes organiskt. I denna medvetna rörelse ingår systematiska ansträngningar att få till stånd och stadigt bibehålla olika sammanslutningar av pensionerade militärer och f.d. kämpar inom olika kårer och vapenslag, särskilt officerare, och dessa sammanslutningar är knutna till generalstaberna och kan vid behov mobiliseras, utan att man behöver mobilisera den värnpliktiga hären, som så behåller sin karaktär av reserv, alarmerad, stärkt och gjord immun mot den politiska upplösningen av dessa "privata" krafter som inte kan undgå att ha inflytande på dess "moral" i det de ger den stöd och förstärkning. Man kan säga att det uppträder en rörelse av "kosack"-typ, i formeringar uppställda inte längs de nationella gränserna, som fallet var med de tsaristiska kosackerna, utan längs den sociala gruppens "gränser".

I en hel rad länder betyder därför det militära elementets inflytande på statslivet inte bara inflytande och tyngd hos det tekniska militära elementet, utan även inflytande och tyngd hos det sociala skikt, från vilket det tekniska militära elementet (särskilt underofficerarna) leder sitt ursprung. Denna serie iakttagelser är alltså oundgängliga för att kunna analysera den innersta aspekten av den bestämda politiska form som brukar kallas caesarism eller bonapartism, för att skilja den från andra former där det tekniska militära elementet dominerar på ett kanske ännu mera iögonfallande och exklusivt sätt.

Spanien och Grekland erbjuder två typiska exempel, med drag av likhet och olikhet. I Spanien måste man ta hänsyn till några speciella omständigheter: den territoriella utsträckningen och bondebefolkningens ringa täthet. Mellan den adlige storgodsägaren och bonden finns inte något talrikt lantligt borgerskap; därav följer ringa betydelse hos underofficerskåren som fristående styrka (en viss antagonistisk betydelse hade i stället officerskåren vid artilleriet och ingenjörstrupperna, som hade stadsborgerligt ursprung, satte sig upp mot generalerna och försökte driva en egen politik). Militärregeringarna är därför "stora" generalers regeringar. Passivitet hos bondemassorna, både som medborgare och som trupp. Om det i hären uppträder politisk söndring, är det i vertikal riktning, inte horisontal, på grund av konkurrensen mellan de ledande koterierna: truppen delar sig för att följa de sinsemellan stridande ledarna. Militärregeringen är en parentes mellan två konstitutionella regeringar; det militära elementet är ordningens och konserveringens permanenta reserv, en politisk styrka som verkar på "offentligt sätt" när "lagligheten" är i fara. Detsamma är fallet i Grekland, med den skillnaden att det grekiska territoriet är sönderhackat i ett system av öar, och att en stor del av den mest energiska och aktiva befolkningen ständigt är på havet, vilket underlättar militära intriger och

¹⁸ En reflex av denna grupp ser man i de konservativa högerintellektuellas ideologiska verksamhet. Gaetano Moscas bok *Teorica dei governi e governo parlamentare* (2 uppl. 1925, 1 uppl. 1883) är ett gott exempel i detta avseende; alltifrån 1883 var Mosca vettskrämd vid tanken på en kontakt mellan stad och landsbygd. På grund av sin defensiva ställning (inriktad på motattack) förstod Mosca 1883 de underordnade klassernas politiska teknik bättre än vad representanterna för dessa underordnade krafter även i städerna gjorde åtskilliga decennier senare.

komplotter. Den grekiske bonden är passiv som den spanske, men om man ser till befolkningen i dess helhet och betänker att den mest energiske och aktive greken är sjöman och nästan alltid avlägsen från sitt centrum för politiskt liv, måste den allmänna passiviteten analyseras på ett annat sätt och lösningen av problemet kan inte vara densamma (de arkebuseringar av medlemmarna i en störtad regering, som för några år sedan ägde rum i Grekland, bör förmodligen förklaras med ett raseriutbrott från detta energiska och aktiva element som ville ge en blodig lektion). Vad man speciellt bör observera är att i Grekland och Spanien erfarenheten av militärregering inte har skapat någon permanent och formellt organisk politisk och social ideologi, såsom i stället sker i de så att säga potentiellt bonapartistiska länderna. Men de två typernas allmänna historiska förutsättningar är desamma: jämvikt mellan de kämpande statsgrupperna, som förhindrar den ”normala” demokratins spel, parlamentarismen; landsbygdens inflytande på denna jämvikt är dock olika. I länder som Spanien är landsbygden totalt passiv och tillåter generalerna ur den jordägande adeln att politiskt betjäna sig av hären för att återställa en hotad jämvikt, d.v.s. de högsta gruppernas övertag. I andra länder är landsbygden icke passiv, men dess rörelse är inte samordnad med rörelsen i städerna: hären bör förbli neutral, ty annars är det möjligt att den söndras horisontalt (den skall förbli neutral bara till en viss punkt, givetvis) och i stället träder den militära byråkratiska klassen i aktion, kväver med militära medel rörelsen på landsbygden (som är omedelbart farligast), finner i denna strid tillfälle till ett visst politiskt och ideologiskt enande, finner allierade i de mellersta klasserna i städerna (mellersta i italiensk mening) förstärkta med från landsbygden härstammande studenter som bor i staden, påtvingar sina metoder på de högsta klasserna, som måste göra många medgivanden och tillåta en bestämd lagstiftning till dess favör; den lyckas kort sagt i en viss utsträckning genomsyra staten med sina egna intressen och ersätta en del av den ledande personalen, i det den fortsätter att hålla sig beväpnad i den allmänna avväpningen och att framhålla risken av ett inbördeskrig bland de egna väpnade och inom den värnpliktiga hären, om de högsta klasserna visar alltför mycket motståndslust. Dessa observationer bör inte uppfattas som stränga scheman, endast som praktiska kriterier för en historisk och politisk tolkning. I den konkreta analysen av verkliga händelser blir de historiska formerna individualiserade och nästan ”unika”. Caesar representerar en kombination av reella omständigheter som är mycket olik den Napoleon I representerade, och sammalunda är förhållandet mellan Primo de Rivera och Zivkovic, o.s.v.

Vid analysen av den tredje nivån eller det tredje momentet i systemet av styrkeförhållanden som föreligger i en viss situation kan man med fördel använda sig av det begrepp som i den militära vetenskapen kallas ”strategisk konjunktur”, eller, mera exakt, graden av strategisk förberedelse av stridsskådeplatsen, där ett av de viktigaste elementen ligger i de kvalitativa förutsättningarna hos den ledande personalen och hos de aktiva styrkor som kan kallas fram i första linjen (däri inbegripna stormtrupperna). Graden av strategisk förberedelse kan ge seger åt styrkor som ”skenbart” (d.v.s. kvantitativt) är underlägsna motståndarens. Man kan säga att den strategiska förberedelsen går ut på att reducera till intet de s.k. ”omätbara faktorerna”, d.v.s. de omedelbara reaktioner av överraskning, som i ett givet moment inställer sig hos de traditionellt kraftlösa och passiva styrkorna. Bland elementen i förberedelsen av en gynnsam strategisk konjunktur bör man ställa dem, som behandlats i iakttagelserna angående förekomsten och organisationen av ett militärt stånd vid sidan av den nationella härens tekniska organism.¹⁹

¹⁹ Apropå det ”militära ståndet” är det intressant som T. Tittoni skriver i *Ricordi personali di politica interna*, ”Nuova Antologia”, 10-16 april 1929. Tittoni berättar att han reflekterat över att man, för att samla den offentliga styrka som var nödvändig för att slå ner tumult som brutit ut på en plats, var tvungen att blotta andra områden på trupper: under den röda veckan i juni 1914 hade man, för att slå ner oroligheterna i Ancona, dragit bort alla trupper från Ravenna, där sedan prefekten berövad den offentliga styrkans stöd måste stänga in sig i sitt

Andra element kan man få fram ur följande avsnitt av ett tal som krigsministern general Gazzera höll i senaten den 19 maj 1932 (jfr "Corriere della Sera" den 20 maj): 'Den regim av disciplin som råder i vår här tack vare fascismen framträder i dag som en ledande norm av värde för hela nationen. Andra härar har haft och bevarar fortfarande en formell och sträng disciplin. Vi har alltid för ögonen principen att hären är avsedd för krig och bör förberedas för krig; fredsdisciplinen måste alltså vara densamma som den under krig rådande disciplinen som i fredstid måste få sin andliga grundval. Vår disciplin baserar sig på en anda av samhörighet mellan ledare och meniga, vilken är en spontan frukt av det system vi följer. Detta system har på ett storartat sätt bestått under ett långt och mycket hårt krig ända fram till segern; det är den fascistiska regimens förtjänst att ha utsträckt en så lysande disciplinär tradition till att omfatta hela det italienska folket. Av de enskildas disciplin beror utgången av den strategiska uppläggningsen och de taktiska operationerna. Kriget har lärt oss många ting, även att det finns ett stort avstånd mellan förberedelsen under fred och krigets realitet. Säkert är att vilken förberedelsen än varit, ställer kampanjens inledande operationer de krigförande inför nya problem, som ger upphov till överraskning på ena och andra hållet. Man får inte därav dra slutsatsen, att det inte är till någon nytta att ha en uppfattning *a priori*, och att ingen lärdom kan hämtas ur ett förgånget krig. Man kan därur få fram en krigsdoktrin, som bör förstås med intellektuell disciplin och såsom medel att främja harmoniserande sätt att resonera och en sådan enhetlighet i språkbruket att det tillåter alla att förstå och göra sig förstådda. Om någon gång den doktrinära enheten har hotat att urarta till schematism, har man omedelbart snabbt reagerat och givit taktiken en hastig förnyelse, även på grund av teknikens framsteg. Denna reglementering är alltså inte statisk, inte traditionell som en och annan tror. Traditionen betraktas blott som en kraft och reglementena undergår ständigt revision, inte av lust till omväxling utan för att man skall kunna anpassa dem till verkligheten.' (En exemplifiering av "förberedelse av den strategiska konjunkturen" finner man i Churchills *Minnen* där han talar om slaget vid Jütland.)

Caesarismen

Caesar, Napoleon I, Napoleon III, Cromwell o.s.v. Göra upp en katalog över historiska tilldragelser som kulminerat i en stor "heroisk" personlighet.

Man kan säga att caesarismen uttrycker en situation, där de kämpande krafterna på ett katastrofalt sätt uppväger varandra, d.v.s. de väger så jämnt att den fortsatta striden inte kan sluta annat än med ömsesidig förintelse. När den progressiva kraften A kämpar mot den regressiva kraften B, kan det inte bara inträffa att A besegrar B eller att B besegrar A, det kan också inträffa att varken A eller B vinner utan bara får varandra att förblöda och att en tredje kraft C ingriper utifrån och lägger under sig vad som återstår av A och B. I Italien var det just detta som inträffade efter il Magnificos död.

Men om caesarismen alltid betyder en "skiljedoms"-lösning, som anförtros en stor personlighet, av en historisk-politisk situation som kännetecknas av jämvikt mellan krafterna med katastrofalt perspektiv, har den inte alltid samma historiska innebörd. Det kan finnas en progressiv och en regressiv caesarism; och den exakta innebörden i varje form av caesarism kan i sista hand bara rekonstrueras ur den konkreta historien, inte ur ett sociologiskt schema. Caesarismen är progressiv, när dess ingripande hjälper den progressiva kraften att triumfera, även om detta sker med vissa kompromisser och inskränkande jämkningar i segern. Den är regressiv, när dess ingripande hjälper den regressiva kraften att triumfera, också i detta fall

residens och överlämna staden i upprorsmännens händer. "Flera gånger ställde jag mig frågan vad regeringen skulle ha kunnat göra, om en upprorsrörelse samtidigt brutit ut på hela halvön." Tittoni föreslog regeringen att värva "ordningsvolontärer", f.d. kämpar under befäl av pensionerade officerare, Tittonis projekt tycktes värt att ta i betraktande, men det fick ingen påföljd.

med vissa kompromisser och inskränkningar, som dock har ett helt annat värde, en helt annan räckvidd och innebörd än i det föregående fallet. Caesar och Napoleon I är exempel på progressiv caesarism, Napoleon III och Bismarck på regressiv.

Det gäller att se efter om det i dialektiken ”revolution-restauration” är elementet revolution eller elementet restauration som överväger, ty säkert är att man i den historiska rörelsen aldrig vänder tillbaka och att det inte existerar restauration *in toto*. För övrigt är caesarismen en polemisk-ideologisk formel och inte någon kanon för historisk tolkning. Man kan få en caesaristisk lösning även utan en Caesar, utan en stor ”heroisk” och representativ personlighet. Det parlamentariska systemet har också det tillhandahållit en mekanism för sådana kompromisslösningar. MacDonalds ”labour”-regeringar var i viss utsträckning lösningar av detta slag; inslaget av caesarism intensifierades när man bildade regering med MacDonald som premiärminister och konservativ majoritet.

På samma sätt hade man i Italien, i oktober 1922 ända till de ”folkliga” avskiljande och sedan gradvis fram till den 3 januari 1925 och ytterligare ända till den 8 november 1926, en politisk-historisk rörelse där olika graderingar av caesarism följde på varandra ända tills man kom fram till en renare och mera bestående form, fastän inte heller den är orörlig och statisk. Varje koalitionsregering är en begynnelsegrad av caesarism, som sedan kan utvecklas ända upp till de mest betydelsefulla graderna (naturligtvis är den populära uppfattningen i stället att koalitionsregeringar utgör det ”starkaste bålverket” mot caesarism). I den moderna världen med dess stora koalitioner av ekonomiskfacklig och politisk partikaraktär är mekanismen hos det caesaristiska fenomenet helt annorlunda än vad den var fram till Napoleon III. Under tiden fram till Napoleon III var de reguljära militära styrkorna eller linjestyrkorna ett avgörande element för caesarismens framträdande, som ägde rum genom noggrant beräknade statskupper, med militära aktioner o.s.v. I den moderna världen kompliceras problemet av de fackliga och politiska krafterna, med de oberäkneliga finansiella tillgångar som små medborgargrupper kan disponera över. Partiernas och de ekonomiska syndikatens funktionärer kan korrumpas eller terroriseras utan att det behövs någon militär aktion i stor stil av typen Caesar eller 18 brumaire. På detta område inträder åter samma situation som undersökts apropå den från jakobinerna och 1848 härrörande formeln om den s.k. ”permanent revolutionen.” Den moderna politiska tekniken har totalt förändrats efter 1848, efter utbredningen av parlamentarismen och fackföreningarna och partiernas associativa regim, uppkomsten av omfattande statliga och ”privata” byråkratier (politisk-privata, inom partier och fackföreningar) och de förändringar som inträtt i organisationen av polisväsendet i vid mening, d.v.s. inte bara den statliga tjänst som är ägnad att undertrycka brottsligheten utan helheten av de styrkor som staten och de enskilda organiserat för att skydda de ledande klassernas politiska och ekonomiska herravälde. I denna mening bör hela ”politiska” partier och andra organisationer, ekonomiska eller av annat slag, betraktas som politiska polisorganisationer av uppspårande och förekommande karaktär. Det allmänna schemat med krafterna A och B i strid med katastrofalt perspektiv, d.v.s. med utsikten att varken A eller B vinner i kampen för att uppbygga (eller återuppbygga) en organisk jämvikt, vilket ger upphov (kan ge upphov) till caesarism, är just en allmän hypotes, ett sociologiskt schema (bekvämt för den politiska konsten). Hypotesen kan göras allt mera konkret, kan bringas till en allt högre grad av närmande till den konkreta historiska verkligheten, och det kan man uppnå genom att precisera några grundläggande element.

Sålunda har vi, när vi talat om A och B, bara sagt att de är en rent allmänt progressiv kraft och en rent allmänt regressiv kraft: man kan precisera vad det rör sig om för typ av progressiv och regressiv kraft och så uppnå större approximation. I fallen Caesar och Napoleon I kan man säga att A och B, fastän de var klart åtskilda och stod emot varandra, likväl inte var sådana att de ”absolut” inte kunde sammangjutas och ömsesidigt assimileras efter en molekylär process;

något som faktiskt inträffade, åtminstone i viss utsträckning (dock tillräcklig för det historisk-politiska syftet: upphörande av den fundamentala organiska kampen och alltså övertagande av den katastrofala fasen). Detta är ett element för större approximation. Ett annat element är följande: den katastrofala fasen kan inträda på grund av en ”momentan” politisk brist hos den traditionella dominerande kraften och inte på grund av någon av nödvändighet övertagande organisk brist. Detta var vad som inträffade i fallet Napoleon III. Den dominerande styrkan i Frankrike från 1815 till 1848 hade politiskt (partimässigt) splittrats i fyra fraktioner: den legitimistiska, den orleanistiska, den bonapartistiska och den jakobinsk-republikanska. De inre partistriderna var sådana att de möjliggjorde en framryckning för (den progressiva) motståndarstyrkan B i ”förtidig” form; likväl hade den existerande sociala formen ännu inte uttömt sina utvecklingsmöjligheter, såsom den följande historien i rik mån utvisade. Napoleon III representerade (på sitt sätt, efter den resning han hade, som inte var stor) dessa inneboende, latent möjligheter: hans caesarism har därför en speciell färg. Caesars och Napoleon I:s caesarism var så att säga av kvantitativ-kvalitativ karaktär, representerade alltså den historiska fasen av övergång från en statstyp till en annan, en övergång där nyheterna var så stora och betydande att de innebar en fullständig omvälvning. Napoleon III:s caesarism var uteslutande kvantitativ, och dessutom i begränsad utsträckning. Där var det inte fråga om övergång från en statstyp till en annan, bara om ”utveckling” av samma typ efter en oavbruten linje.

I den moderna världen skiljer sig exemplen på caesarism-fenomen såväl från dem av den progressiva typen Caesar- Napoleon I som från dem av typen Napoleon III, även om de närmar sig den sistnämnda typen. I den moderna världen förekommer aldrig jämvikt med katastrofala perspektiv mellan krafter som i sista hand skulle kunna sammangjutas och enas, om också efter en påkostande och blodig process, utan mellan krafter vilkas motsättning är historiskt obotlig, ja rentav fördjupas, speciellt genom tillkomsten av caesariska former. Dock har caesarismen också i den moderna världen en viss marginal, som är bredare eller smalare alltefter vilket land det rör sig om och vilken relativ tyngd det har i den universella strukturen, eftersom en social form ”alltid” har marginalmöjligheter till fortsatt utveckling och organisatorisk ordning, och särskilt kan den räkna med den relativa svagheten hos den progressiva motståndarstyrkan, på grund av dennas natur och speciella livsform, en svaghet som man måste vidmakthålla: därför har det sagts att den moderna caesarismen snarare är polisiär än militär.

Det skulle vara ett metodiskt misstag (en aspekt av mekaniskt synsätt på det sociologiska området) att tro att i fråga om de företeelser som utgör exempel på caesarism, vare sig progressiv eller regressiv eller av episodisk övergångskaraktär, hela den nya historiska företeelsen är att tillskriva jämvikten mellan de ”fundamentala” styrkorna; man måste också ta hänsyn till de relationer som föreligger mellan de fundamentala klassernas huvudgrupper (av olika typ, social-ekonomisk och teknisk-ekonomisk) och de hjälpstyrkor som står under ledning av eller är underkastade hegemoniskt inflytande. Sålunda skulle man inte kunna förstå statskuppen den 2 december utan att studera de militära gruppernas och de franska böndernas funktion.

En historisk episod av mycket stor betydelse ur denna synpunkt är den s.k. Dreyfusrörelsen i Frankrike; också den har sin plats i denna serie iakttagelser, inte därför att den fört till ”caesarism” utan precis tvärtom, därför att den förhindrat uppträdandet av en caesarism under förberedelse, av klart reaktionär karaktär. Dock är Dreyfusrörelsen karakteristisk därför att det är element inom själva det dominerande blocket som tar vinden ur seglen på caesarismen hos den mest reaktionära delen av samma block, stödjande sig inte på bönderna, på landsbygden, utan på de underordnade elementen i städerna som står under den sociala reformismens ledning (dock även på den mera avancerade delen av bondebefolkningen). Av typen Dreyfus finner vi andra moderna historisk-politiska rörelser, som visserligen inte är revolutioner men som ändå inte helt är reaktioner, åtminstone i den meningen att de också på det dominerande

fältet splittrar kvävande statliga kristalliseringar och i statslivet och de sociala verksamheterna släpper in en annan mera talrik personal än den föregående: även dessa rörelser kan ha ett relativt ”progressivt” innehåll, såtillvida som de utvisar att det i det gamla samhället fanns latent verksamma krafter som de gamla ledarna inte förstått att utnyttja, låt vara ”marginal-krafter”, men inte absolut progressiva, eftersom de inte kan bli ”epokgörande”.

De har blivit historiskt effektiva på grund av motståndarens konstruktiva svaghet, inte på grund av egen inre styrka, och de är följaktligen bundna vid en bestämd situation av jämvikt mellan kämpande styrkor, som båda är ur stånd att på det egna fältet uttrycka en egen rekonstruktiv vilja.

Politisk kamp och militärt krig

När man i det militära kriget har uppnått det strategiska målet, förintelse av fiendens här och ockupation av hans område, har man fred. Man bör vidare observera att det, för att kriget skall ta slut, räcker att det strategiska målet uppnåtts blott potentiellt: de räcker alltså att det inte finns något tvivel om att en här inte längre kan kämpa och att den segrande hären ”kan” ockupera fiendens territorium. Den politiska kampen är oerhört mycket mer komplicerad: på sätt och vis kan den jämföras med kolonialkrigen eller de gamla erövringskrigen, när alltså den segrande hären beständigt ockuperar eller föresätter sig att ockupera hela det erövrade området eller en del därav. Då blir den besegrade hären avväpnad och upplöst, men kampen fortsätter på det politiska området och ifråga om militär ”förberedelse”.

Sålunda känner Indiens politiska kamp mot engelsmännen (och i viss mån Tysklands mot Frankrike eller Ungerns mot den lilla ententen) tre former av krig: rörligt krig, ställningskrig och underjordiskt krig. Gandhis passiva motstånd är ett ställningskrig, som vid vissa moment blir rörligt krig och vid andra underjordiskt krig: bojkott är ställningskrig, strejken är rörligt krig, den hemliga förberedelsen av vapen och element för stormangrepp är underjordiskt krig. Det finns en form av *arditism*, men den användes med mycken försiktighet. Om engelsmännen vore övertygade om att det förberedes en stor upprorsrörelse avsedd att förinta deras nuvarande strategiska överlägsenhet (som på sätt och vis ligger i deras möjlighet att manövrera efter inre linjer och koncentrera sina styrkor till den ”sporadiskt” farligaste punkten) med masskvävning – d.v.s. genom att tvinga dem att sprida sina styrkor över en krigsskådeplats som på en gång blivit allmän – skulle det vara bäst för dem att *provocera* ett förtidigt framträdande av de indiska stridskrafterna för att kunna identifiera dem och hugga huvudet av den allmänna rörelsen. På samma sätt skulle det vara bäst för Frankrike, om den nationalistiska högern i Tyskland invecklades i en äventyrlig statskupp, som skulle tvinga den illegala militärorganisation man misstänker att öppet framträda i förtid och så möjliggöra ett ur fransk synpunkt lägligt ingripande. I dessa blandade kampformer, av fundamental militär och samtidigt övervägande politisk karaktär (men all politisk kamp har alltid ett militärt underlag) kräver alltså användningen av specialutbildade stormtrupper utvecklandet av en originell taktik, till vars utformning krigserfarenheterna kan vara en drivfjäder men inte erbjuda något mönster.

En särskild behandling bör ägnas frågan om *comitagi* i Balkanländerna, som är förknippade med speciella förutsättningar i den regionala fysisk-geografiska miljön, med utformningen av klasserna på landsbygden och även med regeringarnas reella effektivitet. Sammalunda är förhållandet med de irländska ligorna, vilkas krigs- och organisationsform var bunden till den sociala strukturen på Irland. Comitagi, irländarna och andra former av partisaner, bör hållas skilda från frågan om arditismen, fastän de tycks ha beröringspunkter med den. Dessa kampformer är utmärkande för svaga men förbittrade *minoriteter* i strid med väl organiserade *majoriteter*, medan den moderna arditismen förutsätter en stor reserv, som av olika skäl inte är mobiliserad men som är potentiellt effektiv och stöder och när den med individuella insatser.

Det förhållande som 1917-18 existerade mellan formeringarna av ardit (specialutbildade stormtrupper) och hären i dess helhet kan föra och har redan fört politiska ledare till felaktiga uppläggningar av stridsplaner. Man glömmer 1) att stormtrupperna är enkla taktiska formeringar och förutsätter en visserligen föga effektiv men dock inte helt kraftlös här: om nämligen disciplinen och soldatandan slappnat ända därefter att det är tillrådligt med en ny taktisk uppläggning, existerar de ändå fortfarande i en viss utsträckning, som den nya taktiska formeringen just svarar mot; annars skulle nederlag och flykt vara oundvikliga; 2) att man inte får betrakta arditismen som ett tecken på den militära massans allmänna stridsduglighet, utan tvärtom som ett tecken på dess passivitet och relativa demoralisering. Må detta vara sagt med ett underförstått bibehållande av det allmänna kriteriet att alla jämförelser mellan krigskonst och politik bör göras *cum grano salis*, d.v.s. blott såsom stimulans för tanken och såsom termer som förenklar *ad absurdum*: i det politiska militärväsendet saknas i själva verket de obevekliga straffsanktionerna för dem som gör fel eller inte lyder exakt, det saknas krigsrätt, förutom att den politiska formeringen inte ens avlägset är jämförbar med den militära.

I den politiska kampen existerar förutom rörligt krig och belägrings- eller ställningskrig även andra former. Den verkliga arditismen (modern arditism alltså) är utmärkande för ställningskriget sådant det sett sig 1914-18. Även det rörliga kriget och belägringskriget under föregående perioder hade på sätt och vis sina stormtrupper; det lätta och tunga kavalleriet, bersaljärerna o.s.v., de snabba vapenslagen i allmänhet hade delvis funktionen av stormtrupper; i konsten att organisera patruller låg sålunda fröet till den moderna arditismen. Detta frö fanns i högre grad i belägringskriget än i det rörliga kriget: mera utsträckt patrulltjänst och särskilt konsten att organisera plötsliga utfall och plötsliga stormangrepp med utvalda element.

Ett annat element att hålla i minnet är, att man inte kan hära de dominerande klassernas kampmetoder utan att lätt falla i bakhåll. I de nuvarande striderna uppträder ofta detta fenomen: en försvagad statlig organisation är som en förslöad här; så träder stormtrupperna i funktion, d.v.s. de privata väpnade organisationerna, som har två uppgifter: använda olagliga medel, medan staten förefaller att hålla sig inom laglighetens gränser, för att omorganisera själva staten. Att tro att man mot den privata illegala verksamheten kan sätta upp en annan liknande verksamhet är enfaldigt; det innebär att tro att staten evigt förblir överksam, vilket aldrig inträffar, bortsett från att förutsättningarna också i andra avseenden är olika. Klasskaraktären medför en grundläggande skillnad: en klass som varje dag måste arbeta på bestämda tider kan inte ha permanenta och specialutbildade stormorganisationer på samma sätt som en klass som har omfattande ekonomiska resurser och som inte i alla sina medlemmar är bunden till ett fast arbete. Vid vilken tid som helst på dagen eller natten kan dessa organisationer, som blivit professionella, utdela avgörande slag och slå ner med överraskning. Stormtruppstaktiken kan alltså för vissa klasser inte ha samma betydelse som för andra; för vissa klasser är det nödvändigt med det för dem lämpade rörliga kriget och manöverkriget, som när det gäller politisk kamp kan kombineras med ett nyttigt och kanske oombärligt användande av stormtruppstaktiken. Men att fixera sig vid det militära mönstret är enfaldigt: också här måste politiken stå över den militära delen, och blott politiken skapar möjligheter till manöver och rörelse.

Av allt som sagts framgår att i fråga om fenomenet militär arditism (stormtruppstaktik) måste man skilja mellan den tekniska funktionen av specialvapen knutet till det moderna ställningskriget och den politisk-militära funktionen: med funktion av specialvapen har man haft arditism i alla härar under världskriget; med politisk-militär funktion har man haft den i politiskt icke homogena och försvagade länder, vilka alltså som uttryck haft en föga stridsduglig nationalhär och en byråkratiserad och i karriären fossiliserad generalstab.

Beträffande jämförelserna mellan begreppen manöverkrig och ställningskrig inom krigskonsten och motsvarande begrepp inom den politiska konsten bör man komma ihåg Rosas bok, som översatts till italienska 1919 av G. Messandri (översättning från franskan).

I boken förekommer en något förhastad och även ytlig teoretisering av erfarenheterna från 1905: Rosa lämnade nämligen ur räkningen de ”frivilliga” och organisatoriska elementen, som under dessa händelser hade mycket större spridning och effektivitet än vad Rosa var benägen att tro, på grund av en viss ”ekonomistisk” och spontaneistisk fördom hos henne. Dock är denna bok (och andra studier av samma författare) ett av de mest betydande dokumenten över teorin om manöverkriget tillämpad på den politiska konsten. Det omedelbara ekonomiska elementet (kris o.s.v.) betraktas som fältartilleriet som under krig öppnar en bräsch i det fientliga försvaret, en bräsch som är tillräcklig för att de egna trupperna skall kunna göra ett infall och uppnå en definitiv (strategisk) framgång eller åtminstone en betydelsefull framgång i den strategiska linjens direktris. Naturligtvis anser man i historievetenskapen att det omedelbara ekonomiska elementets verkan är mycket mer komplicerad än det tunga artilleriets i manöverkrig, ty detta element ansågs ha dubbel effekt: 1) att öppna en bräsch i det fientliga försvaret, efter att ha bragt fienden själv ur fattningen och fått honom att förlora tilltron till sig själv, sina styrkor och sin framtid; 2) att blixtnabbt organisera de egna trupperna, skapa deras kadrer eller åtminstone blixtnabbt ställa de redan existerande kadreerna (som ditintills framarbetats av den allmänna historiska processen) på deras plats som kärna omkring vilken de kringspidda trupperna kan grupperas; att blixtnabbt åstadkomma den ideologiska koncentrationen av ett identiskt mål att uppnå. Det var en form av järnhård ekonomistisk determinism, med den försvårande omständigheten att effekterna tänktes såsom blixtnabba i tid och rum; därför rörde det sig om en verklig historisk mysticism, väntan på ett slags mirakulöst blixtnedslag.

General Krasnovs anmärkning (i hans roman²⁰) att det var ententen (som inte önskade en seger för det kejsarliga Ryssland, för att inte den orientaliska frågan definitivt skulle lösas till tsarismens favör) som påtvingade den ryska generalstaben skyttegravskriget (orimligt med hänsyn till frontens enorma utsträckning, från Östersjön till Svarta havet, med stora zoner fulla av träsk och skogar) medan ett manöverkrig var det enda möjliga, är en ren dumhet. I själva verket försökte sig den ryska hären på manöver- och genombrytningskrig, särskilt i den österrikiska sektorn (men också i Ostpreussen), och hade lysande framgångar om också av kort varaktighet. Sanningen är att man inte kan välja den form av krig man vill ha, om man inte omedelbart har en förkrossande överlägsenhet över fienden, och det är bekant hur stora förluster som åsamkats genom generalstabernas envisa framhårdande i att inte vilja erkänna att ställningskriget var ”påtvingat” av de allmänna förhållandena mellan de stridande styrkorna. Ställningskriget bestäms i själva verket inte bara av de egentliga skyttegravarna utan av hela det organisatoriska och industriella systemet i det territorium som ligger bakom den formerade hären; och det påtvingas framför allt av snabbskjutandet med kanoner, kul-sprutor och musköter, av koncentrationen av vapen till en bestämd punkt, förutom av att förråden rikligt kan fyllas på och det förlorade materialet raskt ersättas efter en genombrytning eller en reträtt. Ett annat element är den stora massa människor som deltar i formeringen, människor av mycket ojämnt värde som just kan verka bara som massa. Man fick se hur det på ostfronten var en sak att göra infall i den tyska sektorn och en annan sak att göra det i den österrikiska, och hur också i den österrikiska sektorn, när den förstärktes med utvalda tyska trupper och stod under tyskt befäl, infallstaktiken slutade med katastrof. Samma sak såg man i det polska kriget 1920, när en framryckning som föreföll oemotståndlig hejdades framför Warszawa av general Weygand på den linje som kommenderades av franska officerare. Militärteknikerna själva, som numera är lika fixerade på ställningskriget som de förut var det

²⁰ Pietro Krasnov, *Dall'aquila imperiale alla bandiera rossa*, Firenze, Salani, (1928 (Utg. anm.)

på manöverkriget, hävdar visserligen inte att den tidigare typen bör betraktas som utplånad ur vetenskapen; men de menar att den, i krigen mellan industriellt och borgerligt mera avancerade stater, bör anses reducerad till taktisk snarare än strategisk funktion, bör anses inta samma ställning som förut belägringskriget intog i förhållande till manöverkriget.

Samma reduktion måste äga rum inom den politiska konsten och vetenskapen, åtminstone beträffande de mer avancerade staterna, där det ”borgerliga samhället” blivit en mycket komplicerad struktur som är motståndskraftig mot det omedelbara ekonomiska elementets (kriser, depressioner o.s.v.) katastrofala ”infall”: det borgerliga samhällets superstrukturer är som skyttegravssystemet i det moderna kriget. Liksom det här kunde inträffa att en rasande artilleriattack hade förstört motståndarens hela försvarssystem, men i stället bara hade förstört dess yta, så att angriparna när de gjorde framryckning och attack befann sig inför en försvarslinje som ännu var effektiv, så går det också i politiken under de stora ekonomiska kriserna; det är inte så att de angripande trupperna genom krisen organiseras blixtnabbt i tid och rum, och än mindre får de kampanja; och å andra sidan demoraliseras inte de angripna och uppger inte försvaret ens bland ruinerna, och de förlorar inte tilltron till sin styrka och sin framtid. Visserligen förblir inte saker och ting som förut, men säkert är att vad som uteblir är elementet snabbhet, påskyndad takt, definitiv frammarsch som den politiska cadornismens strategier skulle vänta sig.

Sista faktum av detta slag i den politiska historien utgjordes av händelserna 1917. De betecknade en avgörande vändning i den politiska konstens och vetenskapens historia. Det gäller alltså att med ”djup” studera vilka element i det borgerliga samhället som motsvarar försvarssystemen i ett ställningskrig. Jag säger avsiktligt med ”djup”, ty de har blivit föremål för studium, men ur ytliga och banala synpunkter, på samma sätt som vissa sedehistoriker studerar egendomligheter i det kvinnliga modet, eller också ur en ”rationalistisk” synpunkt, d.v.s. med den övertygelsen att vissa företeelser förintar så snart de får en ”realistisk” förklaring, som om det rörde sig om folklig vidskepelse (som för övrigt inte heller den förintar med en förklaring).

Man bör se efter om Bronsteins berömda teori om rörelsens permanens²¹ inte är en politisk reflex av manöverkrigets teori (komma ihåg kosackgeneralen Krasnovs anmärkning), i sista hand en reflex av de allmänna – ekonomiska – kulturella – sociala förutsättningarna i ett land, där ramarna för det nationella livet är embryonala och slappa och inte kan bli ”skyttegrav och fort”. I så fall skulle man kunna säga att Bronstein, som ter sig som ”västerländsk”, i stället var kosmopolit, d.v.s. ytligt nationell och ytligt västerländsk eller europé. I stället var Iljitj djupt nationell och djupt europé.

I sina minnen kommer Bronstein ihåg att det sagts honom, att hans teori visat sig god efter ... femton år, och han svarar på epigrammet med ett annat epigram. I själva verket var hans teori som sådan inte god vare sig femton år före eller femton år efter: som fallet är med de obstinata, som Guicciardini talar om, gissade han på ett ungefär, d.v.s. han hade rätt i sina mer allmänna praktiska förutsägelser; precis som när man förutsäger att en flicka på fyra år skall bli mor, och när hon blir det vid tjugo års ålder säger ”det hade jag gissat”, utan att komma ihåg att man när flickan var fyra år ville våldta henne och därför var säker på att hon skulle bli mor. Jag tror att Iljitj hade förstått att det var nödvändigt med en övergång från manöverkriget, som segerrikt tillämpats i öster²² 1917, till ställningskriget som var det enda möjliga i väster där, såsom Krasnov anmärker, härarna på kort tid kunde hopa obegränsade kvantiteter av ammunition, där de sociala ramarna i och för sig ännu var i stånd att bli synnerligen

²¹ Trotskijs teori om den ”permanenta revolutionen”. (Utg. anm.)

²² I Ryssland (Utg. anm.)

välutrustade skyttegravar. Detta tycks mig vara innebörden i formeln ”enhetlig front”, som motsvarar idén om en enda ententens front under Fochs enhetliga befäl.

Det var bara det att Iljitj inte hade tid att fördjupa sin formel, och man får också ta hänsyn till att han hade möjlighet att fördjupa den uteslutande teoretiskt, medan den fundamentala uppgiften var nationell och alltså krävde rekognoscering av terrängen och fixering av de skyttegravs- och fortelement som representerades av elementen inom det civila samhället, o.s.v. I östern var staten allt, det civila samhället var primitivt och geléartat; i västern rådde ett väl avvägt förhållande mellan stat och civilt samhälle, och så snart staten råkade i skälvning skönjde man genast det civila samhällets kraftiga struktur. Staten var endast en framskjuten skyttegrav, bakom vilken det fanns en kraftig kedja av fort och kasematter; mer eller mindre från den ena staten till den andra, givetvis, men det var just detta som krävde en noggrann rekognoscering av nationell karaktär.

Bronsteins teori kan jämföras med vissa franska syndikalisters teori om generalstrejken och med den teori Rosa framlägger i det arbete som översatts av Alessandri; Rosas arbete och Rosas teorier har förresten haft inflytande på de franska syndikalisterna, såsom framgår av vissa artiklar om Tyskland av Rosmer i ”Vie Ouvrière” (första serien i småhäften): det beror delvis också på spontanitetsteorin.

Begreppet passiv revolution

Begreppet ”passiv revolution” måste rigoröst härledas ur två fundamentala principer för politisk vetenskap: 1) att ingen social bildning försvinner så länge de produktionskrafter som utvecklats i den ännu finner plats för en fortsatt progressiv utveckling; 2) att samhället inte ställer sig uppgifter, för vilkas lösning de nödvändiga förutsättningarna inte redan frambragts, o.s.v. Naturligtvis måste först dessa principer kritiskt utvecklas i hela sin räckvidd och rensas från varje rest av ett mekaniskt och fatalistiskt synsätt. Så bör de återföras på beskrivningen av de tre fundamentala moment som kan urskiljas i en ”situation” eller tillstånd av styrkejäm- vikt, med mest utnyttjande av det andra momentet eller jämvikten mellan politiska styrkor och speciellt av det tredje momentet eller politisk-militär jämvikt.

Man kan lägga märke till att Pisacane i sina *Essäer* sysslar just med detta tredje moment: till skillnad från Mazzini inser han hela betydelsen av att det i Italien står en krigsvan österrikisk här, alltid beredd att ingripa på vilken del av halvön som helst, och som dessutom bakom sig har hela den militära styrkan hos det habsburgska imperiet, en livmoder ständigt beredd att frambringa nya härar till förstärkning. Ett annat historiskt element att åberopa är kristen- domens utveckling inom det romerska imperiet, liksom också det aktuella fenomenet med gandhismen i Indien och Tolstojs teori om icke-motstånd mot det onda, som till den grad närmar sig kristendomens första fas (före Milanoediktet). Gandhis och Tolstojs teorier är naiva och religiöst färgade teoretiska utformningar av ”den passiva revolutionen”. Man kan också hänvisa till vissa s.k. ”likvidationistiska” rörelser och de reaktioner de framkallade, i förhållande till tidpunkterna och formerna för bestämda situationer (särskilt beträffande det tredje momentet). Utgångspunkten för studiet skall vara Vincenzo Cuocos framställning; men det är uppenbart att Cuocos uttryck beträffande revolutionen i Neapel 1799 bara är ett uppslag, ty begreppet har totalt modifierats och berikats.

Kan begreppet ”passiv revolution” i den mening Cuoco ger åt den första perioden av Italiens Risorgimento ställas i samband med begreppet ”ställningskrig” i förhållande till manöverkrig? D.v.s. har man fått dessa begrepp efter den franska revolutionen och kan binomen Proudhon- Gioberti rättfärdigas med den panik som blev ett resultat av skrällen 1793, liksom Sorels teorier förklaras av den panik som följde på blodbadet i Paris 1871? Föreligger det alltså en absolut identitet mellan ställningskrig och passiv revolution? Eller existerar det åtminstone

eller kan det tänkas en hel historisk period då de båda begreppen bör identifieras med varandra, fram till den punkt då ställningskriget åter blir manöverkrig?

Det är ett ”dynamiskt” omdöme man måste avge beträffande ”restaurationerna”, som skulle utgöra en ”försynens list” i Vicos mening. Ett problem är detta: i kampen Cavour-Mazzini, där Cavour är företrädare för passiv revolution – ställningskrig och Mazzini för folkligt initiativ – manöverkrig, är inte där bägge två outhärliga i precis samma utsträckning? Dock måste man göra klart för sig att, medan Cavour var medveten om sin uppgift (åtminstone i viss mån) såtillvida som han förstod Mazzinis uppgift, Mazzini däremot inte tycks ha varit medveten om sin och om Cavourns uppgift; om Mazzini i stället hade varit medveten därom, om han alltså hade varit en realpolitiker och inte en upplyst apostel (om han alltså inte hade varit Mazzini), skulle den jämvikt som blev resultatet av de båda verksamheternas sammanflöde ha blivit annorlunda, mera till fördel för mazzinianismen, och det skulle ha inneburit att den italienska staten byggts på mindre efterblivna, modernare grundvalar. Och eftersom det i varje historisk tilldragelse nästan alltid inträder liknande situationer, bör man se efter om man inte därur kan härleda någon allmän princip för politisk vetenskap och konst. Man kan på begreppet passiv revolution tillämpa (med dokumentering i Italiens Risorgimento) tolkningskriteriet med de molekylära modifikationer som i realiteten progressivt modifierar den tidigare styrkesammansättningen och så blir upphovet till nya modifikationer. Så såg man i Italiens Risorgimento hur det faktum, att ständigt nya element av aktionspartiet gick över till cavourismen (efter 1848), progressivt modifierade de moderata styrkornas sammansättning, då det å ena sidan gjorde slut på neoguelfismen, å den andra utarmade den mazzinianska rörelsen (till denna process hör även Garibaldi's pendlingar, o.s.v.). Detta element är därför den ursprungliga fasen av det fenomen som senare kallats ”transformism”, och vars betydelse som form för historisk utveckling efter vad det förefaller ännu inte blivit ställd i sitt rätta ljus.

Man bör fortsätta med att utveckla tanken att, medan Cavour var medveten om sin uppgift, såtillvida som han var kritiskt medveten om Mazzinis uppgift, Mazzini på grund av att han var föga eller inte alls medveten om Cavourns uppgift i själva verket också var föga medveten om sin egen uppgift: därav hans vacklande (så i Milano under den period som följde på de fem dagarna, och vid andra tillfällen) och hans olägliga initiativ, som därför blev element av nytta uteslutande för den piemontesiska politiken. Detta är en exemplifiering av det teoretiska problemet hur dialektiken skulle förstås, såsom det formulerades i *Filosofins elände*: att varje medlem av den dialektiska motsättningen bör försöka att vara helt sig själv och att i kampen sätta in alla sina politiska och moraliska ”resurser”, och att man först på det viset kommer fram till ett verkligt övervinnande, det hade varken Proudhon eller Mazzini förstått. Man kan säga att inte heller Gioberti eller de som teoretiserade över den passiva revolutionen eller ”revolutionen-restaurationen” hade förstått det,²³ men där ändrar problemet karaktär: hos dem var den teoretiska ”bristen på förståelse” det praktiska uttrycket för ”tesens” krav på att helt få utveckla sig själv, ända därhän att lyckas med sig införliva en del av själva antitesen, för att inte låta sig ”överbinnas” i den dialektiska motsättningen; det är bara tesen som i verkligheten utvecklar alla sina kampmöjligheter, ända därhän att den får med sig dem som kallar sig representanter för antitesen: just häri består den passiva revolutionen eller revolutionen-restaurationen. Förvisso bör man på denna punkt ta i betraktande problemet om den politiska kampens övergång från ”manöverkrig” till ”ställningskrig”, som i Europa ägde rum efter 1848, vilket Mazzini och hans anhängare inte begrep, medan i stället vissa andra begrep det: samma övergång hade man efter 1871, o.s.v. Problemet var då svårt att förstå för män som Mazzini, eftersom det inte var de militära krigen som givit mönstret utan de militära

²³ Man bör gå igenom den politiska litteratur som skrivits av vetenskapsmän som är anhängare av praktikens filosofi, men det förefaller inte som om det vore mycket att vänta sig i denna riktning. De italienska tilldragelserna t.ex. har bara undersökts efter de riktlinjer som Bolton Kings böcker ger, o.s.v.

doktrinerna tvärtom utvecklades i riktning mot rörligt krig: man bör se efter om det hos Pisacane, den mazzinianska rörelsens militära teoretiker, finns antydningar i denna riktning.

Pisacane bör också undersökas därför att han var den ende som försökte ge aktionspartiet ett inte bara formellt utan substantiellt innehåll, av antites som övervinner de traditionella positionerna. Man kan inte heller säga att det för att uppnå dessa historiska resultat var absolut nödvändigt med en väpnad folklig resning, såsom Mazzini tänkte sig det ända därhän att han blev besatt av tanken – han tänkte alltså inte realistiskt utan som religiös missionär. Det folkliga ingripandet, som inte var möjligt i den koncentrerade och samtidiga formen av en resning, fick man inte heller i den ”spridda” och kapillära formen av ett indirekt tryck, vilket i stället skulle ha varit möjligt och kanske skulle ha varit den oundgängliga förutsättningen för den förstnämnda formen. Den koncentrerade och samtidiga formen omöjliggjordes av tidens militära teknik, men bara delvis, d.v.s. den var omöjlig såtillvida som man inte lät den föregås av en långvarig ideologisk-politisk förberedelse, som organiskt planlagts för att väcka de folkliga lidelserna och möjliggöra deras koncentration och samtidiga utbrott.

Efter 1848 var det bara bland de moderata som det riktades kritik mot de metoder som föregick misslyckandet, och i själva verket förnyades den moderata rörelsen, neoguelfismen blev tillintetgjord, nya män intog de främsta ledande platserna. Ingen självkritik däremot bland Mazzinis anhängare, eller också förintande självkritik, så att många element övergav Mazzini och bildade vänsterflygeln inom det piemontesiska partiet; det enda ”ortodoxa”, d.v.s. inifrån gjorda försöket utgjordes av Pisacanes essäer, som dock aldrig bildade någon plattform för en ny organisk politik, och detta trots att Mazzini själv erkände att Pisacane hade en ”strategisk uppfattning” av den nationella revolutionen i Italien.

Förhållandet ”passiv revolution-ställningskrig” i Italiens Risorgimento kan studeras även ur andra aspekter. Mycket betydelsefull är den som kan kallas ”personalens”, och även den som kan kallas ”den revolutionära samlingens”. Vad ”personalen” beträffar kan förhållandena jämföras med vad som inträffade under världskriget i relationen mellan karriärofficerare och reservofficerare å ena sidan och värnpliktiga soldater och frivilliga-stormtrupper utbildade å den andra. Karriärofficerarna motsvarades under Risorgimento av de regelmässiga, organiska, traditionella o.s.v. politiska partierna, som i handlingsögonblicket (1848) visade sig odugliga eller nästan odugliga, och som 1848-49 överväldigades av den folkliga-mazzinianska-demokratiska vågen, en oordnad, kaotisk, så att säga ”improviserad” våg, som under helt eller nästan oförberedda ledare (i varje fall inte i på förhand ordnade formeringar av samma typ som det moderata partiets) uppnådde framgångar som otvivelaktigt var större än de moderatas: den romerska republiken och Venedig visade en synnerligen anmärkningsvärd motståndskraft. Under perioden efter 1848 organiserades förhållandet mellan de båda styrkorna, den regelmässiga och den ”karismatiska”, omkring Cavour och Garibaldi och gav det bästa resultat, fastän det sedan var Cavour som lade beslag på detta resultat.

Denna aspekt är förbunden med den andra, ”samlingens”. Man bör observera att den tekniska svårighet, på vilken Mazzinis initiativ alltid strandade, just var den som låg i den ”revolutionära samlingen”. Det skulle vara intressant att ur denna synpunkt studera försöket att invadera Savojen med Ramorino, sedan bröderna Bandieras försök, Pisacanes o.s.v. och jämföra dem med den situation, som erbjöds Mazzini 1848 i Milano och 1849 i Rom, och som han inte hade förmågan att organisera. Dessa försök från ett fåtals sida kunde inte undgå att bli kvävda i sin linda, ty det skulle ha varit ett under om inte de reaktionära krafterna, som var koncentrerade och kunde operera fritt (d.v.s. de mötte intet motstånd i omfattande rörelser bland befolkningen), hade kvävt initiativ av typen Ramorino, Pisacane, Bandiera, även om de hade varit bättre förberedda än de i verkligheten var. Under den andra perioden (1859-60) möjliggjordes den ”revolutionära samling” som Garibaldi tusen man utgjorde, först av att Garibaldi nästlade sig in bland de statliga piemontesiska styrkorna, sedan av att den engelska

flottan faktiskt skyddade landstigningen i Marsala och intagandet av Palermo och oskadliggjorde den bourbonska flottan. I Milano efter de fem dagarna och i det republikanska Rom skulle Mazzini haft möjlighet att ordna exercisfält för organiska samlingar, men han föresatte sig aldrig att göra det, och därav hans konflikt med Garibaldi i Rom och hans totala oförmåga i Milano gentemot Cattaneo och den demokratiska milanesiska gruppen.

I varje fall gick det så att den fortsatta utvecklingen av Risorgimento visserligen kastade ljus över den enorma betydelsen av ”demagogisk” massrörelse, med tillfälliga, improviserade ledare o.s.v., men i realiteten återuppsögs av de organiska traditionella krafterna, d.v.s. av de partier som utformats under lång tid med rationell utbildning av ledare o.s.v. I alla politiska tilldragelser av samma typ blev resultatet ständigt detsamma (så 1830 i Frankrike när orleanisterna fick övertaget över de radikala demokratiska folkliga krafterna, och i grund och botten var det samma sak även under franska revolutionen 1789, där Napoleon i sista hand representerar de organiska borgerliga krafternas triumf över de småborgerliga jakobinska). På samma sätt under världskriget, när de gamla karriärofficerarna fick övertaget över de värnpliktiga officerarna o.s.v. I varje fall saknades det hos de radikala-folkliga krafterna medvetande om den andra partens uppgift, och det hindrade dem följaktligen också från att vara fullt medvetna om sin egen uppgift, från att i den slutliga styrkejämvikten få en tyngd som svarade mot den faktiska tyngden av deras ingripande och från att sålunda åstadkomma ett mera avancerat resultat på en framstegsvänligare och modernare linje.

Fortfarande apropå begreppet ”passiv revolution” eller ”revolution-restauration” i Italiens Risorgimento kan man notera, att man i exakta termer måste ställa det problem som hos vissa riktningar inom historieskrivningen kallas problemet om förhållandet mellan en historisk tilldragelses objektiva och subjektiva förutsättningar. Det förefaller uppenbart att de s.k. subjektiva förutsättningarna aldrig kan utebli när de objektiva föreligger, såtillvida som det rör sig om en enkel distinktion av pedagogisk karaktär: det är alltså om de subjektiva krafternas omfattning och intensitet som diskussionen kan handla, och följaktligen om det dialektiska förhållandet mellan subjektiva krafter i motsättning till varandra.

Man måste undvika att ställa problemet i ”intellektualistiska” termer och inte i historisk-politiska. Att den intellektuella ”klarheten” i kampens termer är oundgänglig, kan ingen bestrida. Men denna klarhet har politiskt värde bara i den utsträckning den blir utbredd lidelse och är förutsättning för en stark vilja. I mycket som på sista tiden publicerats om Risorgimento har det ”avslöjats” att det fanns personligheter som såg klart o.s.v. (kom ihåg Piero Gobettis utnyttjande av Ornato); men dessa ”avslöjanden” förintar sig själva just därför att de är avslöjanden: de utvisar att det rörde sig om individuella hjärnfoster som i dag representerar en form av ”efterklokhet”. I själva verket mätte de sig aldrig med den faktiska verkligheten, blev aldrig utbredd och verksam folklig-nationell medvetenhet. Var det aktionspartiet eller det moderata partiet som representerade de faktiska ”subjektiva krafterna” i Risorgimento? Det var förvisso det moderata partiet, och det just därför att det var medvetet också om aktionspartiets uppgift: på grund av detta medvetande var dess ”subjektivitet” av en högre och mera avgörande kvalitet. Viktor Emanuel II:s uttryck: ”Aktionspartiet har vi i fickan”, låter som om det kom från en sergeant, men där finns mera historiskt-politiskt förstånd än i hela Mazzini.

Om byråkratin

1) Det faktum, att det under de politiska och ekonomiska formernas historiska utveckling kommit att utbildas en typ av ”karriär”-funktionär som är tekniskt tränad för byråkratiskt (civilt och militärt) arbete, har en grundläggande betydelse inom den politiska vetenskapen och inom statsformernas historia. Har det varit fråga om en nödvändighet, eller om en urartning i förhållande till självstyrelsen (*selfgovernment*) såsom de ”rena” liberisterna gör gällande? Säkert är att varje social och statlig form har haft sitt eget problem med

funktionärerna, sitt eget sätt att ställa problemet och att lösa det, sitt eget urvalssystem och sin egen funktionärstyp att utbilda. Att rekonstruera utvecklingen av alla dessa element är av fundamental betydelse. Funktionärernas problem sammanfaller delvis med de intellektuella problem. Men om det är sant att varje ny social och statlig form har haft behov av en ny funktionärstyp, är det lika sant att nya ledande grupper åtminstone för en viss tid aldrig kunnat bortse från traditionen och de redan fastställda intressena, d.v.s. från de formationer av funktionärer som redan existerar och som bildats före deras framträdande (detta gäller särskilt den kyrkliga och den militära sfären). Enhet mellan manuellt och intellektuellt arbete och ett fastare band mellan den lagstiftande och den verkställande makten (som gör att de valda funktionärerna inte bara intresserar sig för kontrollen utan också för utövandet av statsaffärerna) kan vara inspirerande motiv för att söka lösningen på såväl de intellektuella som funktionärernas problem i en ny riktning.

2) Förknippad med frågan om byråkratin och dess ”optimala” organisation är diskussionen om den s.k. ”organiska centralismen” och ”demokratiska centralismen” (som för övrigt inte har något att göra med den abstrakta demokratin, ty såväl franska revolutionen som tredje republiken utvecklade former av organisk centralism som inte var kända av vare sig den absoluta monarkin eller Napoleon I). Man bör undersöka och utforska de verkliga ekonomiska och politiska förhållanden som finner sin organisatoriska form, sin artikulering och sin funktionalitet i de olika manifestationerna av organisk och demokratisk centralism på alla områden: i det statliga livet (unitarism, federation, union av federerade stater, statsfederation eller federalstat o.s.v.); i det mellanstatliga livet (allianser, olika former av internationell politisk ”konstellation” o.s.v.); i de politiska och kulturella föreningarnas liv (frimurare, Rotary Club, katolska kyrkan); i de fackligas och de ekonomiskas (karteller, trustar); i ett och samma land, i olika länder o.s.v.

Polemik har i det förflutna (före 1914) förts angående den tyska dominansen inom det högre kulturlivet och beträffande vissa internationella krafter: var denna dominans något verkligt och vari bestod den? Man kan säga: a) att inget organiskt och disciplinärt band gav stadga åt denna supremati, som därför uteslutande var en företeelse av abstrakt kulturellt inflytande och synnerligen labil prestige; b) att detta kulturella inflytande inte på något vis berörde den faktiska verksamheten som tvärtom var lös, lokalistisk och utan samlande inriktning. Man kan därför inte tala om någon centralism, vare sig organisk eller demokratisk eller av annat slag eller blandad. De som kände och utsattes för detta inflytande var smärre intellektuella grupper utan någon anknytning till folkmassorna; och just denna bristande anknytning karakteriserade situationen. Dock är ett sådant sakernas tillstånd värt en undersökning som bidroge till att förklara den process som fört fram till formuleringen av teorierna om den organiska centralismen, teorier som just utgjort en ensidig kritik från intellektuellt håll riktad mot denna ordning och denna splittring av krafterna.

Till att börja med måste man, när det gäller teorierna om den organiska centralismen, skilja mellan dem som beslöjar ett precist program för en dels reella dominans över det hela (delen kan vara en klass som de intellektuella eller en ”privilegierad” territoriell grupp), och dem som utgör ett rent ensidigt ställningstagande av sekterister och fanatiker, som fastän de kan dölja ett program för dominans (vanligen för en enda individ, som t.ex. den ofelbare påven, som gjort att katolicismen omformats till påvekult) dock inte omedelbart tycks dölja ett sådant program såsom medvetet politiskt faktum. Det mest exakta namnet skulle vara byråkratisk centralism. ”Organicitet” kan bara finnas hos den demokratiska centralismen, som är så att säga en centralism i rörelse, alltså en fortlöpande anpassning av organisationen till den verkliga rörelsen, ett sammanjämkande av trycket nerifrån med kommandot uppifrån, ett ständigt infogande av de element, som framträder ur massans djup, i den ledande apparatens solida ram, som säkrar kontinuiteten och det regelbundna hopandet av erfarenheter; den är

”organisk” emedan den tar hänsyn till rörelsen, som är det organiska sättet att uppenbara sig i den historiska verkligheten, och emedan den inte mekaniskt stelnar i byråkrati, och emedan den samtidigt också tar hänsyn till vad som är relativt stadigt och permanent eller åtminstone rör sig i en riktning som är lätt att förutse o.s.v. Detta element av stabilitet i staten förkroppsligas i den organiska utvecklingen av den ledande gruppens centrala kärna, såsom också är fallet i partiernas liv, i mera inskränkt skala. Den byråkratiska centralismens förhärskande i en stat anger, att den ledande gruppen är mättad och håller på att bli ett trångt kotteri, som strävar att göra sina futtiga privilegier beständiga genom att reglera eller rent av kväva uppkomsten av kontrasterande krafter, även om dessa krafter är homogena med de fundamentala dominerande intressena (t.ex. i de till ytterlighet protektionistiska systemen i kamp med den ekonomiska liberalismen). I de partier som representerar socialt underordnade grupper är stabilitetselementet nödvändigt för att säkra hegemonin inte åt privilegierade grupper utan åt de progressiva elementen, organiskt progressiva i förhållande till andra krafter som är besläktade och allierade men sammansatta och vacklande.

I varje fall måste man framhäva, att de sjukliga manifestationerna av byråkratisk centralism kommit till stånd på grund av bristen på initiativ och ansvarskänsla nerifrån, d.v.s. på grund av den politiska primitiviteten hos de perifera krafterna, även när dessa är homogena med den hegemoniska territoriella gruppen (fenomenet piemontesism under de första decennierna av Italiens enhet). Att sådana situationer uppstår kan vara ytterligt skadligt och farligt i de internationella organismerna (Nationernas Förbund).

Den demokratiska centralismen erbjuder en elastisk formel, som lånar sig till många inkarnationer; den lever i den utsträckning den kontinuerligt tolkas och anpassas efter nödvändiga krav: den består i kritiskt uppsökande av vad som är likt i det skenbart olikformade och vad som i stället är åtskilt och t.o.m. motsatt i det skenbart likformiga, för att organisera och tätt sammanbinda det som är likt, men på ett sådant sätt att organiserandet och sammanbindandet framträder som en praktisk och ”induktiv”, experimentell nödvändighet, och inte som resultatet av en rationalistisk, deduktiv, abstrakt process av det slag som är utmärkande för de rena intellektuella (eller rena åsnorna). Detta ständiga arbete på att avskilja det ”internationella” och ”unitariska” elementet i den nationella lokala verkligheten är i själva verket det konkreta politiska handlandet, den enda verksamhet som åstadkommer historiskt framåtskridande. Formlerna enhet och federation förlorar en stor del av sin betydelse ur denna synpunkt, medan de bevarar sitt gift i den byråkratiska uppfattningen, som innebär att det till slut inte existerar någon enhet utan bara ett stagnerande trask, stilla och ”stumt” på ytan, inte någon federation utan ”potatissäck”, d.v.s. mekanisk juxtaposition av enstaka ”enheter” utan samband sinsemellan.

Teoremet om de bestämda proportionerna

Detta teorem kan med fördel användas för att ge större klarhet och tydligare schematisering åt många resonemang angående organisationens vetenskap (studiet av den administrativa apparaten, av den demografiska sammansättningen o.s.v.) och även angående politiken i allmänhet (i analyserna av situationer och styrkeförhållanden, i problemet med de intellektuella o.s.v.). Självklart måste man alltid komma ihåg, att när man åberopar sig på teoremet om de bestämda proportionerna har det schematiskt och metaforiskt värde, kan alltså inte tillämpas mekaniskt, ty i de mänskliga sammanslutningarna har kvalitetsselementet (eller teknisk och intellektuell kapacitet hos de enskilda komponenterna) en dominerande funktion, och det kan inte mätas matematiskt. Därför kan man säga att varje mänsklig sammanslutning har sin egen *optimala* princip för bestämda proportioner.

Särskilt organisationens vetenskap kan med fördel tillgripa detta teorem, och det framträder klart vad beträffar hären. Men varje samhällsform har sin egen typ av här, och varje typ av här

har sin egen princip för bestämda proportioner, som förresten växlar också mellan de olika vapenslagen och specialiteterna. Det finns ett bestämt förhållande mellan meniga, underbefäl, underofficerare, subalternofficerare, högre officerare, generalstaben, högsta krigsledningen o.s.v. Det finns ett förhållande mellan de olika vapenslagen och specialiteterna inbördes, o.s.v. Varje förändring i en del framkallar nödvändigheten av en ny jämvikt inom det hela o.s.v.

Politiskt kan man se teoremet tillämpat inom partierna, fackföreningarna, fabriker, och man kan se hur varje social grupp har sin egen lag för bestämda proportioner, som varierar efter bildningsnivå, andligt oberoende, initiativanda, ansvarskänsla och disciplin hos dess mest efterblivna och perifera medlemmar.

Lagen om de bestämda proportionerna sammanfattas sålunda av Pantaleoni i *Principi di economia pura*: "... Kroppar ingår kemisk förening endast i bestämda proportioner, och varje kvantitet av ett grundämne som går utöver den kvantitet som erfordras för en förening med andra grundämnena, som föreligger i bestämda kvantiteter, förblir *fri*; om kvantiteten av ett grundämne inte är tillräcklig i förhållande till kvantiteten av andra närvarande grundämnena, inträder föreningen endast i den utsträckning som medges av kvantiteten av det grundämne som föreligger i *mindre kvantitet* än de andra."²⁴ Man skulle metaforiskt kunna använda sig av denna lag för att förstå, hur en "rörelse" eller åsiktsriktning blir parti, d.v.s. verksam politisk kraft ur regeringsutövandets synpunkt: precis i den utsträckning den besitter (i sitt inre har utarbetat) ledare av olika grad, och i den utsträckning dessa ledare förvärvat bestämda färdigheter. Den historiska "automatiken" hos vissa förutsättningar (förekomsten av vissa objektiva villkor) potentiernas politiskt av partierna och de dugliga männen: deras frånvaro eller brister (kvantitativa och kvalitativa) gör själva "automatiken" steril (det är alltså inte fråga om någon automatik): abstrakt sett föreligger förutsättningarna, men konsekvenserna inträder inte, emedan den mänskliga faktorn saknas. Därför kan man säga att partierna har uppgiften att arbeta fram dugliga ledare, att de är den massfunktion som utväljer, utvecklar och mångfaldigar de ledare som är nödvändiga för att en bestämd social grupp (som är en "fast" kvantitet såtillvida som man kan fastställa hur många komponenter varje social grupp har) skall artikuleras och från att ha varit ett förvirrat kaos bli en organiskt förberedd politisk här. När i på varandra följande val av samma grad eller av olika grad (t.ex. i Tyskland före Hitler: presidentval, riksdagsval, val till delstatsriksdagarna, till de kommunala råden och vidare ända ner till företagskommittéerna) ett parti i fråga om rösteantal pendlar mellan maximipunkter och minimipunkter som förefaller egendomliga och nyckfulla, kan man sluta sig till att partiets kadrer är otillfredsställande kvantitativt och kvalitativt, eller kvantitativt och inte kvalitativt (relativt sett) eller kvalitativt och inte kvantitativt. Ett parti som får många röster i lokala val och mindre röster i val av större politisk betydelse har säkerligen kvalitativa brister i sin centrala ledning: det har många subalternar eller åtminstone ett tillfredsställande antal sådana, men det har inte en generalstab som är avpassad för landet och för dess ställning i världen, o.s.v.

Sociologi och politisk vetenskap

Sociologins framgång står i relation till den dekadans för begreppet politisk vetenskap och konst som inträtt under 1800-talet (mera bestämt under århundradets senare hälft, med de evolutionistiska och positivistiska lärorens framgång). Det som i sociologin är av verklig betydelse är inte något annat än politisk vetenskap. "Politik" blev synonym till parlamentspolitik och personligt kottoriväsen. Man var övertygad om att med konstitutionerna och parlamenten en epok av "naturlig evolution" hade tagit sin begynnelse, att samhället hade fått sina rationella och alltså definitiva grundvalar o.s.v. Samhället kan alltså studeras med

²⁴ Maffeo Pantaleoni, *Principi di economia pura*, Milano 1931, § 5, s. 112 (Utg. anm.)

naturvetenskaplig metod. Utarmning av statsbegreppet blir resultatet av ett sådant synsätt. Om politisk vetenskap betyder vetenskapen om staten, och staten är hela det komplex av praktiska och teoretiska verksamheter varmed den ledande klassen inte bara rättfärdigar och vidmakthåller sin dominans utan också lyckas uppnå de styrdas aktiva samtycke, är det uppenbart att alla väsentliga frågor inom sociologin inte är något annat än frågor inom politisk vetenskap. Om det återstår något kan det bara röra sig om falska och meningslösa problem. Det problem som sålunda uppställde sig för författaren till *Populär studie*²⁵ var att bestämma i vilken relation den politiska vetenskapen kunde sättas till praktikens filosofi: om det mellan dem båda föreligger identitet (något som inte kan hävdas eller som kan hävdas bara ur den mest småskuret positivistiska synvinkel), eller om den politiska vetenskapen är komplexet av de empiriska eller praktiska principer som man härleder ur en mera omfattande världsåskådning eller filosofi i egentlig mening, eller om denna filosofi bara är vetenskapen om de begrepp eller allmänna kategorier som framgår ur den politiska vetenskapen, o.s.v.

Om det är riktigt att människan inte kan uppfattas annat än som historiskt bestämd människa, som alltså utvecklats och lever under vissa förhållanden, i ett bestämt socialt komplex eller sammanhang av sociala relationer, kan då sociologin uppfattas bara som studiet av dessa förhållanden och av de lagar som reglerar deras utveckling? Eftersom man inte kan bortse från människans egen vilja och initiativ, måste denna uppfattning vara felaktig. Man måste ställa problemet vad "vetenskapen" själv är. Är inte vetenskapen själv "politisk aktivitet" och politisk tanke, såtillvida som den omformar människorna och gör dem annorlunda än de var förut? Om allt är "politik" måste man, för att inte hamna i en tautologisk och trist fraseologi, med nya begrepp göra distinktionen mellan den politik som svarar mot den vetenskap som traditionellt kallas filosofi, och den politik som kallas politisk vetenskap i inskränkt mening. Om vetenskapen är "upptäckt" av tidigare okänd verklighet, uppfattas då inte denna verklighet som i viss mening transcendent? Och tänker man inte då att det fortfarande finns något "okänt" och följaktligen transcendent? Och begreppet vetenskap såsom "skapande", betyder det inte såsom "politik"? Det väsentliga är att se efter om det rör sig om skapande som är "godtyckligt" eller om skapande som är rationellt, d.v.s. "nyttigt" för människorna för att vidga deras livssyn och höja (utveckla) livet självt.²⁶

Antal och kvalitet i de representativa regimerna

Ett av de mest banala talesätt som ständigt upprepas mot systemet att genom val utforma de statliga organen är att "antalet är där högsta lag" eller att "åsikterna hos vilken idiot som helst som kan skriva (också hos en analfabet i vissa länder) har, när det gäller att bestämma statens politiska kurs, exakt samma värde som åsikterna hos en man som ägnar staten och nationen sina bästa krafter", o.s.v.²⁷ Men faktum är att det ingalunda är sant att antalet är "högsta lag" eller att alla väljares åsikter väger "exakt" lika tungt. Talen är även i detta fall helt enkelt ett instrumentellt värde, som ger ett mått och ett förhållande och ingenting annat. Och vad är det då man mäter? Jo, man mäter effektiviteten, expansionsförmågan, övertygelsekraften hos ett fåtals, de aktiva minoriteternas, eliternas, förtruppernas etc. åsikter, d.v.s. deras rationalitet eller historicitet eller konkreta funktionalitet. Detta innebär att det inte är riktigt att de enskildas åsikter väger "exakt" lika tungt. Idéer och åsikter "föds" inte spontant i varje enskild persons hjärna: de har haft ett centrum för utformning, utstrålning, spridning, övertygelse, en grupp människor eller rent av en enskild individ som har utarbetat dem och framlagt dem i

²⁵ Bucharin (Utg. anm.)

²⁶ Apropå *Populär studie* och dess bihang *Teori och praktik*, se i *Nuova Antologia* 16 mars 1933 Armando Carlinis filosofiska översikt, av vilken det framgår att ekvationen "Teori: praktik = ren matematik: tillämpad matematik" framlagts av en engelsman (Wittaker tror jag).

²⁷ Formuleringarna är många, ibland även lyckligare än den citerade, som härrör från Mario di Silva, i *Critica Fascista* 15 augusti 1932. Men innehållet är alltid detsamma.

den politiskt aktuella formen. Räkningen av ”rösterna” är slutmanifestationen i en lång process, där det största inflytandet tillkommer just dem som ”ägnar staten och nationen sina bästa krafter” (när de verkligen gör det). Om denna föregivna optimatgrupp trots de obegränsade materiella resurser den besitter inte får majoritetens samtycke, måste man dra slutsatsen att den antingen är oduglig eller också inte representerar de nationella intressena, som inte kan undgå att vara avgörande när det gäller att leda nationens vilja i en riktning hellre än i en annan. ”Olyckligtvis” är envar benägen att förväxla sitt eget ”partikulära” intresse med det nationella intresset och att följaktligen finna det ”fruktansvärt” o.s.v. att det är ”antalets lag” som avgör; det är förvisso bättre att bli elit genom dekret. Det är alltså inte frågan om en som ”har mycket” intellektuellt sett som känner sig reducerad till samma nivå som den siste bland analfabeter, utan om en som föreger att ha mycket och som vill beröva mannen ”vem som helst” också det oändligt lilla brottstycke av makt som han har i att få bestämma över det statliga livets kurs.

Från kritiken (som härrör från oligarkister, inte från någon elit) av det parlamentaristiska styrelsesättet (egendomligt att det inte kritiserats för att det numeriska samtyckets historicistiska rationalitet systematiskt förfalskas genom rikedomens inflytande) har dessa banala påståenden utsträckts till att gälla alla representativa system, även dem som inte är parlamentaristiska och inte utformade efter den formella demokratins regler. Där blir dessa påståenden än mindre riktiga. I dessa andra styrelsesätt har samtycket inte sin slutfas i röstningsögonblicket, långt därifrån.²⁸ Samtycket antas permanent aktivt, ända därhän att de samtyckande skulle kunna betraktas som statens ”funktionärer” och valen som en form av frivillig värvning av statsfunktionärer av en viss typ, en form som på sätt och vis (på olika plan) skulle kunna sättas i samband med *selfgovernment*. Då valen äger rum beträffande program som inte är allmänna och obestämda utan handlar om ett omedelbart konkret arbete, förbinder sig den som samtycker att göra något mera än den vanlige laglydige medborgaren för att förverkliga dem, att alltså utgöra en del av en förtrupp med aktivt och ansvarsfullt arbete. Elementet ”frivillighet” i initiativet skulle vad de bredare massorna beträffar inte kunna stimuleras på något annat sätt, och när dessa utgöres inte av amorfa medborgare utan av kvalificerade produktiva element, kan man förstå vilken betydelse röstningsmanifestationen kan ha.²⁹

Satsen att ”samhället ställer sig inte problem, för vilkas lösning de materiella förutsättningar inte redan föreligger”. Det är problemet hur en kollektiv vilja skall utformas som är direkt beroende av denna sats. Det är av betydelse att kritiskt utreda vad satsen innebär, att undersöka hur en bestående kollektiv vilja utformas, och hur denna vilja för sig uppställer omedelbara och medelbara konkreta mål, d.v.s. en linje för kollektivt handlande. Det rör sig om mer eller mindre långvariga utvecklingsprocesser, sällan om plötsliga ”syntetiska” explosioner. Det förekommer även syntetiska ”explosioner”, men ser man närmare efter rör det sig i sådana fall inte om att rekonstruera utan om att förstöra, att avlägsna mekaniska hinder som är främmande för den spontana inhemska utvecklingen: man kan ta den sicilianska aftonsången som exempel.

Man skulle kunna konkret studera bildandet av en kollektiv historisk rörelse i det man analyserade den i alla dess molekylära faser, något som man vanligtvis inte gör därför att det skulle göra all framställning för tung: i stället tar man upp de åsiktsriktningar som redan utbildats kring en dominerande grupp eller personlighet. Det är ett problem som modernt uttryckes i termerna parti och koalition mellan besläktade partier: hur begynner bildandet av ett parti, hur

²⁸ Anspelning på det sovjetiska systemet med väljarnas permanenta kontroll över de valda.

²⁹ Dessa observationer skulle kunna få en mera omfattande och organisk utformning, om man framhävde också andra skillnader mellan de olika typerna av valsystem, allteftersom de allmänna sociala och politiska förhållandena växlar: förhållandet mellan valda funktionärer och karriärfunktionärer, o.s.v.

utvecklas dess organiserade styrka och sociala inflytande, o.s.v. Det rör sig om en molekylär, synnerligen detaljerad process, som kräver en hårfin analys, vars dokumentering utgöres av en oändlig mängd böcker, småskrifter, tidskrifts- och tidningsartiklar, muntliga samtal och debatter, som upprepas oräkneliga gånger och som i sin gigantiska helhet representerar denna möda som ger upphov till en kollektiv vilja med en viss grad av homogenitet, den grad som är nödvändig och tillräcklig för att åstadkomma en aktion som är samordnad och samtidig i tiden och i det geografiska rum där den historiska tilldragelsen inträffar.

Man bör understryka den betydelse de förvirrade och rationalistiska utopierna och ideologierna har i begynnelsefasen av den historiska process som leder till utformandet av en kollektiv vilja: utopierna och den abstrakta rationalismen har samma betydelse som de gamla världsåskådningar som historiskt utarbetats genom hopandet av successiva erfarenheter. Vad som har betydelse är den kritik, som ett sådant ideologiskt komplex utsätts för av de första representanterna för den nya historiska fasen: genom denna kritik får man en process av särskiljande och förändring i den relativa tyngd som de gamla ideologiernas element hade: det som var sekundärt och underordnat eller rent av tillfälligt upptas såsom huvudsakligt och blir kärnan i ett nytt ideologiskt och doktrinärt komplex. Den gamla kollektiva viljan upplöses i sina motsägelsefulla element, ty av dessa element är det de underordnade som utvecklas socialt o.s.v.

Efter bildandet av partiernas regim, en historisk fas som är förknippad med standardiseringen av stora befolkningsmassor (kommunikationer, storstäder, tidningar o.s.v.) äger de molekylära processerna rum i snabbare takt än i det förflutna, o.s.v.

Frågan om den "kollektiva människan" eller den "sociala konformismen"

Statens fostrande och formande uppgift består i att alltid skapa nya och högre typer av kultur, att anpassa de bredare folkmassornas "kultur" och moral till de krav som den ekonomiska produktionsapparaten ständigt utveckling ställer, att följaktligen också fysiskt arbeta fram nya typer av mänsklighet. Men hur skall varje enskild individ lyckas identifiera sig med den kollektiva människan, och hur skall man utöva ett fostrande tryck över de enskilda individerna och uppnå deras samtycke och samarbete, göra "frihet" av nödvändigheten och tvånget? Där har vi problemet om "rätten", vars begrepp bör utsträckas så att man däri inbegriper också de verksamheter som i dag faller under rubriken "juridiskt indifferent" och som ligger inom domänen för det civila samhället, som verkar utan "sanktioner" och utan absoluta "förbindelser", men som icke desto mindre utövar ett kollektivt tryck och uppnår objektiva utvecklingsresultat i fråga om sedvänjor, tänkesätt och handlingsmönster, moral o.s.v.

Den s.k. "permanent revolutionen" uppstod som politiskt begrepp före 1848, såsom vetenskapligt utformat uttryck för de jakobinska erfarenheterna från 1789 till Thermidor. Formeln är karakteristisk för en historisk period då ännu inte de stora politiska masspartierna och de stora ekonomiska syndikaten existerade, och då samhället ännu ur många synpunkter befann sig så att säga i ett fluiditetstillstånd: större efterblivenhet på landsbygden och nästan totalt monopol på den politisk-statliga verksamheten i några få städer eller rentav i en enda (beträffande Frankrike Paris); relativt outvecklad statsapparat och större självständighet för det civila samhället gentemot den statliga verksamheten; bestämt system av militära styrkor och nationell rustning; större oberoende för de nationella ekonomierna gentemot de ekonomiska förhållandena på världsmarknaden, o.s.v. Under perioden efter 1870, med den europeiska expansionen i kolonierna, förändras alla dessa element, statens organisatoriska förhållanden blir, på det inre och på det internationella planet, mera komplicerade och massiva, och den från 1848 härrörande formeln "permanent revolution" utvecklas och övervinnes inom den politiska vetenskapen i formeln "civil hegemoni". Det inträffar samma

sak inom den politiska konsten som inom krigskonsten: det rörliga kriget blir i ständigt högre grad ställningskrig, och man kan säga att en stat vinner ett krig i den utsträckning den tekniskt förbereder det i detalj under fredstid. De moderna demokratiernas massiva struktur, både som statliga organisationer och som komplex av sammanslutningar inom det civila livet, är för den politiska konsten ett slags ”skyttegravar” och permanenta befästningar vid ställningskrigets front: de gör att det rörliga elementet, som förut var ”hela” kriget, nu bara är ”partiellt”, o.s.v.

Problemet ställer sig beträffande de moderna staterna, inte beträffande de efterblivna länderna och kolonierna, där alltjämt de former frodas som på andra håll övervunnits och blivit anakronistiska. Även problemet om ideologiernas värde (såsom man kan dra fram det ur polemiken Malagodi-Croce³⁰) – med Croces anmärkningar angående Sorels ”myt”, anmärkningar som också kan riktas mot ”lidelsen” – bör studeras i en avhandling om politisk vetenskap.

Statens ekonomisk-korporativa fas

Guicciardini betecknar i förhållande till Machiavelli ett steg tillbaka i den politiska vetenskapen. Den större ”pessimismen” hos Guicciardini innebär blott detta. Guicciardini går tillbaka till ett politiskt tänkande som är rent italienskt, medan Machiavelli hade höjt sig till ett europeiskt tänkande. Man förstår inte Machiavelli, om man inte gör klart för sig att han övervinner den italienska erfarenheten i den europeiska (som på den tiden är internationell): hans ”vilja” skulle vara utopistisk utan den europeiska erfarenheten. Själva uppfattningen av ”människonaturen” blir på grund härav olika hos dem båda. I Machiavellis ”människonatur” inbegrips den ”europeiska människan”, och denna människa har faktiskt i Frankrike och Spanien i den absoluta monarkins form övervunnit den lösliga feodala fasen: det är alltså inte ”människonaturen” som motsätter sig att det i Italien uppstår en enhetlig absolut monarki, utan övergående förhållanden som viljan kan besegra. Machiavelli är ”pessimist” (eller snarare ”realist”) när han betraktar människorna och drivfjädrarna till deras handlande; Guicciardini är inte pessimist utan bara skeptisk och småaktig. Paolo Treves³¹ begår många misstag i sina omdömen om Guicciardini och Machiavelli; han gör inte klar skillnad mellan ”politik” och ”diplomati”, och just i denna uteblivna distinktion ligger orsaken till hans felaktiga värderingar. I politiken har i själva verket det viljemässiga elementet mycket större betydelse än i diplomatin. Diplomatin sanktionerar och strävar att bevara situationer som skapats genom sammanstötningen mellan olika staters politik; den är skapande endast i bildlig bemärkelse eller av filosofisk konvention (all mänsklig verksamhet är skapande). De internationella förhållandena berör en styrkebalans, där varje enskilt statligt element har mycket svagt inflytande: Florens hade t.ex. kunnat utöva inflytande genom att stärka sig självt, men även om denna förstärkning hade förbättrat dess ställning i den italienska och europeiska balansen, kunde den förvisso inte tänkas bli avgörande för ett kullkastande av själva balansen i dess helhet. Redan yrkesdräkten gör därför diplomaten benägen för skepticism och futtig konservatism.

När det gäller de inre förhållandena i en stat, är situationen ojämförligt mycket gynnsammare för ett centralt initiativ, en kommandovilja såsom Machiavelli tänkte sig den. De Sanctis' omdöme om Guicciardini är mycket mera realistiskt än vad Treves tror. Man måste ställa sig frågan hur De Sanctis kunde vara bättre rustad än Treves för att avge ett ur historisk och vetenskaplig synpunkt exakt omdöme. De Sanctis deltog i ett skapande moment av Italiens politiska historia, ett moment då effektiviteten hos den politiska viljan, när den inriktas på att väcka nya, ursprungliga krafter till liv och inte bara kalkylera på grundval av de traditionella, uppfattade såsom oförmögna till utveckling och reorganisation (politisk skepticism av Guicciardinis typ), hade visat hela sin potentiella kraft i konsten att inte bara grundlägga en

³⁰ Se Croce. *Conversazioni critiche*, serie IV, Bari 1932, ss. 143-146. (Utg. anm.)

³¹ Jfr *Il realismo politico di Francesco Guicciardini*, i *Nuova Rivista Storica*, november-december 1930.

stat inifrån utan även behärska de internationella förhållandena genom att omdana diplomatins professionella och vanemässiga metoder (med Cavour). Den kulturella atmosfären var gynnsam för en mera förstående och realistisk uppfattning av den politiska vetenskapen och konsten. Men om denna atmosfär inte hade funnits, skulle det då ha varit omöjligt för De Sanctis att förstå Machiavelli? Den atmosfär det historiska momentet gav berikar De Sanctis' essäer med ett patos som gör ämnet mera angeläget och gripande, den vetenskapliga framställningen konstnärligt mera uttrycksfull och fångslande, men det logiska innehållet av politisk vetenskap skulle ha kunnat tänkas också under perioder av den värsta reaktion. Är kanske inte också reaktionen en konstruktiv viljeakt? Och är inte bevarandet en viljeakt? Varför skulle då Machiavellis vilja vara ”utopistisk”, varför skulle viljan vara revolutionär och icke utopistisk hos den som vill bevara det som är och förhindra uppkomsten och organisationen av nya krafter, som skulle framkalla störningar och omkastningar i den traditionella balansen? Den politiska vetenskapen abstraherar elementet ”vilja” och tar inte hänsyn till det mål en viss vilja är inriktad mot. Attributet ”utopistisk” tillkommer inte den politiska viljan i allmänhet, utan de speciella viljor som inte förstår att sammanbinda medlet med målet och därför inte ens är viljor utan bara nycker, drömmar, önsknings o.s.v.

Skepticismen hos Guicciardini (inte den förståndets pessimism som hos aktiva realpolitiker kan förenas med en viljans optimism) har olika ursprung: 1) diplomatdräkten, d.v.s. tecknet på en underordnad, exekutivbyråkratisk subalternverksamhet, som måste acceptera en vilja (den politiska viljan hos den egna regeringen eller fursten) som är främmande för diplomatens egna speciella övertygelser (det är visserligen möjligt att han känner denna vilja som sin egen, om den motsvarar hans egna övertygelser, men det är också möjligt att han inte gör det: det faktum att diplomatin av nödvändighet blivit ett specialiserat yrke har medfört denna konsekvens, att man kan lösgöra diplomaten från de växlande regeringarnas politik, o.s.v.), därav följande skepticism och i det vetenskapliga utarbetandet utomvetenskapliga fördomar; 2) övertygelserna hos Guicciardini själv, som var konservativ inom den allmänna ramen för italiensk politik och som alltså gör teori av sina egna åsikter, sin egen politiska ställning o.s.v.

Guicciardinis skrifter är snarare tidstecken än politisk vetenskap, och detta är De Sanctis' omdöme; ett tidstecken och inte ett arbete inom den politiska vetenskapens historia är också Paolo Treves' skrift.

Hegemoni (civilt samhälle) och maktfördelning

Maktfördelningen och hela den diskussion som ägt rum angående dess förverkligande och den juridiska dogmatik som dess tillkomst framkallat är ett resultat av kampen mellan det civila samhället och det politiska samhället under en bestämd historisk period, med en viss ostadig balans mellan klasserna som åstadkommes av det faktum att vissa kategorier intellektuella (i statens direkta tjänst, framför allt civil och militär byråkrati) ännu är alltför knutna till de gamla dominerande klasserna. I samhällets inre uppträder alltså det förhållande som Croce kallar den ”beständiga konflikten mellan kyrka och stat”, där kyrkan får representera det civila samhället i dess helhet (medan den bara är ett element därav, av gradvis mindre betydelse) och staten varje försök att permanent kristallisera ett bestämt utvecklingsstadium, en bestämd situation. I denna mening kan kyrkan själv bli stat, och konflikten kan uppträda mellan det profana och antiklerikala civila samhället och staten-kyrkan (när kyrkan har blivit en integrerande del av staten, av det politiska samhälle som monopoliseras av en viss privilegierad grupp, som till sig ansluter kyrkan för att bättre kunna bibehålla sitt monopol med stöd av den zon inom det ”civila samhället” som kyrkan representerar).

Maktfördelningen är av väsentlig betydelse för den politiska och ekonomiska liberalismen: hela den liberala ideologin med dess styrka och svagheter kan inneslutas i principen om maktfördelningen, och därav framgår vad som är källan till liberalismens svaghet: det är

byråkratin, d.v.s. kristalliseringen av den ledande personalen, som utövar tvångsmakt och som på ett visst stadium blir en kast. Därav kommer det av folket resta kravet att alla ämbeten skall tillsättas genom val, ett krav som utgör extrem liberalism och samtidigt upplösning av liberalismen (principen om den permanenta konstituerande församlingen, o.s.v.; i republikerna utgör valet av statschef på viss tid ett illusoriskt tillfredsställande av detta elementära folkliga krav).

Statens enhet i särskiljandet av makterna: parlamentet mera knutet till det civila samhället, den dömande makten mellan regering och parlament representerar den skrivna lagens kontinuitet (även mot regeringen). Naturligtvis är alla tre makterna också organ för den politiska hegemonin, men i olika utsträckning: 1) parlament; 2) magistrat; 3) regering. Man kan lägga märke till hur det bland allmänheten gör ett särskilt katastrofalt intryck med oegentligheter inom den juridiska administrationen: den hegemoniska apparaten är mera känslig inom denna sektor, till vilken man också kan hänföra godtyckligheter från polisens sida och inom den politiska administrationen.

Rättsuppfattning

En rättsuppfattning, som bör vara i väsentlig grad förnyande, kan man inte i sin helhet finna i någon förut existerande lära (inte ens i den s.k. positivistiska skolans lära, speciellt Ferris). Om varje stat strävar att skapa och vidmakthålla en viss typ av civilisation och en viss typ av medborgare (och följaktligen av samlevnad och individuella relationer), strävar att få bort vissa sedvänjor och attityder och att utbreda andra, blir rätten ett redskap för att uppnå detta mål (vid sidan av skolan och andra institutioner och verksamheter) och bör utvecklas så att den står i överensstämmelse med målet, blir i högsta grad effektiv och producerar positiva resultat.

Rättsuppfattningen måste befrias från varje rest av något transcendent och absolut, ur praktisk synpunkt från all moralisk fanatism, men jag tror ändå inte att den kan utgå från synpunkten att staten inte ”straffar” (om denna term reduceras till sin humana innebörd) utan blott kämpar mot social ”farlighet”. I själva verket bör staten fattas som ”uppfostrare”, såtillvida som den just strävar att skapa en ny typ eller nivå av civilisation. Därför att man huvudsakligen arbetar på de ekonomiska krafterna, omorganiserar och utvecklar apparaten för den ekonomiska produktionen, förnyar strukturen, får man därav inte dra den slutsatsen att det som har med superstrukturen att göra bör överlämnas åt sig självt, åt sin spontana utveckling, åt en tillfällig och sporadisk groning. Staten är också på detta område ett redskap för ”rationalisering”, acceleration och taylorisering, arbetar efter en plan, trycker på, eggjar, uppmuntrar, och ”straffar”, ty när man skapat de förutsättningar under vilka ett visst sätt att leva är ”möjligt”, bör ”kriminellt handlande och underlåtande” ha en straffsanktion av moralisk innebörd, inte bara ett omdöme om rent allmän farlighet. Rätten är den undertryckande och negativa aspekten av hela den civiliseringsverksamhet som staten bedriver. I rättsuppfattningen borde man också infoga den verksamhet som innebär en ”premiering” av individer, grupper o.s.v.; man premierar det berömvärda och förtjänstfulla handlandet liksom man bestraffar det brottsliga (och man bestraffar det med metoder som träffar det i grunden, genom att låta den ”allmänna opinionen” träda in och sanktionera straffet).

Politik och konstitutionell rätt

I ”Nuova Antologia” 16 december 1929 finns en liten artikel av en viss M. Azzalini, *La politica, scienza ed arte di Stato*, som kan vara intressant såsom presentation av de element, bland vilka den vetenskapliga schematismen rör sig.

Azzalini börjar med att påstå att Machiavellis ”lysande” ära ligger i att han ”begränsat området för politiken till staten”. Vad Azzalini menar är inte lätt att förstå: ur tredje kapitlet

av *Fursten* citerar han följande mening: ”När kardinalen av Roano sade till mig att italienarna inte förstod sig på kriget, svarade jag honom att fransmännen inte förstod sig på staten”. På detta enda citat baserar han påståendet att ”följaktligen” för Machiavelli ”politiken borde förstås som vetenskap och som statsvetenskap, och att det var hans ära” o.s.v. (termen statsvetenskap för politik skulle i korrekt modern betydelse före Machiavelli endast ha använts av Marsilio da Padova). Azzalini är i hög grad lättsinnig och ytlig. Lösryckt ur sitt sammanhang i texten betyder anekdoten om kardinalen av Roano ingenting alls. I sitt sammanhang får den en innebörd som inte lånar sig till vetenskapliga slutledningar: det rör sig uppenbarligen om en spiritualitet, en direkt replik. Kardinalen av Roano hade gjort gällande att italienarna inte förstår sig på krig; för att ge igen svarar då Machiavelli att fransmännen inte förstår sig på staten, ty annars skulle de inte ha tillåtit påven att utvidga sin makt i Italien, vilket var emot den franska statens intressen. Machiavelli var långt ifrån att mena att fransmännen inte förstod sig på staten, ty tvärtom beundrade han det sätt, på vilket monarkin (Ludvig XI) hade åstadkommit statlig enhet i Frankrike, och den franska statsaktiviteten använde han sig av för att anställa jämförelser med Italien. I det där samtalet med kardinalen av Roano bedrev han aktiv ”politik” och inte ”politisk vetenskap”, ty om det var skadligt för den franska ”utrikespolitiken” att påven blev starkare, var detta enligt hans mening ännu skadligare för den inre italienska politiken.

Det egendomliga är att Azzalini, med utgångspunkt från ett så olämpligt citat, sedan fortsätter med att säga att ”fastän man uttryckligt påstår att denna vetenskap studerar staten, ger man en definition (! ?) som är helt opreciserad (!), ty man anger inte med vilket kriterium undersökningens objekt bör betraktas. Och bristen på precision är fullständig, eftersom de juridiska vetenskaperna i allmänhet och den offentliga rätten i synnerhet indirekt och direkt hänför sig till detta element”.

Vad vill nu allt detta säga med hänsyn till Machiavelli? Mindre än intet: andlig förvirring! Machiavelli har skrivit böcker om ”omedelbar politisk aktion”, men han har inte skrivit någon utopi där han drömmer om en redan ordnad stat med alla dess funktioner och element. I sin behandling, i sin kritik av det närvarande har han givit uttryck för allmänna idéer, som därför framställs i aforistisk och icke i systematisk form, och han har givit uttryck för en originell världsåskådning, som också den skulle kunna kallas ”praktikens filosofi” eller ”nyhumanism”, eftersom den inte känner (i metafysisk mening) transcendentia eller immanentia element utan helt baserar sig på människans konkreta handlande, när hon för sina historiska behov bearbetar och omformar verkligheten. Det är inte riktigt, som Azzalini tycks tro, att det hos Machiavelli inte tas någon hänsyn till den ”konstitutionella rätten”, ty överallt hos honom finner man strödda allmänna principer för konstitutionell rätt, och han hävdar rentav med största tydlighet nödvändigheten av att lag och fasta principer dominerar inom staten, principer efter vilka de goda medborgarna kan verka, säkra om att inte behöva falla under det godtyckligas slag. Men riktigt nog återför Machiavelli allt på politiken, d.v.s. på konsten att styra människorna, att skaffa sig deras bestående samtycke, att sålunda grunda de ”stora staterna” (man måste komma ihåg att Machiavelli kände, att staten inte utgjordes av kommunen eller republiken eller den kommunala signorian, ty dessa saknade omfattande territorium och därmed också en befolkning, som kunde utgöra grundvalen för en militärmakt av sådan omfattning att den tillät en självständig internationell politik: han kände att det i Italien med påvedömet bestod en situation av icke-stat, som skulle vara ända till dess att även religionen blivit statens ”politik” och inte längre påvens politik för att förhindra bildandet av starka stater i Italien, med ingripande i de folks inre liv, som han inte hade timlig makt över, för intressen som inte var dessa staters intressen och därför hade en förvirrande och upplösande effekt).

Man skulle hos Machiavelli kunna finna bekräftelse på vad jag annorstädes har anmärkt: att den italienska borgerligheten under medeltiden inte förstod att gå ut ur den korporativa fasen för att inträda i den politiska, därför att den inte förstod att helt lösgöra sig från den medeltida kosmopolitiska åskådning som representerades av påven, prästerskapet och även de intellektuella lekmännen (humanisterna), d.v.s. den förstod inte att skapa en självständig stat utan blev kvar inom den medeltida, feodala och kosmopolitiska ramen.

Azzalini skriver att ”det räcker med blotta definitionen hos Ulpianus eller, ännu bättre, med de exempel han anför i *Digesta* för att ådagalägga den yttre identiteten (än sedan?) mellan de båda vetenskapernas objekt. *Ius publicum ad statum rei publicae romanae spectat. – Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit*”. ”Man har alltså en identitet mellan den offentliga rättens och den politiska vetenskapens objekt, men den är inte substantiell, emedan de kriterier varmed den ena eller andra vetenskapen betraktar samma ämne är helt olika. Olika är i själva verket också den juridiska ordningens och den politiska ordningens sfärer. Medan den första observerar den offentliga organismen ur statisk synpunkt, som naturlig produkt av en bestämd historisk utveckling, betraktar den andra samma organism ur dynamisk synpunkt, såsom en produkt som kan värderas med sina fördelar och nackdelar och som följaktligen bör modifieras i enlighet med nya krav och fortsatt utveckling”. Därför skulle man kunna säga att ”den juridiska ordningen är ontologisk och analytisk, emedan den studerar och analyserar de olika offentliga institutionerna i deras verkliga vara”, medan ”den politiska ordningen är deontologisk och kritisk, emedan den studerar de olika institutionerna inte som de är utan som de borde vara, alltså med värderingskriterier och lämplighetsomdömen som varken är eller kan vara juridiska”.

Och en sådan pratmakare tror sig vara beundrare av Machiavelli, hans lärjunge, ja, kanske t.o.m. rent av hans fullkomnare!

”Därav följer att mot den ovan beskrivna formella identiteten uppställer sig en substantiell olikhet, som är så djup och betydelsefull att den kanske inte medger det omdöme som fällt av en av de största samtida publicisterna, vilken ansåg det svårt om inte omöjligt att skapa en politisk vetenskap som är helt åtskild från den konstitutionella rätten, Vi tycker att detta omdöme är riktigt endast om man hejdar analysen av den juridiska och den politiska aspekten på denna punkt, inte om man går vidare och specificerar det bortre område som är helt förbehållet den politiska vetenskapen. Denna sista inskränker sig i själva verket inte till att studera statens organisation med ett deontologiskt och kritiskt kriterium, som därför skiljer sig från det som den offentliga rätten tillämpar på samma objekt, utan den vidgar sin sfär till ett område som är den eget, i det den utforskar de lagar som reglerar staternas uppkomst, utveckling och förfall. Det är inte heller värt att påstå, att ett sådant studium tillhör historien (!) uppfattad i sin allmänna betydelse (!), ty även om man medger, att det är historisk forskning, när man uppsöker orsakerna och verkningarna och banden av ömsesidigt beroende hos de naturliga lagar som styr staternas varande och blivande, kommer det alltid att vara förbehållet uteslutande politiken, alltså varken historien eller juridiken, att uppsöka de lämpliga medlen för att praktiskt styra den allmänna politiska inriktningen. Den funktion som Machiavelli lovade sig att fylla och som han sammanfattade i orden: ”Jag skall utreda hur dessa furstendömen kan styras och behållas” (*Fursten*, kap. 2), är på grund av ämnets och specifikationens inre betydelse av sådan natur att den inte bara legitimerar politikens autonomi utan även, åtminstone ur den aspekt som senast skisserats, medger en även formell distinktion mellan politik och offentlig rätt”. Och detta är vad han menar med politikens ”autonomi”!

Men – säger Azzalini – utom en politisk vetenskap existerar det också en politisk konst. ”Det finns män som ur sin personliga intuition drar eller drog fram en vision av det styrda landets behov och intressen, som i sin regeringsverksamhet förverkligade denna personligt intuitiva vision i den yttre världen. Därmed vill vi förvisso inte påstå att den intuitiva och alltså

konstnärliga verksamheten är den enda eller ens den förhärskande hos statsmannen; vi vill bara påstå att det hos honom, vid sidan av praktisk, ekonomisk och moralisk verksamhet, också bör finnas denna ovan angivna teoretiska verksamhet, både ur intuitionens subjektiva aspekt och ur uttryckets objektiva (!), och att det, om dessa förutsättningar saknas, inte kan finnas någon man som regerar och än mindre (!) någon statsman, hos vilken höjdpunkten just betecknas av denna förmåga som är omöjlig att tillägna sig (?). Också på det politiska området finns det alltså, förutom vetenskapsmannen hos vilken den kunskapsbetonade teoretiska verksamheten förhärskar, konstnären hos vilken den intuitiva teoretiska verksamheten förhärskar. Och därmed är inte den politiska konstens handlingssfär helt uttömd: utöver att observeras i relation till statsmannen, som med de praktiska regeringsfunktionerna skapar ett uttryck för den inre intuitiva föreställningen, kan den värderas i relation till författaren, som i den yttre världen (!) realiserar den intuitivt uppfattade politiska sanningen, inte med makthandlingar utan med verk och skrifter som översätter författarens intuition. Detta är fallet med indiern Kamandaki (tredje århundradet e.Kr.), med Petrarca i *Trattatello pei Carraresi*, med Botero i *Ragion di Stato* och, ur vissa synpunkter, med Machiavelli och Mazzini”.

Detta är verkligen en härlig röra, värdig ... Machiavelli, men i särskilt hög grad värdig Tittoni, redaktören för ”Nuova Antologia”. Azzalini är inte orienterad vare sig inom filosofin eller inom den politiska vetenskapen. Men jag har velat göra alla dessa anteckningar för att försöka reda ut härvan och se om jag kan komma fram till klara idéer för egen räkning.

Men måste t.ex. klara ut vad som kan menas med ”intuition” i politiken och med uttrycket politisk ”konst”. I samband därmed får man påminna om vissa punkter hos Bergson: ”Intelligensen erbjuder oss inte något annat av livet (verkligheten i rörelse) är en översättning i trögheterstermer. Den kretsar ständigt omkring det och tar utifrån största möjliga antal bilder av sitt föremål, som den drar till sig i stället för att tränga in i det. Men in i själva livets inre skall intuitionen föra oss: jag menar då instinkten som frigjorts från inriktningen på bestämda mål”. ”Vårt öga uppfattar dragen hos en levande varelse, men bara närmade till varandra, inte sinsemellan organiserade. Livets avsikt, den enkla rörelse som löper genom linjerna, förbinder dem med varandra och ger dem en innebörd, undgår ögat; och det är denna avsikt som konstnären strävar efter att gripa, när han med ett slags sympati placerar sig i det inre av sitt föremål och med uppståndande av sina intuitiva krafter river ner den barriär, som rummet reser mellan honom och modellen. Det är dock sant att den estetiska intuitionen endast kan gripa det individuella.” ”Intelligensen kännetecknas av en naturlig brist på förståelse av livet, eftersom den klart framställer endast det diskontinuerliga och orörliga.”³²

Alltså ett åtskiljande av den politiska intuitionen från den estetiska, eller lyriska, eller konstnärliga: det är bara bildligt som man talar om politisk konst. Den politiska intuitionen får sitt uttryck inte i konstnären utan i ”ledaren”, och med ”intuition” bör man då inte förstå ”kännetecken om individerna”, utan snabbhet när det gäller att knyta samman fakta som skenbart inte har med varandra att göra, och i att tänka ut efter målet avpassade medel för att finna de intressen som står på spel, uppväcka människornas lidelser och inrikta dem på en bestämd handling. ”Ledarens” ”uttryck” är ”handlingen” (i positiv eller negativ mening, att utlösa en handling eller att förhindra att en viss handling kommer till stånd, beroende på om den står i överensstämmelse med eller i strid mot det mål man vill uppnå). Å andra sidan kan ”ledaren” i politiken vara en individ, men det kan också vara en mer eller mindre talrik politisk kår: i det sistnämnda fallet skall enheten i syften uppnås av en individ eller av en liten inre grupp och inom den lilla gruppen av en individ, som kan växla från gång till gång, medan gruppen ändå förblir enhetlig och konsekvent i sin fortlöpande verksamhet.

³² Bergson, *L'évolution créatrice*, Paris 1907, passim. (Utg. anm.)

Om man till modernt politiskt språk skulle översätta "Furste"-begreppet sådant det fungerar i Machiavellis bok, skulle man få göra en rad distinktioner: "Fursten" skulle kunna vara en statschef eller en regeringschef, men även en politisk ledare, som vill erövra en stat och grunda en ny typ av stat; i detta fall skulle "Furste" på modernt språk kunna översättas med "politiskt parti". I verkligheten förhåller det sig i somliga stater så, att "statschefen", d.v.s. det element som balanserar de olika intressena i strid med det förhärskande men inte i absolut mening exklusiva intresset, är just det politiska partiet; dock med den skillnaden att det i den traditionella konstitutionella rätten varken regerar eller styr rent juridiskt: det har den "faktiska makten", utövar hegemonisk funktion och tjänar alltså till att åstadkomma balans mellan olika intressen i det "civila samhället", vilket dock i realiteten är till den grad sammanflätat med det politiska samhället att alla medborgare i stället känner att partiet regerar och styr. På grundval av denna verklighet, som är i ständig rörelse, kan man inte skapa en konstitutionell rätt av traditionell typ, utan bara ett system av principer som uppställer såsom mål för staten dess eget slut, dess eget försvinnande, alltså det politiska samhällets uppgående i det civila samhället.

Originalalets titel: "Il moderno Principe"

Översättning: *Stig Herlitz*